

UN DIÀLEG AMB ARGUMENTS

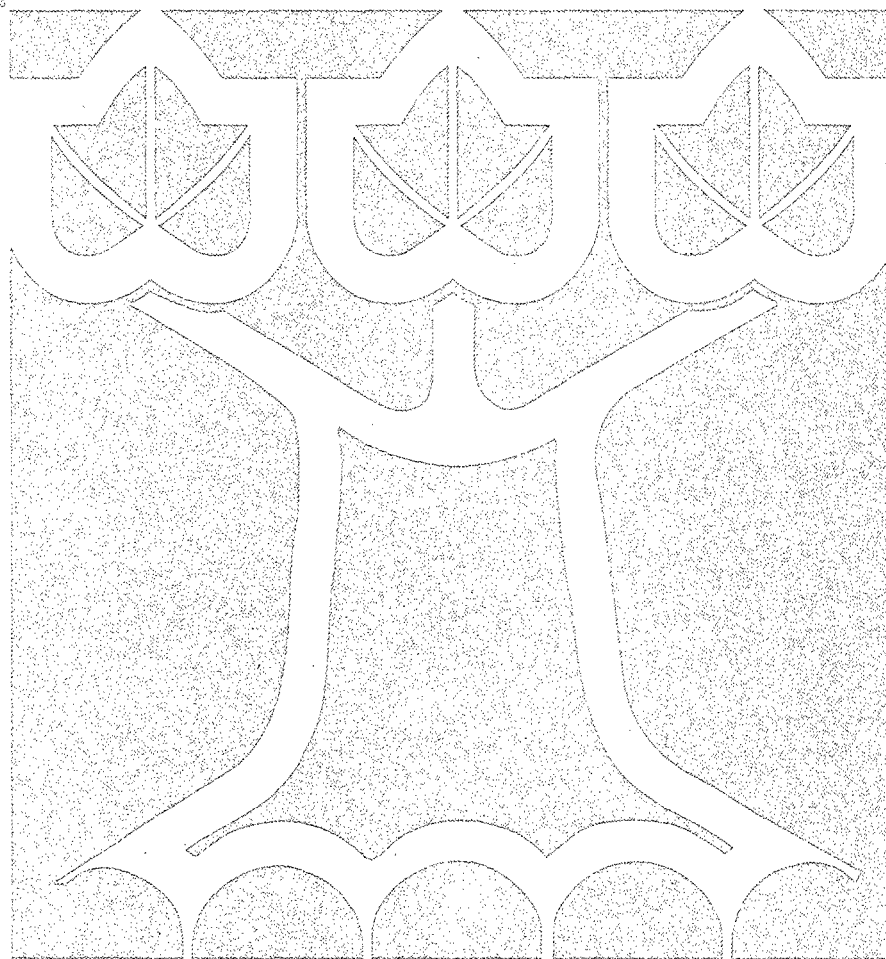
Aquest estiu la junta directiva de l'IEP s'adheria i participava en una manifestació popular a Sant Sadurní d'Anoia per tal de reivindicar la revisió del projecte de traçat del tren de gran velocitat. En síntesi, l'oposició a un plantejament de pas de la nova línia ferroviària que en aquest municipi imposa un impacte insuportable, ben divers de la moderació del projecte dibuixat inicialment. La posició de l'Ajuntament de Sant Sadurní, i amb ell el suport personal i el d'entitats i d'associacions com el nostre IEP, és prou serena i argumentada com per convidar al diàleg en un Penedès que ha acceptat més o menys de bon grat el pas del nou tren de gran velocitat: la il·lusió del progrés, tot i que aquest no tingui incidència directa sobre el territori.

La manifestació va tenir un caire festiu i, sense perdre el seu caire reivindicatiu, oferia també un deix institucionalitzat. En aquest país en què tantes vegades les coses s'han hagut d'intentar moure des de protestes de veïns o reivindicacions de barri, estem poc acostumats a posicions sòlidament raonades i estudiades, sense l'argument de la rauxa, del «diguem no». Ara són els motius dels habitants d'un territori, a través de la seva administració local, en oposició al que ha estat projectat des de la gran administració central i el món empresarial, sovint amb una contundència sobre el territori que hauria de ser evitable, una incidència com la que hi podria tenir la construcció d'un nou aeroport per donar servei a la capital catalana.

Durant més de dues dècades la facilitat de municipis i veïns de fer explícit un «diguem no» quan es presentava un projecte que, només per l'observació de la portada, feia cara d'oferir més problemes que solucions ens ha acabat acostumant a la protesta ràpida: els drets a casa nostra però les obligacions a casa del veí. Vet ací una dinàmica que ha acabat esdevenint perniciosa: d'una banda perquè ha acostumat l'administració a deixar anar rumors de possibles projectes per tal d'observar com respon el veïnatge, però també perquè ha convertit en habitual i sistemàtic el rebuig de les al·legacions. Veïns que no escolten i parlamentaris que no parlamenten.

D'uns anys ençà, la imposició institucional s'ha vist complementada amb demandes, un darrer recurs que, en base a la lentíssima via judicial de casa nostra, no afegeix gairebé altra cosa que el dret a picar de peus en un batibull que acaben de complementar un grapat d'empreses multinacionals que enlluernen els consistoris amb cants de sirena que parlen d'inversions i de llocs de treball. El resultat de tot plegat no és altre que el de la rondalla: ara que de veritat ha vingut el llop no ens és gens fàcil fer entendre a tothom que aquesta vegada va de veres i que cal diàleg per reconduir el tema.

COL·LABORACIONS

CONSIDERACIONS A L'ENTORN DE L'ETIMOLOGIA DEL TERME MONETARI PESSETA

RESUM

Una ressenya completa i exhaustiva de les vicissituds històriques del mot pesseta, sovint associades a esdeveniments de caire històric, econòmic i, evidentment, numismàtic, amb una extensa referència bibliogràfica als estudis lingüístics i històrics sobre el tema.

ABSTRACT

A comprehensive and thorough review of historic mishaps undergone by the word pesseta, often associated to events related to history, economics and, obviously, numismatics, with an extensive bibliographic reference to language and history studies on this subject.

INTRODUCCIÓ

Amb l'entrada de l'euro com a moneda única de canvi a la Comunitat Europea s'ha tancat no solament cent trenta-tres anys d'història monetària espanyola, sinó també els quatre-cents cinquanta-vuit anys anteriors en què el mot *peceta* s'havia popularitzat entre la població catalana del segle XV en designar la més petita de les unitats de monedes de plata.

La reforma del sistema monetari espanyol de 1868 va escollir el terme *pesseta* per a la unitat del nou sistema, i amb aquesta elecció es va popularitzar un mot ja existent i reconegut oficialment des de principis del segle XVIII, però que no havia reeixit gaire entre la població de parla castellana.

Els estudis de numismàtica han contribuït, sobretot a partir de la segona meitat del segle XX, a estudiar molts aspectes desconeguts per a la majoria de la població sobre les encunyacions monetàries, i un d'aquests aspectes va orientar la qüestió de l'origen del mot que ha donat nom a la unitat del sistema monetari amb la durada més llarga de la història econòmica d'Espanya.

Però si el mot *peceta* (= pesseta) es troba escrit en documents de principis del segle XV i següents, i fou adoptat com a terme monetari d'una reforma oficial al segle XIX, no deixa gaire marge a la sospita d'una certa repressió conceptual per amagar l'origen del mot i atribuir-li una paternitat fruit del segrest i de la voluntat centralitzadora, semblant a altres que s'han donat al llarg de la història.

Ha estat necessària l'aportació dels estudis de numismàtica, la recerca de lingüistes i historiadors per a establir com s'originà el mot i en quin moment fou incorporat al lèxic castellà.

Ha estat necessària tota aquesta tasca i desfer més d'un concepte erroni per situar clarament l'origen català del mot, i encara avui, quan ja hem enterrat la *pesseta*, ens pot arribar a sor-

prendre la definició que en donen els diccionaris considerats de màxima autoritat de la llengua espanyola, que s'entesten a fer derivar el mot de terminologies monetàries emprades durant la llarga i perllongada etapa centralitzadora, fent servir sovint els conceptes més retrògrads de la llengua dominant.

UNA REFERÈNCIA DE FONTS

Un dels aspectes que cal considerar com a reflexió sobre el sistema monetari espanyol és el nombre de publicacions i també d'exposicions aparegudes darrerament sobre la pesseta⁽¹⁾ que es va crear com a unitat d'un sistema monetari amb l'objectiu de facilitar la integració d'Espanya a la Unió Monetària Llatina, i l'acomiadament del mateix signe monetari precisament per entrar en un altre sistema comú als països que formen part de la Unió Monetària Europea (CEE).

Moltes d'aquestes publicacions analitzen el recorregut que ha seguit la pesseta des que fou oficialitzada com a unitat del sistema monetari espanyol l'any 1868. Algunes esmenten, com aquell qui diu de pas, les primeres encunyacions en què figurava el mot literal, d'altres parlen també de l'origen català de mot amb més o menys convicció i en relació a les aportacions d'alguns treballs de caire numismàtic, posant, però, al costat la controvertida etimologia deduïda del mot d'origen colonial *peso*.

A l'altura del temps actual és evident que el que menys interessa, des del punt de vista econòmic i social, és debatre quina fou la base etimològica i al mateix temps històrica del mot.

Des del punt de vista econòmic resulta, sens dubte, més raonable parlar i escriure sobre l'evolució de la pesseta, com a unitat monetària en relació amb les divises d'altres països, les devaluacions que ha experimentat al llarg dels darrers cent trenta-tres anys de vigència i l'avantatge que ofereix el canvi a un nou sistema monetari europeu, donades les circumstàncies de la interrelació entre països i la globalització de l'economia mundial que s'està potenciant des de tots els sectors.

Si, en general, doncs, interessa poc establir la procedència i l'arrel etimològica del terme monetari, sobretot considerant les posicions i criteris de caire centralista, encara interessa menys recordar les actituds repressives que, en l'ordre conceptual, han girat entorn d'un mot encunyat per la veu popular des del segle XV.

EL CONTEXT HISTÒRIC

La *pesseta*, considerada des de la perspectiva econòmica que va suposar la reforma del sistema monetari de 1868 ha estat la protagonista de la normalització econòmica espanyola de la segona meitat del segle XIX i del mateix segle XX.

Aquesta normalització s'ha produït malgrat els ensurts de les desvaloritzacions que s'han succeït al llarg de la història en el seu valor de canvi, respecte a les monedes europees així com també amb la divisa americana.

La reforma monetària de 1868 no va ser fruit d'un intent aïllat ni esporàdic, ni tan sols fou l'únic que s'havia fet, sí, però, que va ser el més racional i també el més reeixit.

La seva promulgació i posada en marxa la va portar a terme el Govern provisional que es va constituir a l'enderrocament d'Isabel II, d'acord amb les directrius del ministre d'Hisenda, el català Laureà Figuerola, que fou el gran artífex de la reforma i a qui durant el tercer trimestre del 2001 els estaments polítics i econòmics del país, amb representació catalana inclosa,⁽²⁾ van voler retre-li un homenatge de reconeixement que per damunt la important i transcendent reforma del sistema monetari ho fou també a la voluntat ferma i a la seva vocació econòmica i social orientada per una filosofia de pensament liberal i lliurecanvista, especialment enfrontada i alhora combatuda pels partidaris del proteccionisme liderats, especialment, per les forces econòmiques catalanes de l'època.

Els dos intents anteriors de reforma monetària tingueren lloc els anys 1848 i 1864.

Els problemes de fons en què es trobaren ambdues reformes eren, d'una banda, la poca estabilitat política de l'època i, de l'altra, la diversitat de monedes que circulaven, totes elles admeses com a valor de canvi interior però sense comptar amb una unitat de divisa única que facilités l'intercanvi comercial amb l'exterior.

Una de les conseqüències negatives dels sistemes anteriors era l'excessiva preponderància de lliga de metalls nobles, or/lata, fruit de la poca racionalitat que es tenia a l'encunyació de moneda, un fet que provocava la sortida a l'exterior de la moneda espanyola del país al temps que l'inundava de moneda estrangera, principalment de napoleons francesos que tenien una paritat respecte a l'or del 15,5/1, mentre que els rals de plata espanyols era de 16/1.

Aquest fou un dels problemes que s'exposava a la introducció del projecte de reforma monetària de 1848, signada pel ministre d'Hisenda del govern moderat de Narváez, Manuel Bertran de Liz: *"Nuestras monedas de buena ley y peso desaparecen; abundan las falsas y desgastadas; la proporción del oro con la plata amonedada es excesiva y contribuye no poco a repeler del reino la segunda; circulan con profusión los bustos y nombres de monarcas extranjeros..."*

Si això no fos prou il·lustratiu per a posar de relleu aquella disbauxa d'ordre monetari només cal recórrer a l'informe emès el 1851 per Vázquez Queipo, arran de l'encàrrec que li féu la Junta de Moneda amb la finalitat de conèixer el desgast de les monedes de plata que s'havien encunyat sota les seves directrius, i que, segons s'exposava, gairebé només van trobar-se amb les monedes de plata petites i encara molt desgastades però poca cosa més, fins i tot a les reserves que hi havia al Banc d'Espanya *"no havia entonces duros ni medios duros y sí sólo napoleones o piezas de cinco francos"*.⁽³⁾

El decret de la reforma de 1848 es basava en el sistema bimetàl·lic amb el ral de bilió (una lliga de plata i coure) com a unitat de compte amb un contingut d'1,49 g de plata. Tenia una equivalència igual a la dinovena part del *napoleó* de cinc francs i, de fet, representava una rebaixa del liatge de la plata respecte als rals d'abans per aturar la sortida a l'exterior de moneda.

En l'aspecte polític els canvis que es succeïen en el període Isabelí no contribuïren gaire a l'estabilitat, ja que el partit opositor, fos quin fos, sempre acabava malmetent la feina del partit governant. D'altra banda, el ral de bilió tingué una vigència curta com a unitat de canvi d'aquesta reforma, ja que tot i que la lliga de plata amb el coure tenia com a objectiu combatre l'especulació i la sortida de les monedes espanyoles, la revalorització temporal d'aquest metall noble als mercats internacionals va acabar per malmetre aquesta pretensió. Una bona mostra d'aquest fracàs es reflecteix a l'informe que va emetre Vázquez Queipo.

L'altra reforma monetària tingué lloc cap al mes de juny de 1864 i va ser promoguda per Pedro Salavarría. Tenia com a unitat de compte l'escut de plata, equivalent a deu rals.

La relació de la plata amb l'or encara era més baixa. Si abans era de 15,771 respecte a l'or, ara es situava a 15,476, la qual cosa comportava una lliga més baixa com a resultat de fer prevaler la tesi nominalista sobre la metal·lista.

Aquest nou sistema unitari basat en l'escut de plata tingué una vida més curta que l'anterior, ja que l'any 1866 l'economia europea va complicar-se amb la fallida d'alguns bancs i societats de crèdit europeus, que havien estat precursors de les emissions de vals i pagarés, és a dir, de les formes genuïnes de paper-moneda amb un contingut exclusivament nominal.

Amb això la desconfiança i el descrèdit social d'aquests esdeveniments feren girar de nou les preferències cap als valors monetaris de ple contingut.

A Espanya el problema monetari continuava preocupant per la diversitat de monedes en circulació i el desgavell de les equivalències.

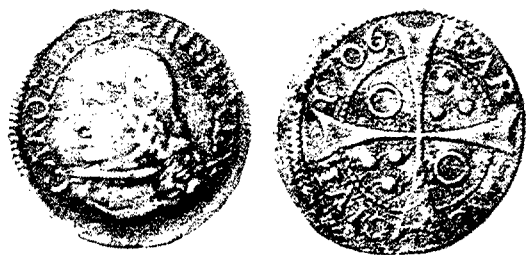
L'any 1865 s'havia constituït la Unió Monetària Llatina, integrada per països com França, Bèlgica, Itàlia, entre altres. Espanya, que, per veïnatge i vinculació històrica, hi mantenia bones relacions comercials, desitjava formar-ne part i maldava per adaptar-se a les normes de les seves polítiques monetàries.

Aquest és el context en el qual cal situar la reforma monetària de 1868 endegada pel Govern provisional.

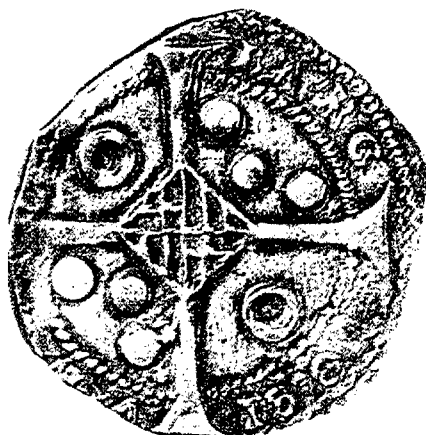
LA REFORMA DE 1868

La reforma monetària de 1868 té el seu naixement oficial en el Decret del Ministre d'Hisenda Laureà Figuerola, del 15 d'octubre de 1868.

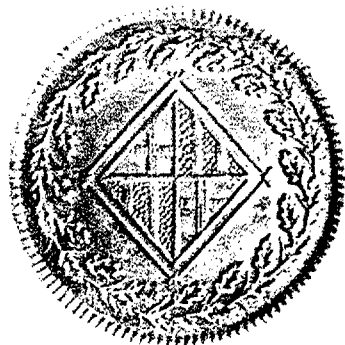
El Decret d'aquesta reforma del sistema monetari fou acollit discretament i sense gaire entusiasme popular. La gent seguia amb més interès els canvis polítics protagonitzats per les revoltes de Cadis. També es comentava la formació del Govern, i si aquest portaria a terme la supressió de l'impost sobre el consum... i, enmig d'aquest barem de preferències, un nou canvi monetari no semblava preocupar gaire, donades les circumstàncies i l'experiència viscudes a les anteriors reformes.

Croat
Moneda d'argent encunyada a Barcelona
l'any 1706 a nom de Carles III (el Pretendent).

Ral de cinc o peça de cinc.
Moneda d'argent del Principat
de l'any 1641.

Pesseta d'argent del 1810
encunyada a Barcelona durant
l'ocupació francesa.

Pesseta del Principat de Catalunya de l'any 1837,
encunyada per pagar les tropes que lluitaven
a favor de la causa d'Isabel I.

D'aquesta manera, la *pesseta* com a unitat de compte del nou sistema i com a terme literal d'expressió monetària no va comportar cap discussió ni tampoc cap mena de controvèrsia lingüística, ja que pel fet de trobar-se el mot incorporat al lèxic castellà fou acceptat per tot-hom.

El mot *pesseta*, com a expressió literal, només havia figurat en valors monetaris en dues ocasions i amb encunyacions de moneda a Catalunya.

Les primeres encunyacions amb aquesta expressió literal es van fer a Barcelona entre els anys 1808 i 1814,⁽⁴⁾ és a dir, durant el període d'ocupació de l'exèrcit francès.

En aquest període s'encunyaren:

Monedes d'1 *pesseta* els anys 1809-1810-1811-1812-1813 i 1814.

Monedes de 2,5 *pessetes*, els anys 1808-1809 i 1810.

Monedes de 5 *pessetes* els anys 1808-1809-1810-1811-1812-1813 i 1814.

Monedes de 20 *pessetes* els anys 1812-1813 i 1814.

La segona vegada que s'encunyaren *pessetes* emprant aquest mot literal va ser també a Barcelona, els anys 1836 i 1837,⁽⁵⁾ i es féu per a pagar el sou dels soldats que lluitaven a favor d'Isabel II, a la Primera Guerra Carlina. D'aquí ve l'origen del mot *pesseters* (cast. *pesetero*), amb què s'anomenaren els soldats, el sou dels quals es va satisfer amb aquest tipus de monedes, i que la popularitat del mot ha perdurat fins avui atribuint-li un sentit despectiu per a designar amb ell les persones que es preocupen sobretot d'aconseguir guanys en els seus afers.

Trenta-set anys més tard el mot *pesseta* tornarà a veure's a les monedes encunyades, aquesta vegada, però, a la seca de Madrid, d'acord amb el decret d'una reforma monetària unificada per a tot el territori espanyol, basada en el sistema decimal i amb una nomenclatura de múltiples i divisors més senzilla, que deixava de banda el reguitzell de termes tan complicats que s'havien donat als diferents tipus de monedes sortides de les seques espanyoles.

ETIMOLOGIA I DEFINICIÓ DEL TERME PESSETA

L'origen del terme monetari *pesseta* no ha estat estudiat amb rigor històric fins entrada la segona meitat dels anys cinquanta, i per això la mateixa definició que donen els diccionaris de llengua castellana i per extensió alguns en llengua catalana cauen sovint en la simplicitat, de manera que moltes vegades es té la sospita de voler-hi ignorar o bé voler amagar l'origen català així com la seva mateixa etimologia.

José M. Aledon, autor de l'obra *La Peseta-Catálogo Básico*, una de les obres de contingut numismàtic més interessant d'aquests darrers anys,⁽⁶⁾ hi descriu la definició de *pesseta* que donava l'any 1925 la Real Academia Española: "*Diminutivo de peso, moneda... hoy tiene 5 gr. de una aleación de nueve partes de plata y una de cobre, y es la unidad monetaria de España.*"

Composició

El seu oli essencial conté psoralè i isopsoralè, coneguts comunament com a essència de psoralea, que pot assolir fins als 0,5 g per cada quilogram de planta seca. És una essència quasi sòlida a temperatura ambient, però almenys no fa flaire de betum, com el trèvol pudent mateix.

Usos

Segons l'antic «Dioscòrides», posseeix moltes virtuts, però ja fa moltes dècades que ha caigut en desús en la medicina popular. S'havia arribat a fer servir, escassament, com a tònica i emmenagoga.

A la província de Màlaga, segons el Dr. Laza Palacios, era tradicional fer-la servir com a vulnerària, és a dir, per guarir les ferides i llagues.

Per a l'ús extern, com a vulnerària, tan sols hem trobat l'ús de la decocció de les fulles, sense indicacions de dosificació.

Per al seu ús recomanem la consulta al facultatiu, metge o especialista.

Trèvol pudent, *Psoralea bituminosa* (L.). Branca amb flors i fruits i detall d'una flor (segons Sierra).

126.- *Colutea arborescens*

(espantallops)

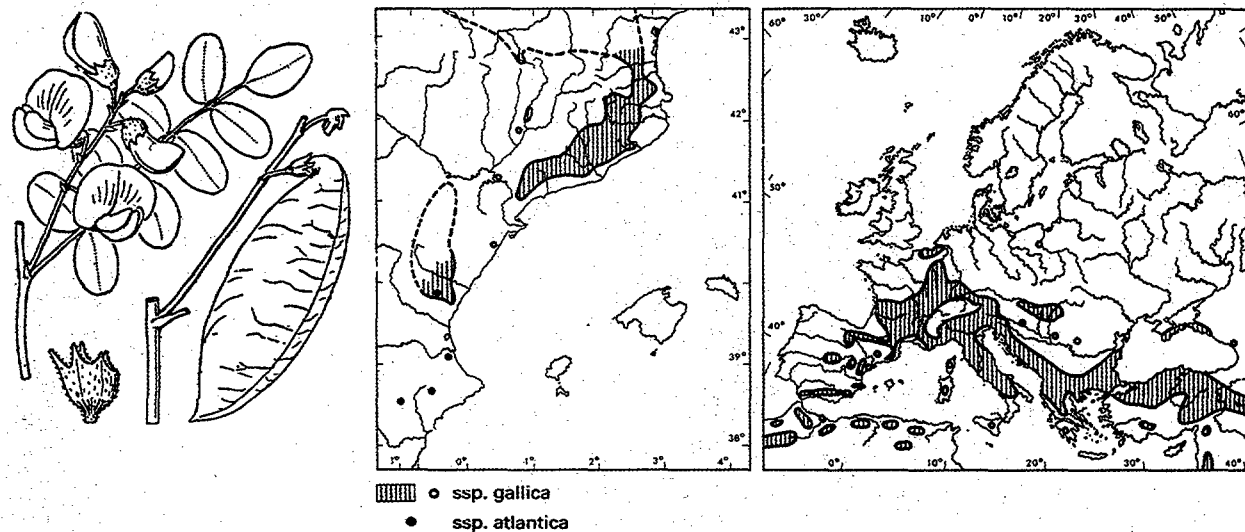
Descripció

Arbust de 0,5-2 (3) m d'alçària, molt ramificat, de tiges dretes, les de primer any pubescents, la resta glabrescents. Les fulles són compostes, imparipinnades, dividides en 2-6 parells de folíols finament pubescents i glaucescents al revers. Els folíols són enters i de forma variable, poc regulars, de forma el·líptica, ovada o obovada. Les estípules, a la base del pecíol, són molt petites i lliures entre si. El pecíol és pubescent. Les flors s'agrupen en raïms axil·lars, més curts que la fulla corresponent, i en nombre de 2-8 flors de color groc, d'uns 1,2-2 cm de longitud. L'ovari és més o menys pubescent, però amb les parets ben visibles. El calze és d'una sola peça, campanulat, pubescent i amb cinc dentetes triangulars i desiguals. El més notable de l'espantallops és el fruit, un llegum de 5-7 cm, molt inflat, en forma de bufeta, vesiculós, apergaminat, de parets membranoses, translúcides, nervades i penjant. El nom de la planta es deu precisament al gran estrèpit que fan aquests llegums que produeixen en xocar entre ells en ser agitats pel vent. Comprimits entre els dits esclaten amb gran violència. Les fulles tenen un sabor amarg molt intens i molt desagradable.

La descripció anterior es correspon a la *ssp. gallica*, que és la que es troba a les nostres contrades.

Floració

Des de l'abril fins al juny.

Distribució als Països Catalans i Europa de l'espantallops, *Colutea arborescens* (L.). Segons *Flora dels Països Catalans* d'Oriol de Bolòs i Josep Vigó.

Localitats

Boscors clars, màquies i garrigues principalment de l'Alt Penedès.

Composició

Les fulles contenen un principi amarg que se suposa anàleg a la citisina.

No hem trobat, però, més referències químiques o farmacognòsiques rellevants. L'estudi d'aquesta planta és molt incomplet.

Usos

* Precaucions/Intoxicació:

Es considera una planta tòxica. No se n'ha de fer ús en medicina popular.

S'havia arribat a fer servir com a emètica i purgant, en substitució del senet (*Cassia obovata*), però les fulles no purguen tan intensament com aquell, i en canvi la reacció emètica (sobretot de les llavors) és tan violenta que no se'n fa recomanable l'ús.

Espantallos, *Colutea arborescens* (L.). Reduïda a la meitat (original de Sierra).

127.- *Glycyrrhiza glabra*

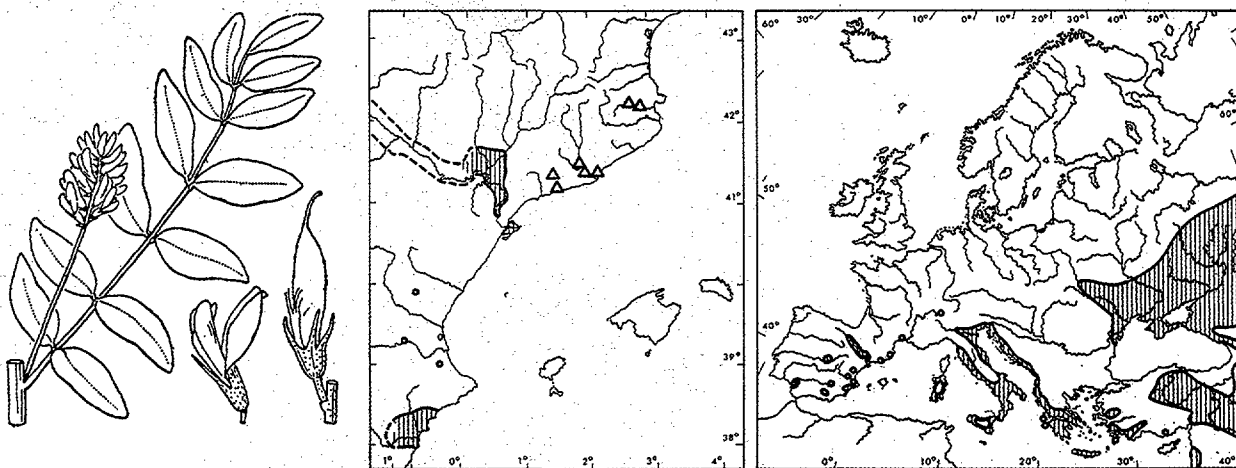
(regalíssia, regalèssia)

Descripció

Herba robusta, erecta, de 30-100 cm, glandulosa i feblement pubescent. Posseeix un rizoma llarg i molt ramificat, que pot enterrar-se fins a 1 o 2 metres de profunditat i amb un gruix d'un dit, és dolç i de color groc en retirar l'escorça o en secció. Les tiges broten a la primavera i desapareixen a l'hivern. La tija s'endureix aviat en la part inferior, és estriada i poc ramificada. Les fulles són compostes, imparipinnades, dividides en 4-8 parells de folíols de 2-4 (5,5) x 0,8-2,5 cm, viscosos al revers. Les estípules es redueixen a unes petites membranetes fugaces a la base dels pecíols de les fulles més tendres, però que cauen aviat. Les flors s'agrupen en raïms axil·lars, mesuren de 8-12 mm, i són de color violaci o blavenc. El calze posseeix cinc lòbuls estrets disposats en dos llavis, és pubescent i glandulós. En la corol·la el caràcter més distintiu consisteix en el fet que l'estendard és més llarg que les ales. El fruit és un llegum comprimit i torulós, d'1,5-3 x 0,6-0,8 cm, que conté de 2-5 llavors lenticulars.

Les fulles tendres, que són viscoses, tenen un sabor lleugerament amarg. La rel i els rizomes tenen un sabor intensament dolç i característic, a més d'ésser emprats en medicina.

El nom científic, *Glycyrrhiza*, deriva etimològicament dels vocables grecs «glukos» (dolç) i «rhiza» (arrel).

Distribució als Països Catalans i Europa de la regalíssia o regalèssia, *Glycyrrhiza glabra* (L.). Segons *Flora dels Països Catalans* d'Oriol de Bolòs i Josep Vigó.

Floració

Habitualment dos mesos: s'inicia al maig i s'acaba al juny.

Localitats

Pròpia de llocs herbosos, humits i preferentment a la vora dels rius. També es pot conrear o bé actua com a invasora dels cultius, d'on resulta molt difícil eliminar-la. Escasses localitats al Gran Penedès, majoritàriament en certs indrets de sòls més o menys profunds dels cursos dels rius Foix i Anoia. També hem trobat alguns petits hortets on es cultiva expressament, produint sovint, de vegades no gaire lluny, invasió d'altres conreus propers.

Amb una certa ironia carrega contra els acadèmics de l'època per la seva desencertada definició, ja que la *pesseta* tenia 8,5 parts d'una lliga de plata i coure amb una llei de 835 mil·lèsimes, i només tenia nou parts de plata la peça de cinc *pessetes*.

L'autor afegeix, encara, que setanta anys després els acadèmics actualitzen la definició eliminant aquella contradicció però que segueixen mantenint-hi el mateix origen etimològic.

Tant és així que a l'edició de 1992 de la Real Academia trobem la seva descripció en aquests termes: "*d. de peso, moneda. Moneda cuyo peso y ley han variado según los tiempos. Es la unidad monetaria de España.*" Una definició que sembla defugir de l'errada anterior però que encara es manté en la seva etimologia, discriminant qualsevol altra versió que no es formi de l'arrel de *peso*.

Aquella primera imprecisió acadèmica l'han copiada altres pares de la llengua, com Julio Casares,^[7] el qual defineix la *pesseta* així: "*Moneda que tiene cinco gramos de una aleación de nueve partes de plata y una de cobre, y es la unidad monetaria de España.*"

La *Gran Enciclopèdia Larrouse* inclou un article ben exposat en la seva part històrica però pel que fa a l'etimologia copia la mateixa versió oficial i acadèmica.

IDENTITAT DEL MOT

Ens trobem, doncs, davant d'una definició que expressa clarament una posició conservadora i tancada, la qual s'ha d'interpretar com a repressiva més que com a desconeixement dels avenços que s'han fet en els estudis històrics i lingüístics dels darrers anys sobre aquest punt, sobretot si hi considerem l'àmbit professional dels qui tenen cura de la redacció d'articles i definicions que han d'incloure's als diccionaris i a les enciclopèdies considerades com de més prestigi cultural.

Aquesta desviació etimològica ha estat malauradament molt divulgada, fins al punt que gent d'un cert nivell cultural n'han fet gairebé un dogma com si els mots tinguessin a la llengua castellana el seu origen i la seva raó de ser i que aquesta llengua no hagués manllevat mai res de la cultura i la tradició dels pobles del seu entorn, i dubtant tothora d'altres opinions que, encara que d'una forma tímida, han reivindicat un origen que es situa, cronològicament, molt abans d'aparèixer els pesos americans.

Una d'aquestes opinions contràries a l'origen català del mot la trobem a l'article publicat pel qui fou director general de la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre, Luis Auguet Duran:^[8]

"*La peseta aparece cuando, en 1809, se establece como unidad de cuenta el real de vellón. El real de a ocho se transforma en el duro, que vale 20 reales de vellón; el de cuatro vale 10 reales de vellón. Los cuatro reales de vellón son la PESETA, nombre usado en acuñaciones obsidionales de la guerra de la Independencia y que con discutible fundamento parece de origen catalán. Un real de vellón equivale a 1,49 gramos de plata y, por tanto, la peseta (cuatro reales de vellón) a 5,85 gramos. Durante la guerra de la Independencia son corrientes en las cecas de nece-*

sidad las denominaciones: duros, medios duros, PESETAS, medias PESETAS, dos PESETAS, cinco PESETAS, realitos, etc. lo que parece indicar que los cuatro reales de vellón eran siempre bien conocidos con el nombre de PESETA. Fernando VII confirma el cómputo por reales de vellón."

Un aclariment que posa de manifest el rebuig del mot sobretot no per trobar-se a només les encunyacions fetes a Catalunya sense la seva autorització, sinó perquè la tradició centralista era manifestament contrària a les llengües perifèriques.

Entre els aspectes discutibles d'aquest article, hauríem de veure-hi que només es refereix a l'expressió literal del mot i per contra fonamenta tota l'argumentació de l'article a l'ordre dels conceptes, un aspecte en el qual cau en un seguit d'afirmacions sense demostrar-ne cap a la vegada que passa per alt la incorporació del mot "*peceta*" a la llengua castellana com a terminologia monetària que va fer Felip V per mitjà d'una Pragmàtica de l'any 1718. A més d'això i de què els quatre rals de bilió eren ben coneguts amb el nom de pesseta, cal fitxar-se en l'expressió "*con discutible fundamento parece de origen catalán*".

Si el director general de la institució monetària nacional de més prestigi del país manifesta que és discutible el fonament sobre l'origen català del mot *pesseta* sense aportar cap mena d'argumentació, no ha de sorprendre que hi hagi qui s'aboni a voler-lo castellanitzar.

Tot i això, també s'ha de reconèixer que hi ha qui es mostren favorables a considerar l'origen català del mot, malgrat les opinions en contra. Aquesta és la conclusió que es desprèn d'un altre article signat per Manuel Muñoz Cortes⁽⁹⁾ que tractava de forma seriosa però en clau humorística sobre els noms més populars amb què s'ha conegut la *pesseta* durant el transcurs del segle XX:

"Toda palabra, o al menos la inmensa mayoría, no tiene un valor único en su significación, ni tampoco está aislada de las demás del léxico. Nuestro vocabulario se constituye en campos de palabras, en verdaderas estructuras léxicas, en las que tenemos que distinguir junto a las palabras centrales, otras que suelen llamarse satélites, formas creadas para designar el mismo objeto, pero que no desplazan al vocablo central. A veces, la historia lingüística mostrará cómo una de esas palabras satélites, muchas de ellas creadas por la fuerza del humor, llegan a sustituir a la palabra central.

"Se trata ahora de presentar los nombres de las pesetas y por desgracia, no puedo dar luces definitivas sobre los problemas que presentan, tanto la palabra normal que designa esta unidad monetaria como las abundantísimas palabras satélites, nacidas de todas las fuerzas que gobiernan la vida del lenguaje, y especialmente la del lenguaje español. Empezando por el mismo nombre 'peseta', existe ya como neologismo en el Diccionario de Autoridades (es decir, en el primer registro oficial de nuestra lengua) los etimologistas ven una indudable derivación de 'peso', denominación que ha desaparecido en España, quedando la elipsis 'duro' ('de peso duro').

"El diminutivo 'peseta' plantea una cuestión formativa, ya que el diminutivo en 'eta' es característico de la región oriental de la Península.

"Se pensó en un catalanismo, habida cuenta del gran número de préstamos que el cas-

tellano toma del catalán, en el léxico designador de las actividades mercantiles (mercader, detall, escandallo, lonja, etc.). Pero Corominas indica que en catalán la palabra 'peseta' se pronuncia con la 'ese' sorda, es decir, como si se escribiese 'pesseta', lo cual prueba que no es originariamente catalana. Ni tampoco parece diminutivo del catalán 'peça'; La relación con la traducción francesa 'piecette' no es real, sino interpretación caprichosa de los traductores. Es decir que no tenemos seguridad de cómo se formara la forma 'peseta', aunque yo personalmente me incline a creer en la derivación del catalán 'peça'.

"La peseta, ¿penetró mucho en los usos cotidianos? Esto no es cuestión para un filólogo, pero lo cierto es que en los medios rurales he oído hasta no hace mucho, y aún hoy, contar por reales o duros mucho más que por pesetas."

Aquesta constatació de l'autor no és de cap manera gratuïta, ja que encara recordo que cap al 1950, al petit comerç es demanava el pes en unces i amb lliures en comptes de fer-ho en grams, unes mesures de pes que havien quedat fora d'ús amb l'adopció del sistema mètric decimal.

No fa pas gaire temps a una revista que edita el grup Altadis-Tabacalera, SA⁽¹⁰⁾ i dins d'una secció dedicada al col·leccionisme, es parlava de la imminent desaparició dels bitllets i monedes de la pesseta, que haurien de substituir-se pels dels euros, la nova unitat monetària europea.

En referir-se a la pesseta, com a unitat monetària, deia:

"La peseta es una moneda joven. Sus orígenes no son castellanos. La palabra 'peseta' proviene del catalán 'peçeta', es decir 'piececita', un diminutivo de 'peça' (pieza).

"En el siglo XV, los catalanes llamaban 'peçetas' a unas pequeñas piezas de plata. y, en la Edad Moderna, sirvió para designar al real de plata de a dos. A principios del siglo XVIII, la peseta fue reconocida por los castellanos.

"El Diccionario de Autoridades (publicado en 1737) define la peseta como una pieza catalana equivalente a dos reales de plata. La primera 'peseta', con su nombre escrito en castellano, la mandó acuñar en Barcelona (1808) el hermano de Napoleón, José I. Así, bajo la invasión francesa, la peseta comenzó su carrera como moneda metálica.

"Formalmente, la peseta nació tras el destronamiento de Isabel II. En 1868, los revolucionarios necesitaban una nueva unidad monetaria para sustituir a los maltrechos reales y a los demacrados escudos, que la derrocada monarquía había dejado en estado de quiebra. La peseta se creó por decreto del 19 de octubre de 1868. A continuación se fueron retirando todas las monedas que llevaban el busto de Isabel II."

El que sobresurt més, si deixem de banda el que diu sobre les encunyacions del 1808 es feren per ordre de Josep I, i que el *Diccionari d'Autoritats* definia la pesseta com a una peça catalana, que no s'ajusta del tot a la realitat, és que l'autor reconeix el terme com de procedència catalana, i amb això s'hi pot endevinar un concepte més al dia del que expressen els mateixos acadèmics de la llengua castellana.

Tot i això, l'article s'ha de considerar que pretén posar més de relleu el fet d'acomiadament de la *pesseta* com a unitat de compte davant l'euro que no pas voler tractar i aprofundir en el seu origen.

Amb tot, s'ha de reconèixer que resta encara per a establir amb arguments més sòlids la formació del mot i com fou incorporat a la llengua castellana.

APORTACIONS EN EL CAMP DELS ESTUDIS HISTÒRICS I LINGÜÍSTICS

Des de l'any 1959 que el diari *Arriba* va dedicar un suplement monogràfic a la *pesseta* els estudis numismàtics que s'han anat publicant han posat de relleu l'interès sobre la qüestió de l'origen d'aquest terme monetari, oficialitzat per la reforma de 1868.

Alguns estudiosos del tema han orientat les seves recerques cap a la part etimològica. Així, des d'Humberto Burcio, que el considera com a diminutiu directe del mot d'origen americà *peso*, o bé del professor Mateu i Llopis, que diu que ho és de *peset*, mot català que amb el temps agafaria la forma femenina *pesseta*, hi ha tot un ventall d'opinions.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll,⁽¹¹⁾ en tractar de la seva etimologia, diu que procedeix de *peça*, terme que fou incorporat al castellà i confós amb *pesa*, i que per això es van considerar les expressions del francès *piecette* o l'italià *pezette*, que indiquen un origen derivat de *peça* (= castellà *pieza*), diminutius que es formen de *pièce* i *pezzo*, respectivament.

En el mateix diccionari s'esmenta que en un inventari datat el 1410 es trobava la referència "*XIII pecetes d'argent*", un detall que demostra l'antiguitat del mot a la parla catalana.

Altres opinions es decanten senzillament pels antecedents històrics, que es recolzen sobretot en aspectes nostàlgics sense aprofundir, però, en ells. Situen l'argument en fet d'haver figurat ja la inscripció literal de *pesseta* a les encunyacions de 1808-1814, així com en unes altres emissions de 1836-1837.

També hi ha qui fonamenta l'origen català del mot dient que amb ell es coneixia a Catalunya els rals de dos, i que a la reforma monetària de 1868 endegada per Laureà Figuerola, ministre d'Hisenda del Govern provisional, va escollir l'expressió literal de *pesseta* per a la unitat del sistema com a tribut a la catalanitat del mot.

Miquel Crusafont i Anna Maria Balaguer amb els seus treballs han aportat uns raonaments més sòlids per a establir l'origen del mot.⁽¹²⁾

Segons ells, abans de les encunyacions fetes a Barcelona, el mot *pesseta* ja apareix en referències dineràries per a designar el ral de dos, tant en documents privats com oficials. Considerant, doncs, aquests documents, es pot deduir que *pesseta* era sinònim del terme monetari ral de dos.

Pel que fa a l'origen català de Laureà Figuerola, consideren que això sol no era una raó suficient per la qual s'escollís el mot per a la nova unitat monetària.

Precisament per les seves idees lliberals i lliurecanvistes tenia bona part de la societat econòmica catalana, partidària del proteccionisme, obertament enfrontada amb les seves idees i la seva política monetària, amb confrontacions verbals tant fortes i personals que a la fi l'obligaren a presentar la dimissió del càrrec el 12 de juny de 1869,⁽¹³⁾ si bé tornaria al ministeri des del novembre de 1869 fins al desembre de 1870.

Així doncs, si tenim en compte això, es fa difícil pensar en una mena de favoritisme en escollir el mot, almenys sense tenir en compte altres raons.

Els motius de la reforma exposats al decret que va publicar-se a la *Gaceta de Madrid* el 19 d'octubre de 1868 deien:

"...Que siendo necesaria una nueva moneda que sustituya a la anterior, y conforme a los acuerdos internacionales de la Unión Monetaria Latina del 23 de diciembre de 1865 por los cuales Francia, Bélgica, Italia y Suiza se comprometía a crear un idéntico Patrón Monetario que sirviera para los citados países, España debería seguir sus indicaciones, aunque obrando libre y soberanamente, por lo que, siendo este sistema decimal el más común de Europa, las nuevas acuñaciones se harán en la siguiente forma."⁽¹⁴⁾

Crusafont i Balaguer aporten més dades de les que poden trobar-se a l'esmentada exposició, i en una d'elles es diu que el ral de dos tenia gairebé el mateix contingut de plata que les unitats de les monedes que formaven part de la Unión Monetaria Latina, a la qual, tal com s'ha vist en el decret publicat a la *Gaceta de Madrid*, Espanya volia alinear-s'hi. Aquesta és, per tant, una de les raons que també cal considerar.

D'altra banda, el ral de dos és un terme castellà que es troba ja a les encunyacions fetes des del temps de Felip II, mentre que el mot *pesseta* només estava vinculat a la lexicografia popular catalana i, per tant, sense cap mena de precedent a la llengua escrita ni en el llenguatge parlat castellà.

Cal considerar que Catalunya tenia el seu propi sistema monetari, el qual era una de les prerrogatives i privilegis dels quals gaudia, i tots els sobirans havien de jurar conservar. Aquest sistema diferia tant en la seva metrologia com en els tipus dels de la resta d'Espanya, així el ral de plata o ral d'argent se'l nomenava croat per raó de tenir al seu revers la creu cantonada, símbol que a l'època medieval portaven els cavallers que anaren a conquerir Terra Santa, un signe que representava també el vot d'obediència a l'Església.

El croat era la unitat més petita de plata. Tenia un pes teòric de 3,23 g i des de la seva creació per Pere II de Catalunya i Aragó no va experimentar gaires variacions en el seu pes ni en la seva llei fins al regnat de Felip de Borbó.

El croat, però, era una moneda d'ús interior i no s'emprava a les transaccions comercials amb l'exterior. En aquests casos es feia servir la moneda castellana: els rals de dos, rals de quatre

i rals de vuit. El ral de dos era el més petit dels múltiples del ral, i per aquesta raó la veu popular l'havia anomenat *peceta*, com a diminutiu de peça, mot que es feia servir per referir-se als rals de quatre i de vuit.

Sintetitzant, tenim que el ral de plata s'anomenava *croat*, el ral de dos se l'anomenava *peceta* (*pesseta*) i els rals de quatre i de vuit, se'n deien peces de quatre i peces de vuit.

Un altre fet a considerar es va donar durant la Guerra de Successió a la corona d'Espanya, que enfrontà Felip de Borbó amb l'arxiduc Carles d'Àustria.

Per una sèrie de raons polítiques Felip de Borbó, que havia jurat les constitucions d'Aragó a Saragossa i les de Catalunya a Barcelona (1701-1702), va transgredir-les en diferents ocasions i provocà un gran disgust als catalans i als aragonesos, que, a la fi, va acabar per a decidir, entre altres qüestions, que Catalunya i Aragó fessin costat a l'arxiduc Carles.

L'arxiduc va jurar les constitucions de Catalunya el 28 de novembre de 1705 i el 31 de març de 1706 les corts convocades al Palau de la Generalitat el proclamaren rei amb el nom de Carles III de Catalunya i Aragó.

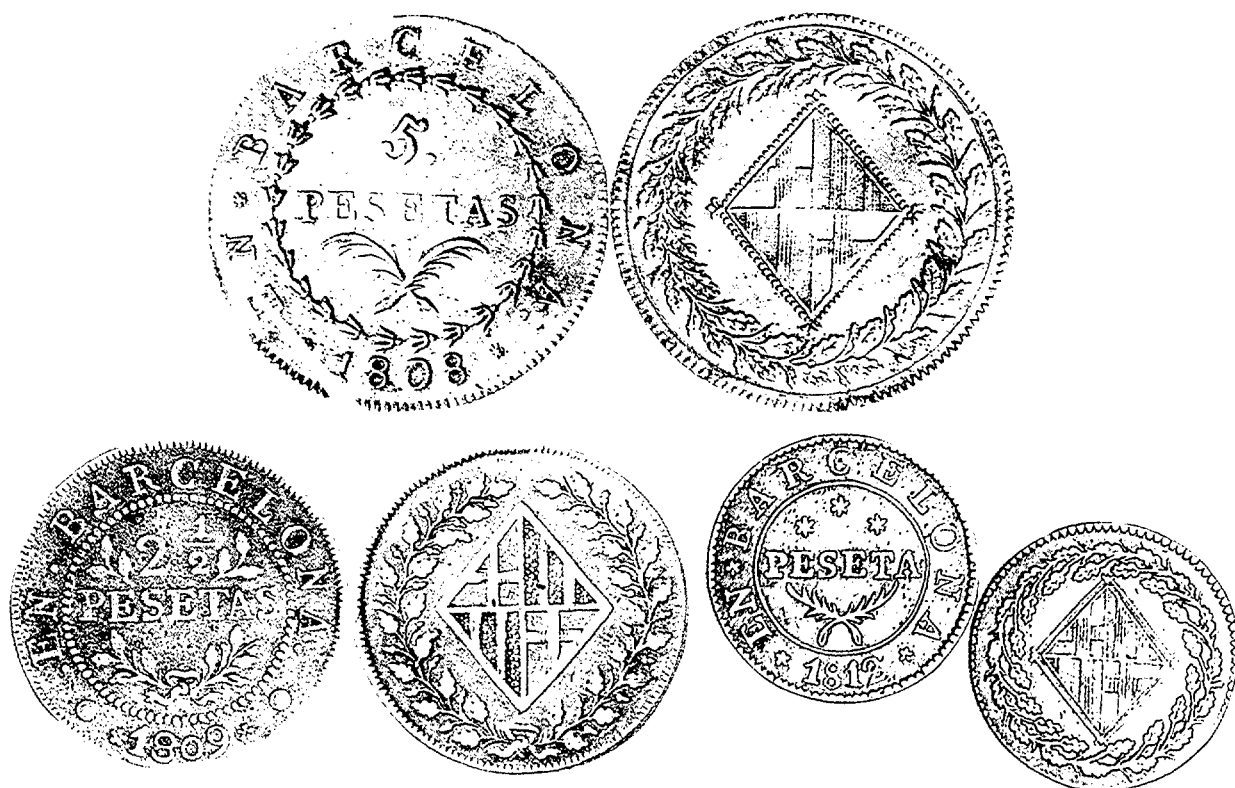
Carles III de Catalunya i Aragó féu batre a Barcelona croats o rals barcelonesos en una quantitat que s'apropava als 30.000, però aviat es demostrà que no eren suficients per atendre les despeses de pagament a les tropes angleses i va voler ampliar l'emissió, però el govern de la ciutat s'hi va oposar proposant, però, que s'encunyés altres tipus de moneda semblants a les seques reials de fora el Principat, és a dir, rals de dos, rals de quatre o bé rals de vuit.

Tot sembla indicar que l'acord al qual s'arribà fou batre rals de dos, que si bé no era una moneda catalana sí que s'emprava a les transaccions comercials amb l'exterior i la seva encunyació al Principat no violava cap dels seus privilegis i, per contra, afavoriria els interessos del comerç català.

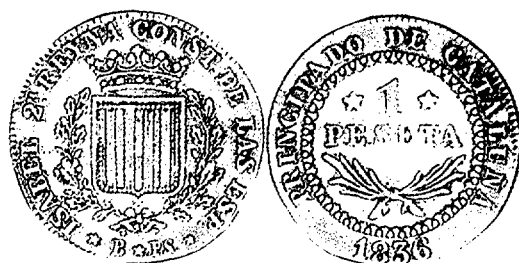
D'aquesta manera els croats foren encunyats solament el 1705 i 1706 mentre que el 1707 s'inicià el batiment dels rals de dos (anomenats ja *pessetes* en terminologia catalana) que es féu sense parar fins a l'any 1708.

Però la servitud que comportava l'aliança d'Anglaterra fent costat a la causa del pretendent generava un deute que anava en augment de manera que els anglesos proposaren encarregar-se del batiment a canvi d'aportar grans quantitats de diner al partit de l'arxiduc. Davant d'això, es continuà encunyant moneda al llarg de 1709 fins al 1711 important plata des de Portugal, país que també estava alineat amb el pretendent. Tot i així, els guanys d'encunyació no donava més que per eixugar part del deute amb els anglesos, de manera que aquests continuaren reclamant l'autorització per a fer-se càrrec del seu batiment.

Cap al 1711 la mort de Josep I, germà de l'arxiduc, va portar a aquest a ocupar el soli imperial i, per tant, va haver d'abandonar Barcelona, on quedaren solament l'emperadriu i el seu lloc-tinent. Amb això començà el refredament de les pretensions a la corona d'Espanya, de manera que

*Monedes d'argent encunyades a Barcelona durant l'ocupació francesa
5 pessetes, any 1808; 2,5 pessetes, any 1809 i 1 pesseta, any 1812.*

*Pesseta d'argent encunyada a Barcelona l'any 1836 per pagar
els soldats catalans que lluitaven a favor d'Isabel I, durant la Primera Guerra Carlina.*

*Pesseta d'argent del 1868, unitat del nou sistema monetari
espanyol que ha estat vigent fins al dia 1 de gener del 2002.*

els anglesos ho aprofitaren per aconseguir del marquès de Rialp i del bisbe Dordra de Solsona l'autorització per continuar les encunyacions dels rals de dos, que es perllongaren durant el 1712, 1713 i part del 1714.

Amb el tractat d'Utrech signat el 1713 per Anglaterra amb Lluís XIV de França i Felip V s'obligà al nou emperador d'Àustria, abans arxiduc, a pactar amb França la renúncia a la corona d'Espanya a canvi dels drets sobre els Països Baixos del Sud, Luxemburg i altres territoris d'Europa. Poc després, el setge i la capitulació de Barcelona posava fi a una etapa de lluita amb la pèrdua de tot tipus de privilegis que havia tingut Catalunya durant els segles anteriors.

A Catalunya els rals de dos que s'havien batut durant aquella època foren coneguts amb el mot de *pessetes carolines*, un altre terme popular que va desaparèixer anys més tard també per l'acció repressiva del centralisme dels Borbons allà on exercien el seu poder i autoritat.

Un fet de contingut polític i monetari transcendental és la Pragmàtica establerta per Felip V el 13 de juliol de 1718 amb la qual creava una nova taula d'equivalències i en rebaixava de valor els diners menuts aragonesos i catalans encunyats durant el període de la Guerra de Successió, mentre que els rals de dos o *pessetes carolines* s'equiparaven amb els rals de dos castellans, de manera que el mot *pesseta* va entrar a formar part de la lexicografia oficial castellana, si bé a les encunyacions que es van fer després sota el regnat de Felip V continuava havent-hi el numeral dos i la erra de ral, i en veu popular castellana es continuaven dient-se'n ral de dos, i gairebé mai *pessetes*, un fet que posa de manifest la no acceptació de l'expressió catalana.

Tot i així, amb la Pragmàtica de 1718 el terme *pesseta* fou introduït de manera oficial arran de les encunyacions dels rals de dos que es van batre a Barcelona, i quedava incorporat a la lexicografia castellana, i amb això podria dir-se també que es reconeixia, encara que de forma implícita, la seva procedència catalana sense que si fes cap menció al *peso* d'origen colonial, que després s'hi ha volgut establir.

El mot *peso* s'emprava en llenguatge popular per a designar els rals de vuit de plata que, en una primera època, tingueren formes força irregulars. També se'n deien *pesos corrientes*.

Després, quan van millorar els sistemes d'encunyació els *pesos* tingueren formes més regulars i uniformes i començaren a anomenar-se en el llenguatge del poble *peso fuerte*, *peso duro* o bé *peso de buena ley*.

Tant en un cas com a l'altre, el mot "*peso*" té com a accepció el recurs a la pesada del metall a encunyar, la qual cosa tenia com a finalitat prevenir de qualsevol intent de frau. En certa manera era una forma de controlar la legalitat i el valor d'aquelles peces irregulars.

Per més que es vulgui, la relació i, encara més, la formació del mot *peceta* de l'arrel *peso* resulta difícil d'establir, segons l'opinió de molts lingüistes, malgrat que Joan Corominas no accepti que *peceta* pugui derivar de *peça* i sí, en canvi, accepti la procedència i l'origen de *peso*, que, segons ell, s'hauria format amb la catalanització i influència d'un bon nombre de termes francesos agafant l'acabament amb "eta" per a formar el diminutiu, tal com s'exposa a l'Alcover-Moll.⁽¹⁵⁾

En tot cas, cal considerar aquesta opinió de Corominas dintre d'un ventall de possibilitats però sense un fonament més sòlid del que pugui tenir el diminutiu format del mot arrel *peça* (que no s'ha de confondre amb *pesa* (de *pesar*), tal com adverteix també l'Alcover-Moll, ja que el mot català *peça* té un sentit de tros o part d'una cosa i *peceta*, en aquest cas, representaria una part petita d'aquest tros o *peça*.

Això traslladat a l'ordre monetari correspondria a la *peça* més petita d'un conjunt format per les unitats i els seu múltiples que, de fet, sembla ajustar-se bé al sentit que li va atribuir la veu popular de l'època, la qual l'havia reservat, preferentment, per a designar la *peça* més petita dels múltiples del ral, donat que el ral, que en realitat era la *peça* més petita d'aquell sistema unitari, ja tenia el seu propi nom assignat: *croat*.

Retornant a les dades aportades per Crusafont-Balaguer,⁽¹⁶⁾ cal considerar el que diu G. Colom, lingüista i professor de la Universitat de Basilea, sobre la definició de la pesseta que es donava al *Diccionario de Autoridades* publicat l'any 1737: *pieza redonda que vale dos reales de plata de moneda provincial. Es una voz modernamente introducida*.

Aquesta definició és molt clara, ja que la incorporació del terme *pesseta* a la llengua castellana s'havia produït pocs anys abans (1718). D'entrada desfà ja l'equívoc de considerar el seu origen com a provenint del *peso* americà, en dir *es voz modernamente introducida*, i encara ho remarca amb l'expressió *pieza redonda*, ja que en aquell temps era freqüent que les monedes sortides de les seques americanes tinguessin formes irregulars, pels motius ja exposats abans.

Encara cal veure-hi un tercer aspecte que podria considerar-se de gran importància per a establir definitivament el seu origen. Aquest es troba exposat en clau, és a dir, en forma implícita. El trobem a *dos reales de plata de moneda provincial*.

En opinió de G. Colom, moneda provincial suggereix la idea de moneda d'origen no castellana, i en aquest cas no cal dir que caldria veure-hi una referència a una moneda de procedència catalana.

Amb tot, aquestes consideracions podrien tenir una possible objecció pel fet que l'any 1728 Felip V proposava que s'anomenessin rals provincials a les encunyacions fetes a la península per diferenciar-los del que es feien a les seques establertes a terres americanes, els quals es deien també columnaris per portar al seu revers les dues columnes d'Hèrcules.

Malgrat aquesta possible objecció, cal considerar el conjunt de particularitats esmentades així mateix que els termes provincial, columnari, nacional, Potosí, etc. són conceptes més restringits que els estudis numismàtics han posat de relleu, sobretot, per a establir una classificació entenedora i donar a conèixer els diferents tipus de monedes estudiades.

Ja hem vist com actualment les referències que podrien considerar-se més acadèmiques han exercit una certa repressió en l'ordre conceptual sobre l'origen del mot *pesseta*, tant pel que fa a la definició etimològica com pel seu contingut històric.

En el primer dels casos posen per davant el mot *peso*, amb malabarismes poc ortodoxos. En el segon manifestant dubtes sobre la seva catalanitat.

En un altre context històric encara trobarem altres formes repressives que s'han exercit sobre la *pesseta*.

Fins ara hem vist com del mot *peça* es formava el diminutiu *peceta*. També hem situat com aquest terme popular entrava oficialment a la llengua castellana amb la Pragmàtica establerta per Felip V, l'any 1718, i l'equipol·lència de la *pesseta carolina* amb els rals de dos castellans, però històricament es troba documentat que la *pesseta carolina*, pel fet d'ésser un valor monetari que va encunyar-se pel pretendent d'una branca contrària als Borbons i emprar una terminologia que no era ben vista pels seus sobirans, molestava.

Sobre les *pessetes* que s'havien encunyat a Catalunya durant la Guerra de la Independència (1808-1814), ja hem dit que Ferran VII les va validar com a rals de billó però bandejant la terminologia popular del mot i, per tant, foren substituïdes per les de les seques de fora Catalunya de manera discreta i sense que fos necessari cap disposició o ban, donat el sentit generalitzat de nacionalisme patriòtic que es vivia i l'avversió per tot allò que tingués relació amb l'invasor.

No pot dir-se el mateix de les anomenades *pessetes carolines*, que, si bé Felip V, per raó de deficiències en el proveïment de plata, no va treure-les de circulació, sinó que les va igualar als rals castellans, el seu successor dinàstic, Carles III, continuant la política abassegadora d'autoritat i centralisme dels Borbons, va disposar la retirada d'aquestes monedes que encara es trobaven en ús perquè eren un testimoni massa punyent d'una sobirania territorial que convenia esborrar de la memòria popular.

Sobre aquest punt hi ha un article signat per Lluís Domingo Figuerola en el qual ens parla d'una documentació trobada a l'arxiu de Cervera,⁽¹⁷⁾ que permet conèixer com era freqüent a Catalunya anomenar els rals de vuit *pessees de vuit* i els rals de quatre, un divisor de l'anterior, *pessees de quatre*. Dintre d'aquest nomenclàtor, el ral de dos o *peceta* representava la quarta part del ral de vuit i la meitat del ral de quatre.

Els rals de dos o *pessetes carolines* que s'havien batut a Barcelona per l'arxiduc d'Àustria durant els anys 1707-1714 havien arribat a molts indrets del regne i en quantitats segurament força considerables, ja que al cap de cinquanta anys encara es trobaven circulant com a moneda de canvi, circumstància que no era vista amb bons ulls pels sobirans de l'època que representaven la branca dinàstica contrària als àustries, i per això maldaven per treure-les de circulació.

A l'arxiu de Cervera, esmentat pel senyor Domingo Figuerola, s'hi ha trobat una cèdula o disposició de l'intendent general de l'exèrcit reial a Mallorca, la qual, seguint les ordres donades pel marquès de Squilace, ministre de Guerra i de Justícia de Carles III, que el 1759 fou proclamat rei en morir el seu germanastre Ferran VI, fill primogènit del primer matrimoni de Felip V, disposava que totes les *pessetes carolines* fossin retirades i canviades per monedes actuals, a fi d'esborrar de la memòria el record d'un intrús a les pretensions i interessos dels borbons, ja que la matei-

xa terminologia, a més de no ser d'encuny castellà, recordava també els furs provincials que havia arrabassat el seu predecessor a la corona reial espanyola a començament de segle.

Aquesta cèdula conservada a l'arxiu de Cervera fa referència a les Balears –Palma de Mallorca n'era la capital– i el fet que no se'n tingui constància d'altres adreçades a ciutats de la península no vol dir que no s'haguessin pres mesures semblants. En tot cas, potser la distància geogràfica hauria estat el motiu d'haver durat més temps la circulació d'aquestes *pessetes carolines*, i la conservació d'un escrit d'aquestes característiques podria ser l'únic testimoni que s'ha conservat o almenys l'únic que fins ara se'n té constància.

El contingut d'aquella disposició que dóna a conèixer el Sr. Domingo Figuerola és prou eloqüent:

"Don SEBASTIAN GOMES DE LA TORRE CAVALLERO DEL ORDEN DE SANTIAGO, Comisario Ordenador de los Exercitos de su Magestat. Intendente General interino del Exercito y Reino de Mallorca, y Corregidor de la Ciudad de Palma y su distrito.

Por cuanto el Señor Don Nicolás de Francia Thesorero Mayor de Guerra con Carta de 5 Enero, antecedente dirigida a esta Intendencia, participa la Real Orden de 26, de Diciembre antecedente, que la comunicó al Excelentísimo Señor Marqués de Squillace del Consejo de SM, y de su Secretario del Despacho Universal de Hazienda, que es del tenor siguiente.

"Muy Señor mío: S.M. por Real Orden del 26, de Diciembre próximo pasado, comunicaba en Aviso del Excelentísimo Señor Marqués de Squillace, se ha servido mandar lo siguiente – El Rey ha resuelto que se recoja en la Thesoreria General toda la Moneda Provincial de Pesetas llamadas Carolinas, que se labró en Barcelona por el intruso Gobierno desde el año 1707, hasta el de 1714, inclusive, y que para que se execute lo mismo en las del Exercito, y Provincia, quiere S.M. que V.S. dé las ordenes correspondientes, previniendo a los Thesoreros, que pasen a sus manos cada dos meses noticia de las que se recogieren, para formar, y dirigir a las mías una relación, que comprhenda el total, con distinción de los que hubiere entrado en cada una: Y haviendose dado aviso de esta Resolución a los Directores de Rentas y Administraciones Generales de la del Tabaco, a fin de que dispongan que por los Thesoreros de ellas se tenga igual cuidado, y entreguen con separación a los del Exercito la referida moneda; lo que participo a V.S. de orden de S.M. para su inteligencia, y cumplimiento – Y para que lo tenga esta Real resolución se servirá V.S. advertir lo conveniente a esos Oficios de Contaduría y Thesoreria avisandome de quedar en este acuerdo. Dios guarde a V.S. muchos años como deseo. Madrid 5 de Enero de 1760 – S.L.M de V.M., su mayor servidos – D Nicolás de Francia – Sr. D. Sebastian Gomes de la Torre.

"Por tanto para su debida execucion y cumplimiento, y que venga á noticia de todos, y nadie pueda alegar ignorancia, mandé expedir el presente, y que se publique, y fixe por los puestos y parages acostumbrados de esta Ciudad, la de Alcudia, Villas y Lugares forenses de esta isla, y en las de Yviza: Y a fin de que tengan el mas puntual efecto lo dispuesto por S.M. Ordeno en su Real Nombre a toda suerte de Personas con excepcion de clases dentro del término de un Mes desde la publicación de este, acudan con las Pesetas llamadas Carolinas, que tengan en su poder, a la Real Thesoreria, donde deberan entregarlas, y se

les satisfará en otra moneda su contingente, apercibidos de que al que se entrare renitente, ú omisso, se le castigará como inobediente a las Disposiciones del Rey, conforme á derecho. Palma 1 de febrero de 1760.

"DON SEBASTIAN GOMES DE LA TORRE

"Por mandato del Señor Intendente Jayme Feliu y Lladó Escribano (por S.M.) de la Real Intendencia."

A la part baixa del document i al cantó esquerre hi ha un escut amb les Armes Reials. Així mateix, a la part superior hi ha dos timbres amb unes inscripcions idèntiques en què es pot llegir amb certa dificultat: *"Para despachos de oficio quatro mrs. SELLO CUARTO, AÑO MIL SETECIENTOS Y SESENTA"*.

En aquest document es posa, doncs, de relleu l'acció repressiva sobre un signe monetari encunyat a Catalunya en un període concret de la seva història en què l'autoritat monàrquica que va avalar-lo no havia aconseguit pas imposar-se amb arguments lògics de dret, sinó més aviat ho féu amb la força que li donava el suport de la potència militar veïna, que va saber jugar les cartes per a desfer la tendència d'un domini polític europeu que els esdeveniments de successió dinàstica s'encaminaven cap a la branca dels àustries.

La *pesseta*, a més d'ésser un terme monetari d'origen etimològic i batiment físic que s'havia fet en un indret geogràfic i provincial, segons el concepte despectiu del centralisme hispànic, en patí les conseqüències i ja no tornaria a fer-se present fins a l'ocupació de Catalunya per l'exèrcit napoleònic i, encara anys després, com a instrument d'Isabel II amb la causa que l'enfrontava amb les pretensions carlines, això sí, amb l'expressió literal del terme.

Sigui com sigui, la reforma monetària de 1868 va retornar l'expressió literal del mot i el va institucionalitzar a tot l'Estat sense trobar-hi a cap mena d'oposició.

RESUM A MANERA DE CLOENDA

Els treballs de contingut numismàtic dels darrers anys han contribuït a establir no solament l'origen del mot *pesseta*, sinó també a posar de relleu la seva etimologia.

Per això ha estat necessari consultar arxius i recórrer a la documentació històrica d'escrits servats en alguns d'ells que han permès trobar formes i expressions populars d'època que han fet possible arribar a conclusions més sòlides sobre la catalanitat del mot i establir com i quan fou incorporat a la llengua castellana. Tot plegat era una premissa gairebé obligada per a demostrar el seu origen.

De manera semblant, els lingüistes varen ocupar-se de revisar la seva etimologia, reconduint els conceptes expressats per l'estament acadèmic de la llengua castellana.

El resultat de tot aquest treball ha creat un corrent d'opinió que serveix, si més no, per a

qüestionar conceptes erronis que encara es poden trobar als diccionaris i a les enciclopèdies, elements que es consideren com a eines de consulta necessària en la formació cultural.

Amb l'entrada en vigor de l'euro s'obre una altra etapa per a l'economia ciutadana. La pesseta, com a signe monetari, ha quedat sentenciada a desaparèixer però el seu record entrarà a formar part de la història monetària espanyola, de la mateixa manera que també n'hauria de formar part les vicissituds que en un ordre conceptual han envoltat el mot.

Des del punt de vista etimològic cal considerar errònia la versió que donen les obres consultades:

- *Diccionario de la Real Academia Española*, edicions de 1925 i 1992.
- *Diccionario Ideológico de la Lengua Española*, de Julio Casares, publicat a l'Editorial Gili, S.A. el 1994.
- *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispano*, publicat per l'Editorial Gredos el 1991, del qual són autors Joan Corominas i José A Pascual.
- *Gran Enciclopèdia Larousse*, de l'Editorial Planeta, S.A. vol. 9, any 1989.

Totes elles, en referir-se a l'etimologia del terme monetari *pesseta*, diuen que va formar-se de l'arrel *peso*, terme del qual es formaria el femení *pesseta*.

En un sentit més cautelós, el *Diccionario de la Lengua Catalana* de l'IEC, 3^a i 4ª edició, publicat per l'Abadia de Montserrat l'any 1995, eludeix l'etimologia del mot i d'una manera molt hàbil només diu que pesseta és la unitat monetària d'Espanya i Andorra.

A l'apartat d'història s'ha fet referència a un inventari de l'any 1410 en el qual constava literalment "*XIII pecetes d'argent*", citat textualment al diccionari d'Alcover-Moll.

També s'han consultat els treballs del professor Miquel Crusafont Sabater i la doctora Anna Maria Balaguer, els quals han aportat els arguments i el rigor necessaris per a veure com el terme *peceta* s'incorporava a la llengua castellana, i també han exposat l'opinió d'alguns lingüistes sobre una etimologia del mot diferent a la qual dóna la Real Academia de la Lengua Castellana.

En un altre context històric s'ha vist com el terme monetari dels rals de dos que s'encunyaren a Barcelona entre 1707 i 1714 anomenats popularment *pessetes carolines* foren incorporats en la seva terminologia a la llengua castellana per Felip V, per mitjà d'una Pragmàtica establerta el 1718.

D'altra banda, s'ha comentat com les pessetes amonedades a Catalunya durant el període d'ocupació de l'exèrcit francès foren rebutjades per Ferran VII, retirant-les de circulació i restablint la terminologia tradicional castellana.

En darrer terme, hem vist la repressió exercida contra les pessetes carolines que encara estaven en ús a les Illes Balears, pel lloctinent de Carles III, el marquès de Squillace.

Tot plegat, doncs, permet tenir una visió més ajustada de la història d'un terme que va crear la veu popular catalana en una època molt reculada i que després un altre català va escollir-lo en la seva expressió literal per a la unitat d'un sistema monetari que ha sobreviscut fins als nostres dies.

Aquest treball voldria, doncs, honorar aquest terme monetari i reivindicar el veritable origen del mot així com de la seva etimologia de manera que ningú pugui dubtar-ne més ni tampoc reiterar conceptes caducs als treballs que surtin en un futur sobre aquest tema.

BIBLIOGRAFIA

- (1) *Història de la peseta*, de Miguel MARTORELL. Editorial Planeta, SA.
L'exposició i catàleg: *El camino hacia el euro - el real, el escudo y la peseta*, editat pel Banc d'Espanya amb motiu de l'exposició que va presentar a la sala que té al carrer d'Alcalà, 48, de Madrid, del 19 d'octubre del 2001 fins al 17 de febrer del 2002.
- (2) Francesc CABANA i VANCELLS. *Avui*, 28 d'octubre 2001, pàg. 38.
- (3) Juan C. JIMÉNEZ JIMÉNEZ, article que amb el títol de "El nacimiento de una moneda" forma part del cos de l'obra *Del real al euro, una historia de la peseta*. Servicio de Estudios de la Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona. Colección Estudios Económicos, nº 21. Año 2000.
- (4) CALICÓ-TRIGO. *Las monedas españolas desde Felipe II a Isabel II*, años 1556-1868. Barcelona 1982. 5a. edició.
- (5) CALICÓ-TRIGO. *Obra citada*, pàg. 476.
- (6) José María ALEDON. *La peseta. Catálogo básico. La moneda española desde 1968 y los billetes desde 1783-1997*. Edició a cura de l'autor. València 1997.
- (7) Julio CASARES, de la Real Academia Española. *Diccionario ideológico de la Lengua Española*. 2ª edición. Editorial Gustavo Gili, SA. Barcelona 1994.
- (8) Luis AUGUET Y DURAN. Article publicat al diari *Arriba* núm. 8.460, pàgs. 69-70. Suplement especial de fi d'any 1959, dedicat a la pesseta.
- (9) Manuel MUÑOZ CORTES. "Los nombres de la peseta". Article publicat al diari *Arriba* núm. 8.460, pàg. 75. Suplement especial de fi d'any 1959, dedicat a la pesseta.
- (10) Jorge MUÑOZ. "Billetes de Banco. Adiós a las pesetas de papel". *Hojas de Actualidad Tabaquera*, Altadis núm. 563, juny 2001, pàgs. 46-49.
- (11) ALCOVER-MOLL. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Vol. VIII. Palma de Mallorca 1957.
- (12) *Gaceta Numismática - Revista de l'Associació Numismàtica Espanyola - Barcelona*. Desembre 1993.
- (13) Mariano FONTRDONA. "Laureà Figuerola i Ballester, el político y economista que en 1868 inventó la peseta". *El Correo Catalán*, 19 de setembre de 1982.
- (14) Mariano FONTRDONA. Article esmentat.
Fabià ESTAPÉ. "Laureano Figuerola y la creación de la peseta". *La Vanguardia Española*, 20 octubre 1968, pàg. 16.
- (15) ALCOVER-MOLL. *Obra citada*.
- (16) *Gaceta Numismática*. Obra citada.
- (17) Lluís DOMINGO FIGUEROLA. *Gaceta Numismática* núm. 61, juny 1981, pàgs. 28-33.

UN PROJECTE PRECOÇ: UNA BIBLIOTECA PÚBLICA A VILANOVA AL SEGLE XVIII

RESUM

Descripció, en base a documentació inèdita, dels principals aspectes, característiques i procés històric de la biblioteca del prevere i rector de la parròquia de Sant Antoni de Vilanova que va ser donada en testament al Convent dels Pares Carmelites Descalços d'aquella població.

ABSTRACT

This is a description based on unpublished documentation of the main aspects, characteristics and the historic process that took place in the library run by the Priest and Presbyter at Vilanova's Sant Antoni Parish, which was donated in testament to the Convent of Barefoot Carmelite Fathers of this town.

Ea anys, buscant documentació dels convents suprimits per les lleis desamortitzadores de Mendizábal, em va caure a les mans un curiós inventari d'una biblioteca de la qual s'havia fet donació al convent dels pares carmelites descalços de Vilanova i la Geltrú, l'any 1792. El document em va cridar l'atenció i en vaig prendre nota, sense poder-me imaginar que uns anys més tard entraria en contacte directe amb aquella població i amb la riquesa del seu patrimoni i que seria present a la seva evolució cultural. Vaig ensopegar amb l'esmentat inventari (i mai tan ben aplicat el verb d'ensopegar) a l'arxiu de la Delegación del Ministerio de Hacienda de Barcelona, situat a la planta baixa de l'esmentat edifici, a la via Laietana de la ciutat. L'arxiu en aquells moments es tractava d'un ampli magatzem on s'amuntegaven de qualsevol manera els nombrosos lligalls que originàriament estarien col·locats en prestatgeries; val a dir que alguns encara s'hi conservaven, però molts es trobaven desfets i escampats pel sòl que cobrien en moltes parts. I allà vaig "ensopegar" amb l'inventari de Vilanova, que corresponia al lligall núm. 3.870. Sortosament, uns anys després aquesta valuosa documentació passà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on està correctament conservada.

Aquesta biblioteca era de Baltasar Anton Gandullo Sarria, prevere i rector de la parròquia de Sant Antoni de Vilanova, que al llarg dels anys l'havia anada formant. Al seu testament, que més endavant estudiarem, deixava ordenat que la biblioteca fos destinada al servei públic i així facilitar que tots els vilanovins en poguessin gaudir.

A través de l'inventari efectuat pels carmelites l'any 1793, podem conèixer el contingut de la biblioteca i la quantitat d'obres que abastava, tot i que l'inventari està fet de pressa, solament com a testimoni del material rebut en donació. Els títols de les obres estan generalment abreujats i sovint hi manca l'autor, la qual cosa en fa difícil la identificació. Contenia 1.864 títols amb un total de 2.507 volums. Estaven guardats en vuit armaris de fusta i col·locats segons el seu format

i l'alçada de la prestatgeria. Així s'acostumava a fer, almenys a les biblioteques no formalment catalogades. Els formats tradicionals, per ordre creixent, eren: quarts, octaus i folis.

Les condicions exigides pel testador, juntament amb la manca de patrimoni, van motivar que el rector que el va succeir no acceptés el llegat, amb l'excusa que no hi havia diners per pagar el bibliotecari. Informat el bisbe de Barcelona, com a primera autoritat eclesial, del problema que presentava el compliment de l'última voluntat de mossèn Gandullo, va ordenar que es fes pública des de la trona de la parròquia, en dies festius i a l'hora dels oficis, l'oferta d'entregar la biblioteca a qui se'n pogués fer càrrec amb les condicions estipulades.

Mossèn Gandullo havia destinat bona part del seu testament a fixar les condicions i altres detalls referents a la biblioteca. Sentint-se malalt i a prop de la mort, va atorgar les seves últimes voluntats el 7 de juny de 1778 a Vilanova,⁽¹⁾ acreditat pel notari públic de la vila Joan Montserrat i Serra i en presència de Sebastià Fort, teixidor de lli, i de Josep Ballester, boter, que actuaren de testimonis. Nomenà marmessors a Lluís de Papiol i de Martí, gran amic seu, i a Isidre Ballester, boter. Expressava detalladament el motiu o objectiu de deixar la seva biblioteca al servei públic "para mayor gloria y honra de Dios, para beneficio espiritual y aun temporal de toda la feligresía, sus vecinos y para otras partes, para que sus propios pastores y demás operarios eclesiásticos más cómodamente puedan instruir a unos y a otros en las verdades católicas y finalmente para el total o parcial destierro de sus ignorancias." Hem d'assenyalar que mossèn Gandullo era andalús i segurament tenia més facilitat amb la llengua castellana que no amb la catalana. Nomenava tres zeladors perquè tinguessin cura que es complissin totes les condicions establertes: el rector de la parròquia de Sant Antoni, el pare guardià del convent de caputxins i el prior dels carmelites descalços, tots de Vilanova. Però el primer responsable seria el rector, el qual hauria d'escollir una persona per exercir de bibliotecària. Gandullo apuntava que podia ser un vicari, que a part de les seves obligacions parroquials dedicaria els seus esforços a aquesta empresa. Li deixava encarregat de fer un índex d'autors i un altre de matèries. També volia que es fes un abecedari, és a dir, un llistat per ordre alfabètic de matèries en castellà i un altre en llatí. A més, hauria d'expurgar les obres, d'acord amb l'expurgatori del Sant Ofici (llista de llibres prohibits), és a dir, censurar-les, i un cop corregides les hauria de presentar al rector perquè signés la correcció feta. Deixava ordenat que els llibres es netegessin, s'espolsessin i es repassessin cada any, a finals de juliol i començaments d'agost. També feia referència al condicionament de la sala, la qual s'havia de regar, escombrar i treure-li la pols cada setmana. Fixava el salari del bibliotecari en 60 lliures anuals, entregades en dos terminis o meitats: una per Sant Joan i l'altra per Nadal. Però la responsabilitat del bibliotecari abastava també la possible pèrdua de llibres. En el cas que una obra s'extraviés, hauria de satisfer el triple del seu preu o bé li seria descomptat del sou. Quedaven, doncs, ben puntualitzats els drets i els deures de l'encarregat de la biblioteca.

Com a servei prestat al públic, Gandullo ordenava que s'obris dues hores al matí i dues hores a la tarda, tots els dies excepte els festius de precepte. També establia una breu normativa per als futurs lectors, eclesiàstics i seculars: se'ls prohibia consultar dos llibres a la vegada i parlar a la sala; en el cas que s'hagués amonestat tres vegades un mateix lector i no s'hagués corregit, havia de ser expulsat per sempre.

Mossèn Gandullo també tenia projectes per ampliar la biblioteca. Aconsellava, en el cas que el nou rector no volgués tenir la biblioteca a la rectoria, que es comprés la casa del costat,

propietat de Francesc Martí, fuster. Ell ho veia molt fàcil: com que els hereus de l'esmentat Francesc Martí presentaven un censal a la rectoria de 160 lliures per misses dels aniversaris, proposava que se'ls perdonés el censal a canvi de la casa, que estava en mal estat i que en tot cas poca cosa caldria afegir-li, amb la condició, està clar, que la parròquia continués celebrant els aniversaris de la família. A més, es podrien habilitar unes dependències per viure-hi el bibliotecari, en el cas que el rector no se'l quedés de vicari i no visqués a la rectoria.

Per poder mantenir i desenvolupar els objectius de la biblioteca, mossèn Gandullo deixava ordenat al testament que es fundés una obra pia amb els diners del seu patrimoni, és a dir, una renda o censal de 3.333 lliures 2 sous i 4 diners. El motiu de tan sorprenent quantitat s'ha de contemplar des del punt de vista que havia calculat exactament el capital adequat perquè generés cada any una pensió de 100 lliures, que és la quantitat que mossèn Gandullo creia que es necessitava. En realitat venia a ser un rèdit del 3 per 100. Aquestes lliures havien de satisfer totes les despeses de la biblioteca. Deixava ben puntualitzat com s'havien de repartir: 60 lliures per al sou del bibliotecari, 1 lliura 10 sous per a cada un dels zeladors, és a dir, un total de 4 lliures 10 sous.⁽²⁾ Les 35 lliures 10 sous restants s'aplicarien en benefici de la biblioteca; d'aquesta quantitat s'hauria de pagar la neteja setmanal de la sala (6 diners), el salari del cobrador de les rendes i una compensació als zeladors (2 pessetes cada un), una vegada s'haguessin fet els treballs encarregats. Mossèn Gandullo no deixava res a la ventura. En el cas que ningú no volgués la biblioteca, ordenava que es vengués a l'encant públic de Barcelona (pensant que se'n traurien més diners que a Vilanova) i que amb la quantitat resultant els zeladors fundessin quatre obres pies de 25 lliures de pensió anual cada una. Detallava minuciosament el repartiment de les pensions, però com que no es van arribar a constituir, ens limitarem a citar els beneficis per conèixer millor les intencions i voluntats del mossèn. La llista comença pel dot de les criades que haguessin estat més d'un any al servei del rector en el cas que es casessin o entressin en religió, pel de les noies encarregades d'escombrar l'església a les vigílies de les festes principals, i també pel de les filles de Pau Torrents, pescador, pels bons serveis que n'havia rebut. Encara inclou en aquests dots les criades de Lluís de Papiol i les d'Isidre Ballester. Finalment dedicava 50 lliures anuals perquè el rector contractés un capellà que cada dia de 10 a 11 ensenyés la doctrina a la parròquia, els dies festius de 2 a 3 de la tarda, i durant la quaresma una hora immediatament després del rosari parroquial.

Gandullo morí a Barcelona el 3 de març de 1781, després d'una llarga malaltia, amb els béns personals embargats. Més endavant veurem les circumstàncies de tan penosa situació. El testament va ser llegit el dia següent, a Vilanova, a petició dels marmessors i en presència de Bartomeu Inglada, negociant, i d'Anton Estadella, boter. Com hem vist, el rector que el va succeir, Peregrí Guasch, no va acceptar el llegat de la biblioteca, i el bisbe de Barcelona va ordenar fer pública l'oferta d'entregar la biblioteca a qui se'n pogués fer càrrec. Però ningú no va respondre a l'oferta, i els dies anaven passant davant la inquietud dels marmessors que volien veure acomplerts els desitjos del testador. Es va oferir al convent dels caputxins, ja que el pare guardià n'era zelador, però aquests religiosos tampoc no la van voler. Finalment, el prior del convent de carmelites descalços, que n'era també zelador, la va acceptar. Era l'any 1792; havien passat més de deu anys de la mort de Gandullo.

Potser els carmelites van fer aquest gest per salvar la biblioteca de la seva desfeta o almenys de la seva pèrdua per Vilanova, abans de ser venuda a l'encant públic per designació testamentària.

Durant un llarg any els marmessors van fer els tràmits adients per traspassar o cedir la biblioteca als carmelites. L'escriptura de la cessió no va estar del tot enllestida fins al 9 de maig de 1793, rubricada entre altres pel notari públic de Vilanova Gerard Cassani. Però els marmessors que van gestionar la donació eren ja els fills dels que havia designat primerament Gandullo, cosa també prevista. D'acord amb el document que descriu el traspàs de la biblioteca,⁽³⁾ actuaren de marmessors Francesc de Papiol, que s'anomena baró de Jafra, i Josep Ballester, boter com el seu pare. Es van modificar moderadament les condicions del llegat, d'acord amb el que va autoritzar el bisbat en la persona del vicari general Agustí García de Almanza. La cessió, però, requeria algunes condicions. El prior dels carmelites escolliria com a bibliotecària una persona que tingués estudis de Filosofia i Teologia, la qual estaria obligada a obrir la biblioteca –en tot cas ho podria fer un religiós– a qualsevol lector que ho demanés, de les 8 a les 11 del matí i de les 4 a les 6 de la tarda, durant els mesos d'abril a octubre, i els restants mesos de 3 a 5, excepte els dies festius. Així doncs, es fixava l'horari establert per Gandullo. Els religiosos carmelites es comprometien, a més, a obrir la biblioteca fora de les hores establertes si ho demanava el rector de Sant Antoni o els marmessors. Es va acordar que sobre la porta de la biblioteca es posaria un rètol amb la següent llegenda: "Biblioteca Pública del Rvdo. D. Baltasar Gandullo, cura párroco que fue de Villanueva. Frates orare pro me". Per donar raó del compliment de les condicions establertes, el prior faria anualment un informe i l'entregaria al rector de Vilanova. En el pacte de cessió també constava que el prior es comprometia a fer un índex de tots els llibres entregats, en el termini de sis mesos, i no permetria que sortís cap obra de la biblioteca. Aquest document se signava el 19 de desembre de 1792, actuant de notari l'esmentat Gerard Cassani, i com a testimonis el prevere Vicenç Gelpí, vicari de Sant Pere de Ribes; Rafael Ferrer, boter; Francesc de Papiol i Josep Ballester. Per part dels carmelites van actuar de testimonis el prior fra Martí de Sant Francesc, el superior fra Pau de Sant Elies i els frares següents: Domènec de Jesús Maria, Romuald de Santa Teresa, Miquel de Sant Bru, Domènec de Sant Josep, Emeteri de l'Assumpció i Josep de Santa Úrsula.

L'inventari trobat, que ha donat peu al present estudi, és el resultat del compliment de l'última condició esmentada. Com és lògic suposar, a la biblioteca d'un mossèn una gran part de les obres es referien a la doctrina i a la vida religioses, però també n'hi havia un bon nombre d'històriques, de dret i de literatura. Un índex marginal de l'inventari desglossa la següent classificació de matèries: predicables, expositors, espirituals, moral, teologia, filosofia, història, lleis i canons, gramàtica i retòrica, i miscel·lànies.

De l'existència d'aquesta biblioteca i de la seva donació al convent de carmelites descalços de Vilanova, ja en donava notícia l'obra de Gari,⁽⁴⁾ però se'n desconeixien els detalls de la seva cessió i, sobretot, el contingut. La fundació de l'esmentat convent a Vilanova es remunta a l'any 1735. Primerament els religiosos habitaven una casa de lloguer, però després van comprar uns terrenys fora de la vila per construir-hi un edifici adequat a les seves necessitats, i al 1738 es traslladaren ja al nou convent. Va ser aquest edifici que va allotjar la biblioteca de Gandullo, la primera biblioteca pública de Vilanova.

No tenim cap testimoni del seu funcionament, però cal suposar que els frares compliren amb les obligacions acceptades i tingueren a disposició de tots els vilanovins, religiosos i seculars, els llibres ingressats. El que ignorem és l'ús que en feren els feligresos, membres d'una societat

encara poc cultivada per gaudir de la lectura i lluny d'un centre cultural d'alt nivell, com podria ser una universitat, uns estudis superiors o un seminari.

Durant pocs anys, però, va poder funcionar normalment la biblioteca d'acord amb els desitjos de mossèn Gandullo, perquè el convent dels carmelites descalços es va convertir molt aviat en hospital. Ja al segle XIX, al començament de la invasió francesa, l'Ajuntament de Vilanova va demanar als pares carmelites que cedissin l'edifici del convent perquè servís d'hospital per als ferits i malalts de les tropes franceses. Els religiosos van accedir-hi, conservant algunes dependències per a habitatge d'ells mateixos. Iniciada la guerra, el convent va continuar servint sempre d'hospital, unes vegades per a l'exèrcit francès i altres per a l'espanyol, segons els vaivens de la contesa. Els carmelites hi continuaren vivint a la vegada que tenien cura dels malalts, fins a l'abril de 1811, en què el van abandonar en saber que s'acostava el general francès Suchet, espantats pel que havia fet el seu exèrcit a la ciutat de Reus. Només s'hi van quedar tres religiosos, vestits de seglar, per atendre els malalts. La previsió no va ser excessiva ja que l'exèrcit francès va saquejar el convent i va robar tot el que va poder, especialment el que hi havia a l'església.⁽⁵⁾ De l'estada de Suchet a Vilanova se'n conserva un bon testimoni a Can Papiol, on, segons la tradició, es va allotjar l'esmentat general, per tractar-se de la millor casa de la vila. Tant és així que es conserven la sala i alcova, d'estil Lluís XVI, que serví de dormitori al francès, i que ha perdurat fins al present amb el nom de "sala i alcova del general Suchet". Com a testimoni gràfic, resten unes profundes esgarrapades, al costat de la porta que dona pas a aquelles dependències, fetes per les baionetes dels soldats quan feien guàrdia a l'entrada de les habitacions que ocupava el general, esgarrapades que certament s'han conservat tot i les restauracions fetes a la casa, avui dia convertida en Museu Romàntic. Acabada la Guerra del Francès, la comunitat carmelitana va retornar al seu convent, però no per gaires anys. El decret del 16 de maig de 1821 va posar punt final a la vida del convent. Va ser clausurat i la comunitat de religiosos va anar destinada a Mataró. Al *Diario de Barcelona* del 19 de juliol 1822 va aparèixer l'anunci dels béns immobles del convent que es posaven a la venda i els preus en què havien estat valorats. Un es pregunta què va passar amb la biblioteca de mossèn Gandullo, i com en va sortir, d'afectada, dels dies tràgics de la guerra i del saqueig dels francesos. El que sí que sabem és que almenys algunes de les obres van ser recollides per la família Papiol i que avui dia es conserven a la biblioteca familiar de la casa. Ho testimonien alguns llibres de dita biblioteca que porten la signatura feta a mà de Gandullo. Recordem que els membres d'aquesta família havien estat marmessors del mossèn i que l'amistat que els unia perdurava en el si de la família. El dia que estigui acabat el catàleg de la biblioteca del Museu Romàntic sortiran indubtablement més obres de la malaguanyada col·lecció i contribuiran a refer el contingut de la primera biblioteca pública de Vilanova.

Poc sabem d'aquest sacerdot, culte i amb afany d'elevat els coneixements dels seus feligresos. En l'obra d'en Garí, ja esmentada, el situa a la rectoria de la parròquia de Sant Antoni Abat des de l'11 de juny de 1743 fins al 3 de març de 1781, data de la seva mort. Era fill de Luis Gandullo Domínguez i de Petronila de Sarria Carrasco, tots dos de Màlaga i ja difunts al 1778, quan va fer l'últim testament.⁽⁶⁾ Al mateix any declara que té quatre germans vius, José, Luis, Madalena i Catalina, també residents a Màlaga. Va ser una persona polèmica i controvertida. A l'arxiu parroquial no es conserven gaires documents sobre aquest mossèn. Possiblement van desaparèixer durant l'última guerra civil. Els pocs papers que al seu dia vaig consultar formaven part, sobretot, de la seva correspondència, i oferien notícies molt disperses. Però se'n treu la conclusió

que el Tribunal Eclesiàstic de Barcelona li havia incoat una causa criminal l'any 1760 per deutes contrets, acusat per alguns regidors de l'Obra Parroquial. Va ser reclus i arrestat a Barcelona i privat durant sis anys de l'administració de la rectoria, excepte 300 lliures per a la seva manutenció. Mossèn Gandullo no es va cansar d'apel·lar i de recórrer contra les acusacions i les sentències, però tampoc no van deixar d'insistir contra ell els seus enemics, que segons el mateix Gandullo no podien perdre el plet per les despeses que ja havien fet. Per la documentació que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, coneixem la part final dels litigis, i el nom dels quatre principals fomentadors de les acusacions: Antoni Güell, Lluís Severí, Josep Guardiola i Pau Esclús.⁽⁷⁾ Les gestions de mossèn Gandullo el portaren a presentar un nou recurs l'any 1775, dirigit a Josep Serch, notari públic i escrivà major de la Cúria, defensant-se dels càrrecs que s'havien fet contra ell, entre els quals hi havia l'acusació d'haver viscut aparellat amb la majordona Rosa Farrer, vídua, amb la qual des de feia anys mantenia una bona amistat i que abans havia servit a la casa de la família Papiol. Les proves que s'addueixen per a aquesta greu acusació són del tot puerils –almenys les esmentades al document consultat. Un testimoni afirma que havent estat la majordoma malalta, la tenia en una habitació que no era pròpia d'una criada i que el mossèn passava allà les vetllades, encara que amb companyia d'altres persones, circumstància que no experimentà ell –li retreia el testimoni– durant catorze dies que va estar malalt. Possiblement aquest testimoni era mossèn Joan Sala, que havia estat vicari de Gandullo i que, segons afirma⁽⁸⁾ el mateix rector, era d'avarícia notòria, infidelitat i hipocresia, i que explicava falsedats dient que era el que més mal li podia fer...

L'any 1780 va començar l'última etapa de la vida de mossèn Gandullo. El dia 3 de març d'aquest any, estant malalt al llit sense poder ni asseure's, es va presentar a la rectoria el ja esmentat Josep Serch, amb un agutzil i un mosso d'esquadra del batlle de Valls, i se'l van endur pres a Barcelona. Tan greu era el seu estat que va ser necessari que l'acompanyessin un metge i un cirurgià per administrar-li cada tres hores els remeis que necessitava durant les dues jornades que durava el viatge. A Barcelona va ser reclus a la casa dels pares de la congregació de la missió,⁽⁹⁾ i allà es va quedar fins a la seva mort, malgrat els escrits que va fer perquè el deixessin sortir o almenys que li commutessin la reclusió per una estada a la ciutat, i tot i els dictàmens dels metges sobre la seva precària salut que li aconsellaven fer exercici i respirar aires purs. Solament va aconseguir que l'autoritzessin a sortir algunes tardes a passejar en cotxe, acompanyat d'una persona designada pel comissionat, l'esmentat Josep Serchs. El 17 d'agost del mateix any, Gandullo presenta un escrit, el que sembla que va ser l'últim recurs de la seva vida. Del tot desenganyat, retreu els greuges que creu que li han fet els membres del tribunal, concretats en trenta-un punts. És un resum de tota l'amargor que allotjava el seu cor i que havia anat acumulant al llarg d'aquells últims anys. Recrimina la forma en què va ser capturat, com un malfactor, i "que causó no poco escándalo, no solamente a la feligresía a mi cargo, sino también a quantos en este Reyno han tenido de ello noticia".⁽¹⁰⁾ Els més grans retrets anaven dirigits a l'esmentat Josep Serchs. A causa de l'embargament dels seus béns, l'acusa de no haver-li ni tan sols permès de treure del bagul que s'havia endut a Barcelona la roba que necessitava per al seu ús personal. Ho havia hagut de fer el prior del convent, tot i sent ell un dels rectors més antics i de més edat del bisbat. Presenta diversos punts sobre l'enemistat que li ha demostrat al llarg del litigi, especialment el suport donat als seus enemics i els atacs que van sofrir les persones que li tenien afecte, com els dos altres vicaris que no van voler declarar contra ell, els quals en represàlia –diu Gandullo– van ser destinats als llocs pitjors del bisbat. I va tractar amb expressa traïdoria l'obrer major de la parròquia, quan els altres obrers el van acusar, perquè havia declarat que era amic seu, que ho havia estat i que continuaria sent-ho.

Detalla el fet que amb el pretext que els regidors volien reunir una junta, va demanar a l'obrer major les claus del calaix del banc on acostumaven a seure i a guardar els diners de les almoines, i el va acusar d'haver canviat el pany, per ordre seva. El va suspendre del càrrec i va nomenar en lloc d'ell el que volien els acusadors. Gandullo va desgranar diversos retrets, també respecte dels salaris excessius atorgats als ecònoms que l'havien substituït en l'administració de la rectoria. I, finalment, dubta de la imparcialitat dels membres del Tribunal Eclesiàstic, excepte de Josep Martí, el qual anomena personalment. Reforça els seus retrets recordant que l'esmentat Tribunal havia multat a Ramon Cunill, fiscal, a Jacint Lucio i al mateix Josep Serchs amb la pena i restitució dels seus salaris pels excessos comesos contra ell.

A la vegada que es privava de llibertat a mossèn Gandullo, el Tribunal ordenava fer un inventari dels seus béns que, com hem dit, quedaran embargats (1 de març de 1780). Entre la documentació de l'Arxiu Diocesà hi ha el relat d'un fet curiós. En presentar-se els comissionats del Tribunal a fer l'inventari dels béns de la rectoria de Vilanova, uns testimonis van assegurar que a la nit anterior, cap allà a les 11 de la nit, dos individus havien sostret un bagul i una arca, que suposaven plens de monedes i objectes de plata, i els havien portat a casa d'Isidre Ballester, el boter amic de Gandullo. Denunciat el cas i amb l'ajuda del batlle, de Josep Serchs i de Josep Llopis, porter jurat de la Cúria, van registrar la casa de l'esmentat Isidre, però no hi van trobar res que pogués ser d'en Gandullo. Isidre Ballester va ser citat davant del jutge perquè declarés el que havia passat aquella nit i va afirmar que per ordre del mossèn es van anar a recollir aquell parell de baguls i els van portar a casa seva. Però ell, coneixent l'amistat que hi havia amb la família Papiol, els va fer portar a casa d'ells. Ara tocava el torn d'interrogar a Lluís de Papiol, però com que aquest era familiar del Tribunal de la Inquisició, gaudia de fur privilegiat i s'havia de demanar a l'esmentat Tribunal de fer-li les preguntes. El 6 de maig es va delegar a Antoni d'Ucar, rector de la parròquia de Santa Maria de la Geltrú i degà del districte del Penedès, perquè li fes les corresponents preguntes. I Lluís de Papiol, bon amic de Gandullo, va respondre amb evasives. En concret declarà que la nit dels fets no estava a Vilanova, que un dia, no recordava quin, el seu fill li havia portat els baguls a Barcelona i que restaven custodiats a la casa que tenia en aquella ciutat, i que va entregar les claus corresponents al germà Francesc Romeu, caputxí, amb l'encàrrec que no les donés a ningú més que al rector de Vilanova o a la persona que ell indiqués. I així va acabar la història dels baguls escorredissos, sense permetre'ns conèixer-ne el contingut. Mossèn Gandullo tenia molts enemics, però també gaudia de l'amistat de persones de prestigi i influents com Lluís de Papiol, membre d'una de les famílies més honorables de Vilanova. El seu pare, Lluís de Papiol i Balaguer († 1714), havia estat batlle de la vila, i el fill Lluís, amic seu i marmessor, i familiar del Tribunal de la Inquisició, com ja hem vist, va obtenir de Carles III el privilegi de titular-se cavaller, honor que li va comunicar personalment a Gandullo en una carta datada el 19 de febrer de 1774, amb el prec que de moment ho mantingués en secret. Entre els personatges amics es trobava també el marquès de Villadaña, que des de Madrid i Aranjuez gestionava al seu favor recomanant-lo al nunci.⁽¹¹⁾

A la seva mort no es van poder complir les seves últimes voluntats referents al repartiment del seu patrimoni perquè, com hem vist, els seus béns estaven embargats. Al testament es detallaven també minuciosament els llegats monetaris a persones que li havien prestat algun servei, a les criades, escolanets, a Manuel Gutiérrez, oficial de correu de Barcelona, per haver-li cobrat i tramès diverses quantitats, tant de dipòsits que tenia a la Cúria, com d'altres. També inclou els seus ger-

mans, com és lògic. Dels deutes pels quals el van processar, no en parla. Solament esmenta alguns deutes contrets per raó de les gestions dels litigis, i la voluntat que els siguin satisfets, com als seus procuradors Francesc Martí i Torres, escrivent de Barcelona, Marià Masbernat i Jaume Mallofré de Tarragona. També vol que els marmessors redimeixin un censal del qual es va encarregar l'any 1747 de 230 lliures, que fins aleshores prestava a la rectoria Josep Nin, pagès de Vilanova, per pagar aquella mateixa quantitat que li manllevà el mossèn. Aclareix que el beneficiari de dit censal era l'hereu i fill de l'esmentat pagès, Onofre Nin i Guardiola. Parla d'un altre deute de 150 lliures, però creu que quedaran cobertes per un parell de censals que li deu el mateix creditor. Assegura que té dipositades a la Cúria unes 2.000 lliures, i que a la seva universal heretat s'han d'ajuntar les "grans quantitats de diners que li deuen, per raó de pensions, de censals de primícies, i de drets de funerals, etc." Ordena que al mes d'haver estat enterrat els marmessors facin un inventari dels seus béns, i que tot el que no siguin diners, ho adinerin venent-ho als encants públics.⁽¹²⁾ L'únic objecte que llega és el seu rellotge de faltriquera, de similor, que deixa al seu afillat Francesc de Papiol.

Al seu testament també deixa instruccions precises per al seu enterrament i els funerals. Malauradament pocs d'aquells desitjos van poder se complimentats en morir a Barcelona. Deixava dit que volia ser enterrat en terra ferma, a la fondària de 5 pams i mig, a l'entrada principal del presbiteri de la parròquia de Sant Antoni, amb una llosa al damunt on es gravaria el seu nom, ofici i dia de la seva mort. I si no el volguessin enterrar a l'església, que el sepultessin als nínxols que els carmelites havien construït per a la seva comunitat o bé entre els religiosos caputxins. Puntualitza sobre les exèquies i la celebració de l'anomenada novena al primer aniversari, i que en el termini de dos mesos es diguin 500 misses en sufragi de la seva ànima, 200 al convent dels caputxins, unes altres 200 al dels carmelites descalços i 100 "a l'altar que estigui en front de la meva sepultura". Vol que el dia del seu enterrament es reparteixin 25 lliures entre els pobres, i que es donin 25 llibres de l'obra de la parròquia i 25 més a l'hospital. De totes aquestes voluntats sols tenim referències del compliment de la novena per mitjà d'una petició de Peregrí Guasch, rector de Sant Antoni, a la Cúria. Demana autorització per poder vendre unes cubes de vi de Gandullo, i amb els diners poder pagar les despeses de l'aniversari.⁽¹³⁾

Els capitals amb què comptava Gandullo en redactar el testament eren en gran part hipotètics, no posseïa una heretat sòlida, ni tan sols peces destacables entre els mobles i objectes personals, com més endavant tindrem ocasió de comprovar. Als comptes que presentà Josep Serchs com a dipositari dels rèdits del curat de Vilanova des de l'1 de febrer de 1771 en què els va començar a regentar la Cúria fins a la mort de Gandullo, en resulta un total de 6.703 lliures 16 sous 6 diners cobrades, en contra de 3.887 lliures 19 sous 2 diners gastades. És a dir queda un saldo a favor de tan sols 2.815 lliures 17 sous 4 diners. Entre les despeses es troben les quantitats entregades per Serchs a l'apoderat de Gandullo per a la seva manutenció. Per altra banda coneixem els comptes presentats per Peregrí Guasch, ecònom de Sant Antoni, des del 10 de març de 1780 fins a la mort de Gandullo. És un document curiós perquè hi consta el que es cobrava per diversos serveis, com baptismes, funerals, misses, etc. El total cobrat puja a 1.663 lliures 3 sous 3 diners, i el total de les despeses és de 1.630 lliures 13 sous 5 diners. Resten, doncs, 32 lliures 13 sous 5 diners a favor.

El 1782 part dels béns del mossèn ja havien estat embargats, i Luis Gandullo, el seu germà i hereu, es va personar a Vilanova per vendre als encants públics els mobles i altres objectes que

Gandullo tenia a la rectoria. La subhasta s'inicià el 20 d'octubre de 1782 i va durar 22 dies. Com era costum, havia estat anunciada a toc de trompeta pel pregoner. Les llistes dels encants són exhaustives però no s'hi troba cap peça d'un valor especial. Podria ser l'aixovar de qualsevol casa, més aviat modesta. Entre els objectes es troben cadires, taules, arques de ferro, catres, llits (un jaspíat), un matalàs de llana, màrfegues, llençols (d'estopa, de cànem i de cotó), mantes, cobrellits (un d'indianes), eixugamans, tovalles, tovallons, tovalloles, canelobres, llums de ganxo, palanganes, gerros, vasos de vidre, xicres, ampolles, garrafes, plats i escudelles de pisa i d'estany, olles, cassoles, una xocolatera (estri característic del segle XVIII), paelles, cànirs, una pastera, cabassos, cistelles, 48 lliures de candeles de cera, bótes, algunes encara plenes de vi, algunes imatges i estampes religioses, etc., i roba d'ús personal del mossèn. Acabada la subhasta, Luis Gandullo diu que s'endú alguns objectes, entre els quals hi ha sis ganivets amb el mànec de plata i quatre lliures de xocolata. Però part del patrimoni de Baltasar Gandullo encara continuava embargat l'any 1784,⁽¹⁴⁾ ja que el seu germà i hereu va tornar a demanar-ne el desembargament després de diverses peticions fetes en aquest sentit per ell mateix i pels marmessors. Però la Cúria no semblava tenir gaire pressa i va contestar a Luis Gandullo que la seva petició i la dels marmessors s'havien d'unir a les dels altres creditors.

NOTES

- (1) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", núm. 2.897. Agraïixo al senyor Manuel Bofarull i Terrades el fet d'haver-me facilitat les referències de la documentació sobre Baltasar Gandullo que havia localitzat a l'esmentat Arxiu Diocesà.
- (2) Cada lliura valia 20 sous, i cada sou, 12 diners.
- (3) Antic arxiu de la "Delegación de Hacienda de Barcelona". Lligall núm. 3.870, ja esmentat.
- (4) GARÍ, José Antonio. *Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú*. Vilanova, 1860. Imprenta y Librería de Leandro Creus.
- (5) BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Barcelona, 1915.
- (6) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", lligall núm. 2.874.
- (7) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", lligall núm. 2.730.
- (8) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", lligall núm. 2.844.
- (9) Es tractava del convent dels paüls anomenat Congregació de Missionistes de Sant Vicenç de Paül, situat al carrer Tallers. BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Las casas de religiosos en Cataluña*. Barcelona, 1906.
- (10) La Reial Cèdula donada a Aranjuez el 23 de juny de 1768 ordenava, entre altres coses, que l'actuació als Tribunals Eclesiàstics s'havia de fer en llengua castellana.
- (11) Arxiu parroquial de Sant Antoni Abat de Vilanova. Correspondència de Baltasar Gandullo.
- (12) Era un costum generalment practicat en aquells temps, en realitat es tractava d'una subhasta pública.
- (13) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", lligall núm. 2.897. El rector, per recolzar la seva petició, senyala el preu de les tres classes de cerimònia existents. Braç major: 26 lliures 19 sous 3 diners. Braç mitjà: 21 lliures 16 sous 3 diners. Braç pobre: 16 lliures, 15 sous 3 diners.
- (14) Arxiu Diocesà de Barcelona. "Expedientes e informes", lligall núm. 2.996.

ESTUDI GEOLÒGIC DE L'AMPLIACIÓ DEL PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL MEDI FÍSIC I DEL PAISATGE DE L'ESPAI NATURAL DEL GARRAF

RESUM

Primera part d'una completa anàlisi que inclourà també l'àmbit botànic i el socioeconòmic de l'Espai Natural del Garraf. Es descriuen les característiques d'aquest medi geològic i els seus principals materials, a la vegada que s'analitza amb detall la conca sedimentària de Vilanova i la Geltrú.

ABSTRACT

The first part of a comprehensive analysis which will also include the botanical and socio-economic sphere of Garraf's Natural Area. A description of the features from this geological environment and its main materials is provided while thoroughly analysing Vilanova i la Geltrú's sedimentary basin.

CARACTERÍSTIQUES GEOLÒGIQUES GENERALS DE LA COMARCA

La comarca del Garraf es troba situada al sector central del Sistema Costaner Català. Aquest sistema, també anomenat Serralada Litoral Catalana, Sistema Mediterrani Català o simplement Catalànids, forma part d'un cinyell de deformació alpí relacionat amb la convergència entre les plaques litosfèriques Ibèrica i Europea. Es tracta d'una unitat morfològica i estructural que voreja la costa catalana, des de l'Empordà fins a l'Ebre. Podem afirmar que en general està constituït per un conjunt de relleus de cotes modestes, entre els quals s'intercalen planes deprimides relativament extenses.

Al llarg de l'eocè mitjà i l'oligocè inferior es reactivaren algunes de les estructures hercíniques que afectaven al sòcol, que provocaren principalment falles direccionals i encavalcaments (ANADÓN et al., 1985 i GUIMERÀ, 1988), mentre que a partir de l'oligocè superior els Catalànids varen ésser sotmesos a un règim distensiu que va evolucionar en dues fases (BARTRINA et al., 1992): una primera fase de rifting, relacionada amb l'obertura del solc de València, i que probablement va ocórrer entre l'oligocè superior i el burdigalià (miocè inferior); mentre que una segona fase post-burdigaliana estaria relacionada amb la subsidència tèrmica associada a l'aprimament cortical.

El règim distensiu postoligocènic va donar origen a un sistema de falles normals, relacionades amb antigues estructures, de direcció dominant NE-SO a ENE-OSO i altre subordinat de direcció NO-SE, que va compartimentar la serralada en un conjunt de gràbens i semigràbens que

conformaren les principals depressions: Baix Ebre, el Camp i el Vallès-Penedès a la zona d'onshore, i Amposta, Tarragona, Barcelona i Roses a offshore. Aquestes depressions estaven separades entre si mitjançant horts que constituïen massissos de materials paleozoics i mesozoics: massissos del Gaià, Garraf-Montnegre i Bonastre-Tarragona.

Podríem resumir que el modelatge d'aquest sistema és a causa, principalment, de dues famílies de fractures (falles) d'edat alpina, quasi ortogonals i de direccions aproximades NE-SO i NO-SE, com ja s'ha detallat amb més precisió línies amunt, les quals han definit la seva alineació general i l'han compartimentat en una sèrie de serres i depressions, gairebé paral·leles a la costa, que configuren la seva morfologia actual.

Dintre de l'esquema morfoestructural clàssic, la comarca abasta una part important del massís costaner del Garraf. El bloc que conforma aquest massís de naturalesa calcària i que constitueix la terminació meridional de la Serralada Litoral Catalana, separa la fossa Vallès-Penedès de les de Barcelona i Tarragona, i alhora inclou diverses fosses de menor entitat com les del Baix Llobregat, Sant Andreu de la Barca, Olesa de Bonesvalls i Vilanova i la Geltrú.

El massís de Garraf pren la forma d'un triangle d'uns 240 km² de superfície, amb base a la riba dreta del riu Llobregat al NE, i limitat entre el mar al SE i la depressió neògena del Penedès al NO.

Presenta una morfologia calcària càrstica característica i està majoritàriament constituït per materials carbonatats d'edat jurassicocretàcia. El relleu, localment abrupte, dona les seves màximes cotes a l'extrem NE del massís, on s'ultrapassen els 600 m, i se suavitza progressivament vers el SO.

A grans trets el massís de Garraf constitueix un gran bloc estructural situat a l'oest del riu i la falla transversal del Llobregat, basculat vers el NO i amb enfonsament del seu eix en direcció SO.

Aquesta particular disposició general del massís del Garraf fa que els materials més antics, situats al sòcol de la sèrie, aflorin al seu extrem NE (materials paleozoic i triàsic de la Vall del Llobregat) i que, en direcció SO, vagin aflorant els materials d'edat més recents, situats al cim de la sèrie, con són el neogen de Calafell i el marge de la fossa del Penedès.

DISPOSICIÓ ESTRUCTURAL DELS MATERIALS

Estructuralment, els materials es disposen a grans trets de forma monoclinal o homoclinal, seguint la disposició general del bloc, enfonsant-se progressivament cap al SO i O amb una importantíssima fracturació i una presència de plects mínima (COROMINES 1997). D'aquesta manera, el massís apareix com un complex mosaic de blocs fracturats, amb les seves peces diferencialment enfonsades en direcció SO i que mantenen una estructura general que cabussa 20-30° OSO.

En la fracturació, com ja s'ha referit abans, existeixen dos sistemes ben representats. Un sistema dominant en el massís, de direcció NE-SO o NNE-SSO que determina els seus principals

trets estructurals amb una component vertical dominant, i un segon sistema NO-SE amb una component horitzontal clarament diferenciada, ben desenvolupat entre Garraf i Vallcarca.

Aquest segon sistema, normal a l'anterior, està format per falles de desplaçament horitzontal que hauria jugat com a esquinçaments en la fase compressiva, amb posterior basculament, en certs casos, al llarg de la fase de distensió, i que té una gran importància en el desenvolupament de formes de conducció càrstiques.

A les àrees aixecades o de horst, afloren els materials més antics de la sèrie, paleozoics i triàsics al sector NE, i juràsics a diversos punts del massís, com ja s'ha esmentat en l'apartat anterior. A les àrees deprimides, s'hi han conservat els materials més erosionables de l'albià i de la sèrie neògena. Les fractures millor desenvolupades del primer sistema corresponen al sector central i són les responsables de petites subdepressions estructurals, fonamentalment les de Vilanova i la Geltrú i Canyelles. La resta poden configurar també petites depressions internes al massís.

En general, aquestes depressions només abasten els materials conglomeràtics bassals de la sèrie neògena, encara que adquireixen, al sector central de la comarca, gruixos de sedimentació superiors als 200 m, i comprenent fàcies calcarenítiques i margoses.

La falla o sistema de falles normals que marca el límit septentrional de la subdepressió de Vilanova i la Geltrú té un salt que ultrapassa els 300 m (dades de sondejós), tot i que morfològicament no desenvolupa ressalt algun. Així mateix, el sistema de falles de l'alineació puig de l'Àliga-la Talaia deu tenir en la zona de Canyelles salts superiors a 200 m.

El sistema de fracturació ha condicionat també la distribució dels materials margosos del sostre de la sèrie cretàica, que es conserven quasi sempre en les zones deprimides situades entre falles normals.

EL MEDI GEOLÒGIC. CARACTERÍSTIQUES LITOLÒGIQUES DELS MATERIALS

L'estudi geològic del massís de Garraf i de la zona d'ampliació del Pla Especial presenta grans dificultats degudes a la intensa dolomitització dels nivells inferiors i a la complexitat tectònica de detall. En línies generals, tal i com ja s'ha fet evident en l'anàlisi de la seva morfologia, presenta una clara dissimetria longitudinal apareixent el sòcol paleozoic en la vall del riu Llobregat i els nivells del tries (buntsandstein, muschelkalk i keuper) en els abruptes relleus del sector oriental, als quals segueixen els materials juràsics i cretàics, ocupant aquests darrers la major part de la superfície del massís, d'acord amb el seu basculament general cap al SO.

En franca discordança angular sobre els materials cretàics i juràsics indistintament, es desenvolupa una cobertura miocènica, parcialment desmantellada, conservada exclusivament en les petites subdepressions d'origen estructural (Olivella, Canyelles i Vilanova i la Geltrú). En la darrera d'elles, de dimensions notables, presenten un desenvolupament vertical important ultrapassant la seva potència els 250 m.

Segons Coromines (1997), hom pot distingir les següents fàcies:

- Les fàcies triàsiques i paleozoiques de la vora nord-est

Els materials paleozoics i triàsics de la vall del riu Llobregat, a l'extrem nord-est del massís del Garraf, no afloren dintre dels límits geogràfics de la comarca, ni tampoc a l'àrea estudiada d'ampliació del Pla Especial del Garraf. El seu interès rau en el fet que constitueixen el sòcol o basament de la cobertura mesozoica.

Podem afirmar que els materials paleozoics constitueixen el substrat estructural del massís. Són formats per una complexa sèrie de pissarres o llicorelles ordovicianes, fil·lites i sericites silurianes, calcàries devonianes, i lidites i pissarres arenoses carboníferes.

Damunt dels materials paleozoics, la cobertura postherciniana s'inicia amb la sèrie triàsica característica de l'àmbit dels Catalànids: el buntsandstein, el muschelkalk i el keuper.

El buntsandstein, que reposa discordantment sobre les pissarres paleozoiques, és compost per dipòsits rojos de fàcies continentals en forma de conglomerats, gresos i argil·lites, amb una potència o gruix de 180 a 200 m.

Segueix el muschelkalk, constituït per dos trams calcareodolomítics de 50 a 70 m de potència, separats per una intercalació detrítica roja de gresos, argil·lites i guixos d'uns 50 m de gruix.

Finalment, el keuper, que constitueix el tram superior de la sèrie triàsica, amb una fàcies característica de tipus argiloarenosoevaporític, amb desenvolupaments de dolomies evaporítiques a la base i al sostre de la formació. Són argiles versicolors o irisades amb guixos i intercalacions de dolomies cavernoses (carnioles), més freqüents a la base i al sostre. És possible que el seu gruix ultrapassi els 100 m de potència, però la tectonització present impedeix precisar-ho. És un nivell relacionat amb la majoria de desenganxaments estructurals de l'àmbit catalànid. Els materials que conformen el keuper al massís són de distribució irregular i arriben a mancar en certes zones, des-cansant directament les dolomies juràssiques directament sobre els nivells del muschelkalk, fet aquest que ha estat atribuït a l'existència de discordances intrajuràssiques (ESTEBAN 1973).

- Les fàcies calcareodolomítics jurassicocretàcies

Per damunt de les argiles bigarrades del keuper, o sobre mateix dels nivells del muschelkalk en les zones on manquen, se situa una potent sèrie calcària, amb un gruix imprecís que pot aproximar-se als 1.000 m de potència, i que constitueix morfològicament la part visible del típic massís del Garraf.

Aquesta sèrie és relativament monòtona i amb escasses restes faunístiques determinatives, a causa de l'elevat grau de dolomitització que l'afecta. Aquesta situació, sumada a l'elevat grau d'esquarterament o tectonització estructural que afecta al massís i que sovint afavoreix la repeti-

ció imperceptible dels trams, ha dificultat tradicionalment la definició d'aquesta sèrie. Podem sintetitzar-la aprofitant la proposta de sèrie sintètica que va establir l'IGME al 1975:

- Juràssic

La presència del juràssic al massís de Garraf no ha estat corroborada fins fa molt poc temps (IGME 1971, ESTEBAN 1973).

La sèrie juràssica s'inicia amb el lias i continua de la següent manera:

- **Lias:** 40-50 m de potència, constituït per bretxes dolomítiques intraformacionals (bretxes de matriu calcària i còdols dolomítics angulosos).
- **Dogger-malm:** 250 m de dolomies negres massives, fètides i esparíiques, en discordança erosiva sobre les bretxes del lias.
- **Portlandià:** 150 m de dolomies fosques lacustres i laminars que alternen amb llits o bancs calcaris grisos (fàcies Purbeck), intercalats sobretot a la part superior.

- Cretàcic

Ocupa, com ja s'ha comentat, la major part visible de l'orografia del massís del Garraf. La sèrie s'inicia amb calcàries grises del valanginià-hauterivià, de la següent manera:

- **Valanginià-hauterivià:** 200 m de calcàries grises fosques i compactes amb intercalacions dolomítiques, bretxoides i laminades (continuació de les fàcies Purbeck).
- **Barremià:** 500-600 m de calcàries massives, compactes i de color gris clar, amb intercalacions dolomítiques.
- **Aptià:** 120 m de margues i margocalcàries grises, groguenques i blavoses, rematades per 40 m de calcarenites de color beige en bancs de 40 a 70 cm.
- **Albià:** 150 m de margues i margocalcàries pelàgiques.

La potència total del cretàcic al Garraf és difícil d'avaluar per la seva complexitat tectònica; tanmateix, però, pot estar compresa entre els 800 i 1.200 m de gruix.

- Miocè

Els materials miocènics que assoleixen el seu major desenvolupament en la depressió del Penedès, estan limitats al Garraf a les petites subdepressions on es troben fossilitzant els materials juràssics i cretàcics infrajacents. Aquests materials, ben representats en la subdepressió de Vilanova i la Geltrú-Sant Pere de Ribes, on s'han reconegut nou litofàcies distintes entre les quals existeixen freqüents canvis laterals de fàcies, que dificulten en gran manera l'establiment d'una sèrie estratigràfica general.

Una primera aproximació és la de Soler (1983) (vegeu les figures 1a i 1b de les pàgines següents),

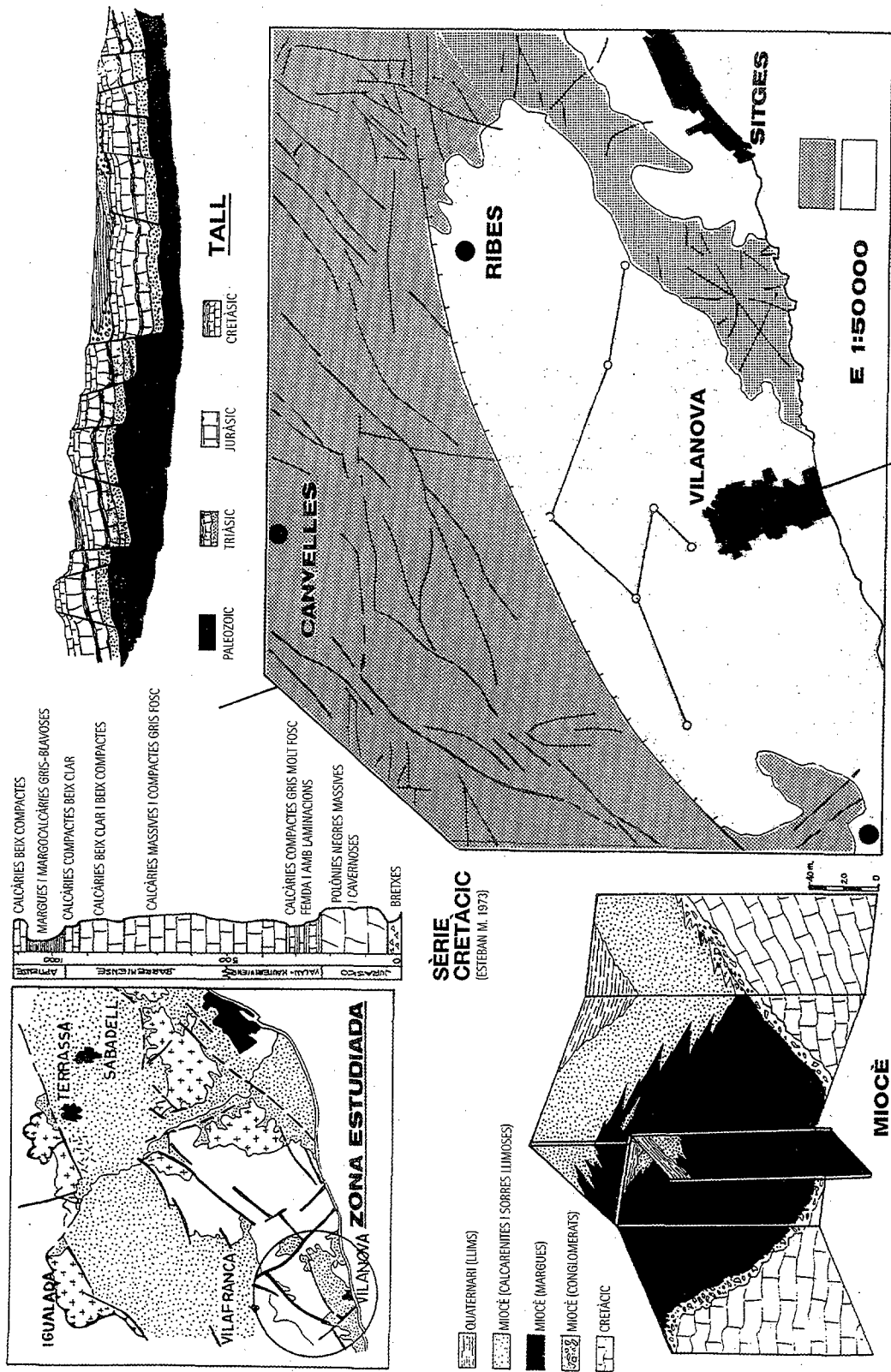

Figura 1a. Original de Xavier Soler i Bartomeu (1983).

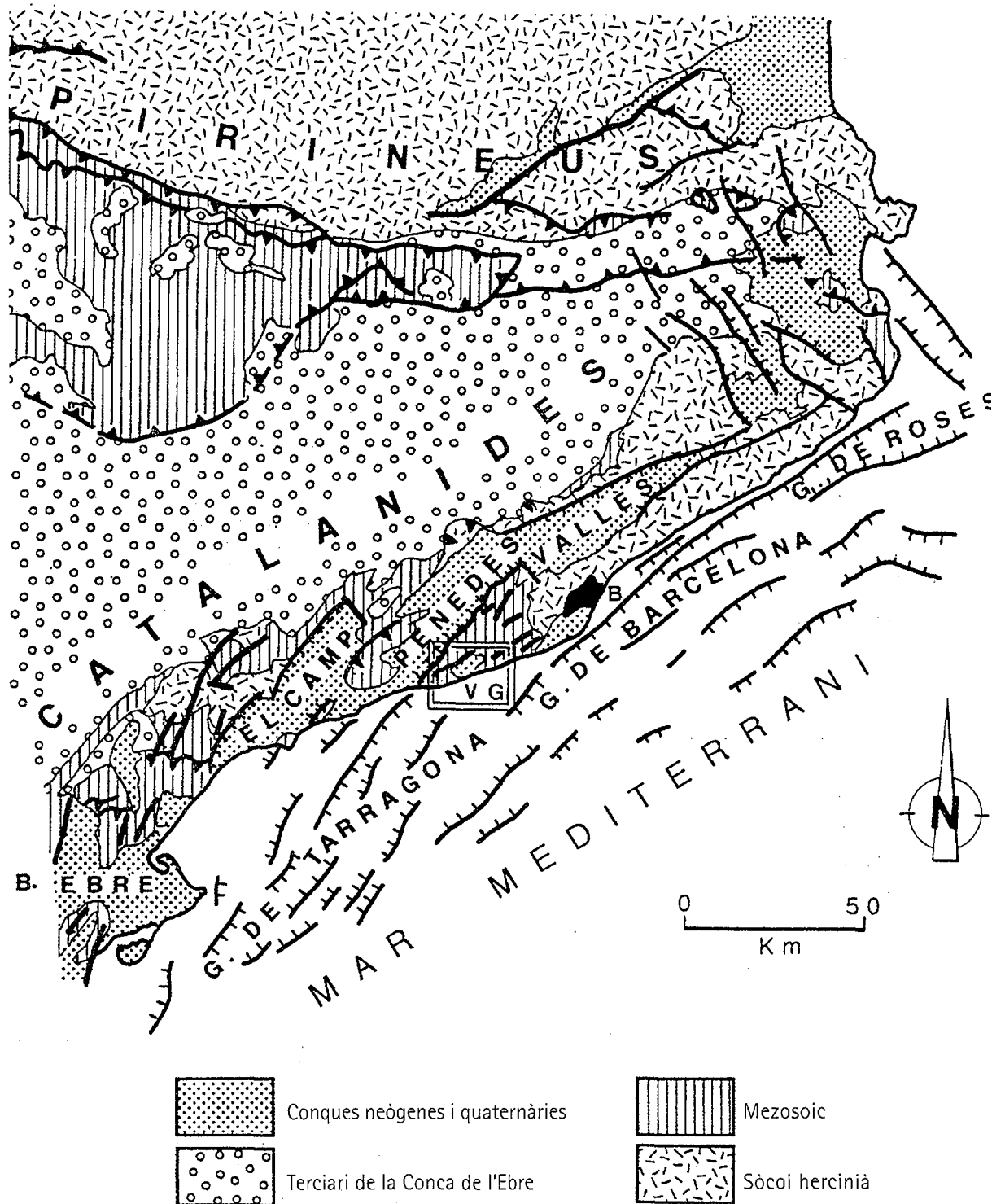

Figura 1b. Esquema de situació de la Conca de Vilanova (àrea requadrada) dins el context geològic general dels Catalànides. B = Barcelona, VG = Vilanova i la Geltrú.

Original d'E. Ramos-Guerrero, A. Casas, V. Pinto i J. Agustí (1996), de la publicació Estructura y relleno sedimentario de la semifosa neógena de Vilanova (Garraf, Barcelona).

i que proposa que la base està ben representada per conglomerats bretxoids amb matriu margo-argilenca vermella (15 m), als quals se superposen en el sector central, un potent paquet margo-argilós que pot assolir una potència de 250 m i en el qual s'identifiquen recurrències cícliques detrítiques i llits de torba atribuïdes a un medi de transició de tipus lacunar o deltaic. En la part superior apareixen arenites, calcarenites, calcàries llimoses i limolites grogues i blanques, amb una potència que pot assolir els 80 m. La sèrie conclou amb uns conglomerats de còdols cretàics poc rodolats i amb freqüents intercalacions argiloses. La potència total del miocè de la subdepressió de Vilanova i la Geltrú podria ultrapassar els 350 m.

Una segona aproximació més recent és la de Coromines (1997), qui proposa les següents fàcies:

- **Les fàcies conglomeràtiques del neogen basal**

A la base dels sediments de rebliment de les fosses neògenes, se situa un nivell de conglomerats calcaris bretxoids, cimentats per argiles roges, amb un gruix màxim visible d'uns 30 m. Són dipòsits de cons de dejecció sustentats per un carst premiocè reblert d'argiles roges. Per damunt dels conglomerats, se situa un nivell de margues de color ocre salmonat, inici del trànsit cap als nivells marins suprajacents. El seu aflorament és discontinu.

- **Les fàcies calcarenítiques neògenes**

Els nivells calcaris miocens es desenvolupen per damunt del nivell roig basal i formen una franja adossada a la vora nord del massís del Garraf, entre Calafell i Avinyonet del Penedès (= les Cabòries). També són presents al marge sud de la depressió de Sant Pere de Ribes. En general presenten dos tipus de litologies:

- **Calcàries de Bellvei:** Són calcarenites polsoses, molt blanques, i pràcticament sense cimentació entre els bioclasts. La seva aparença exterior és la d'una creta. El seu gruix màxim és de 40 m.
- **Calcàries de Torrelletes i Castellet:** Constitueixen les fàcies més extenses de la depressió del Penedès. Són calcàries compactes, dures i ben cimentades, de colors groguencs, grisos i vermellinosos. El seu gruix (10-60 m) i la seva fàcies són variables, des de sectors coral·lins a alternances de calcàries de gra fi amb intercalacions llimoses.

- **Les fàcies arenoses de Santa Oliva**

Es tracta d'una formació arenosa diferenciada al sector meridional de la fossa del Penedès i corresponent a les fases terminals de la deposició neògena en règim d'estuari. La seva litologia és mal coneguda, a causa de la manca d'afloraments. La seva definició s'ha fet en termes hidrogeològics a través de les perforacions.

Són sorres fines amb matriu llimosa abundosa, la qual pot predominar. Els bancs de sorres netes són esporàdics, i la cimentació és diferencial. Poden estar referenciades com a gresos en la descriptiva dels sondejors. El seu gruix pot ser de 100 m al centre de la conca, i nul·l a les seves vores. Poden correspondre a un pas lateral de les margues de Vilafranca del Penedès.

- **Les fàcies margoses neògenes**

Inclouen les formacions margolútiques que rebleixen les depressions neògenes (el sector nord de la depressió de Sant Pere de Ribes). Engloben les fàcies calcàries i arenoses anteriors. Es poden considerar dues fàcies principals:

- Les fàcies d'estuari: constitueixen un pas lateral i vertical de les calcarenites miocenes i es caracteritzen per un domini margogresós que pot assolir els 300 m de gruix. Hi ha autors que no les diferencien de les margues de Vilafranca del Penedès.
- Les fàcies de mar obert (margues de Vilafranca del Penedès): corresponen a fàcies més profundes i allunyades de les formacions coral·lines de les vores. Són argiles, llims i margues blavoses, amb gruixos que poden superar els 400 m.

- *Quaternari: els rebliments plioquaternaris*

S'engloben en aquest apartat, i de forma indiferenciada, les formacions més superficials que constitueixen el rebliment de les fosses neògenes, i també els dipòsits al·luvials i colluvials del massís del Garraf.

La seva incidència en el context hidrogeològic de la comarca és pràcticament nul·la (ja que generalment estan penjats i escassament desenvolupats damunt del substrat calcari).

Únicament adquireixen un cert desenvolupament en el rebliment de les depressions estructurals i en les estretes planes litorals existents. Els afloraments visibles a la cubeta de Sant Pere de Ribes solen correspondre a dipòsits de graves amb una matriu lutítica predominant.

El major desenvolupament dels rebliments plioquaternaris correspon al sector de la subdepressió de Vilanova i la Geltrú i està format per llims rojos de fàcies idèntica en tota la zona costanera litoral fins a Tarragona. Els materials es disposen en un conjunt de 3 cicles d'argiles i llims rojos i grocs separats per una zona de calcificació. Quan aquest cicle és complert pot assolir una potència de fins a 20 m. A la base apareixen localment formacions torboses lacunars atribuïdes per Villalta i Rosell al Riss. El Quaternari al·luvial està representat en les petites terrasses del Foix i els al·luvions de la riera de Ribes.

ESTUDI DE DETALL DE LA CONCA SEDIMENTÀRIA DE VILANOVA I LA GELTRÚ

La conca de Vilanova i la Geltrú es configura com a una depressió allargada en direcció NE-SO de dimensions aproximades d'11 x 4 km, desenvolupada sobre els materials mesozoics del massís de Garraf. Està reblerta fonamentalment de sediments neògens del miocè mitjà. El seu límit nord-occidental queda clarament determinat per una falla normal i que posa en contacte els materials miocènics amb les calcàries i calcarenites del valanginià-aptià (cretàcic inferior).

El límit sud-oriental ve definit bé per l'actual línia de costa, o bé per una discordança amb superfície d'abrasió marina, mitjançant la qual els sediments litorals del miocè es superposen al basament mesozoic, tant cretàcic inferior com juràssic.

L'estratigrafia de la conca de Vilanova i la Geltrú, segons l'anàlisi de la cartografia geològica disponible (fig. 2), els sondejos realitzats (fig. 3), i els afloraments observats (fig. 2), està cons-

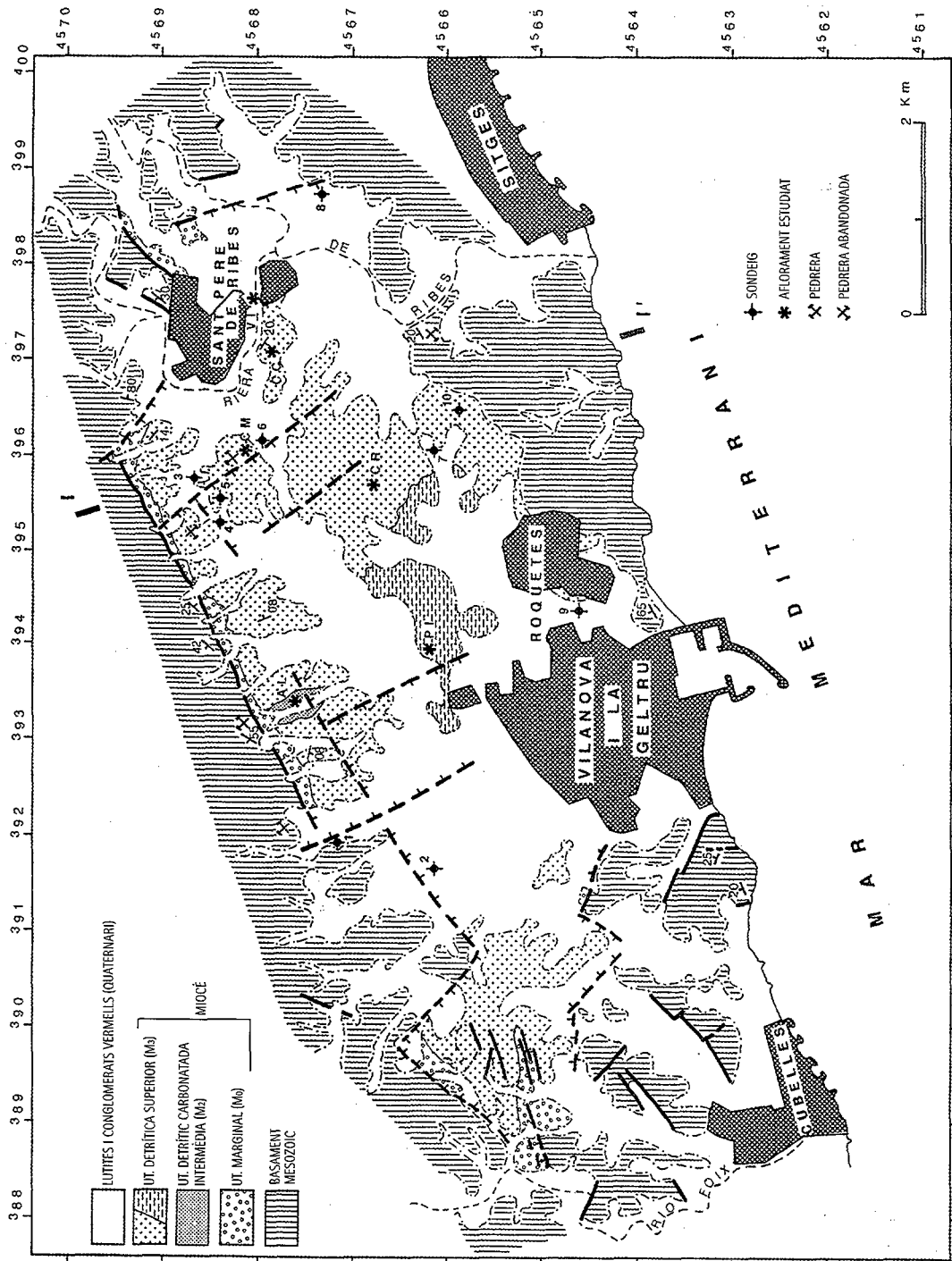

Figura 2. Esquema geològic de la Conca de Vilanova i posició de les localitats * ciutats al text: AL = "Masia Alonso". CC = "Can Coll". CM = Pedrera "Can Mestre". CR = Trinxera, carretera C-31 entre km 41 i 41,5. PI = "El Pinyol" i VI = "Los Viñedos". Original d'E. Ramos-Guerrero, A. Casas, V. Pinto i J. Agustí (1996), de la publicació Estructura v relleno sedimentario de la semifosa neógena de Vilanova (Garraf. Barcelona).

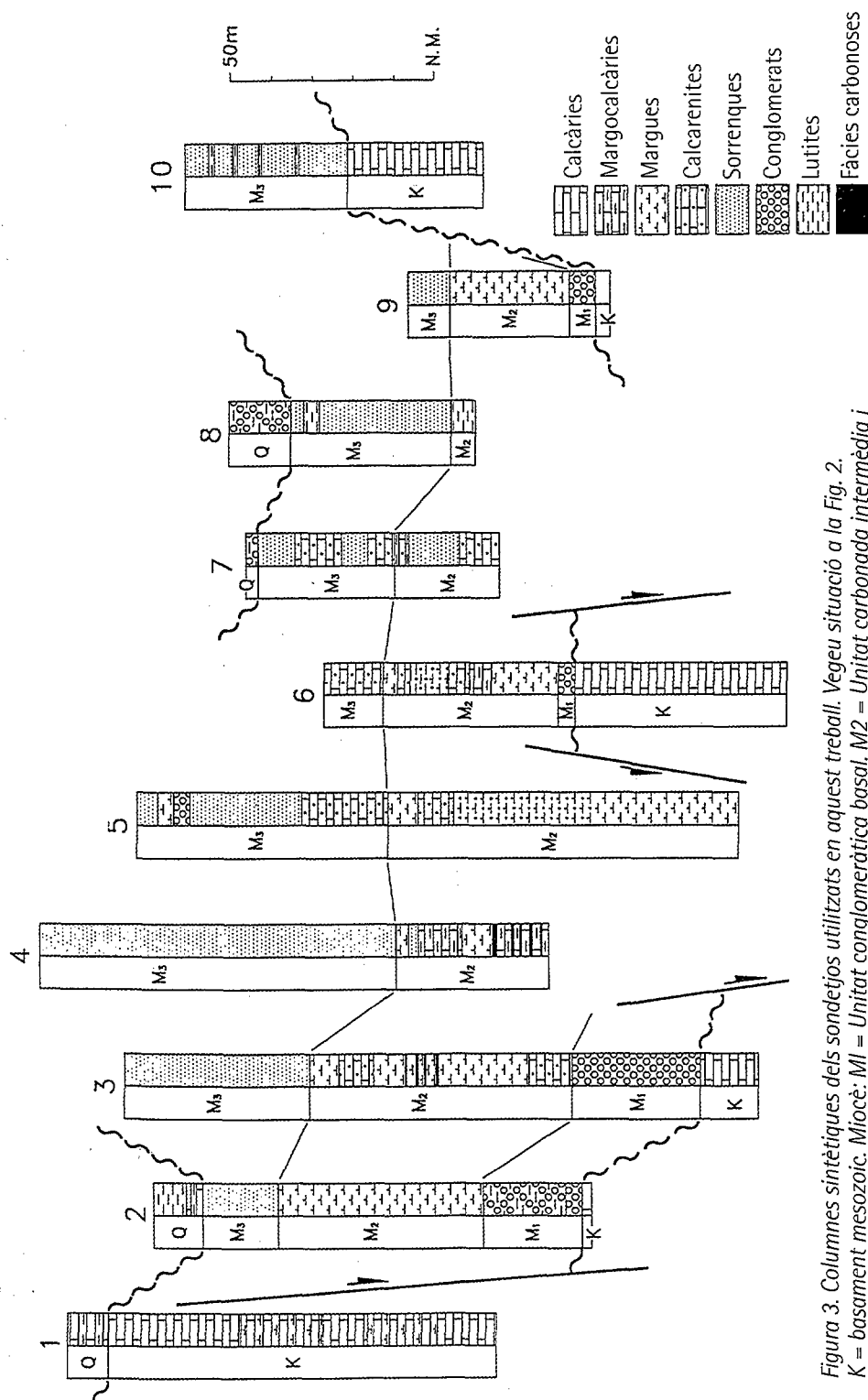

Figura 3. Columnes sintètiques dels sondetjos utilitzats en aquest treball. Vegeu situació a la Fig. 2.
K = basament mesozoic. Miocè: M1 = Unitat conglomeràtica basal. M2 = Unitat carbonada intermèdia i M3 = Unitat detrítica superior. Q = Quaternari. N. M. = Nivell del mar.
Original d'E. Ramos-Guerrero, A. Casas, V. Pinto i J. Agustí (1996), de la publicació Estructura y relleno sedimentario de la semifosa neógena de Vilanova (Garraf, Barcelona).

tituïda per 4 unitats (RAMOS-GUERRERO, E. et al. 1996): la unitat (M_0) no constatada en els sondejos, però reflectida en la cartografia geològica, i que constitueix una unitat marginal relacionada amb les falles que limiten la conca; i tres unitats més: la unitat (M_1) conglomeràtica basal, la unitat (M_2) detrític-carbonatada intermèdia, la unitat (M_3) detrítica superior, i finalment els materials quaternaris (Q) formats per lutites roges amb conglomerats i costres carbonatades també quaternàries.

En el reblert sedimentari de la conca de Vilanova i la Geltrú es presenten dues discontinuïtats sedimentàries que constitueixen, alhora, els límits inferiors i superiors de la successió miocènica (*fig. 3*), tot i que no es pot assegurar l'existència d'altres discontinuïtats. Quant al límit inferior, es tracta d'una superfície erosiva desenvolupada damunt els materials mesozoics del cretàcic inferior, afectant en certs punts fins al juràssic, i sobre la qual es disposa la sèrie miocènica. Aquest límit resulta afectat per les falles normals que delimiten la conca. Pel que respecta al límit superior està constituït per una altra superfície erosiva, però menys afectada per les falles normals. Afecta tant a la successió miocènica com a la mesozoica, i damunt d'ella es disposen discordantment els sediments quaternaris.

Les diferents unitats, segons Ramos-Guerrero, E. et al. (1996), serien les següents:

- **Unitat marginal (M_0):** conjunt de bretxes monogèniques amb mida de clasts variable entre pebble i boulder. Són fragments de roques carbonatades mesozoiques directament relacionades amb la litologia del basament. La matriu és formada per sorres i calcisilites grogues i més localment per lutites vermelloses, amb proporció molt variable, des de gairebé inexistent (llavors bretxes ben cimentades i amb el mateix color gris que els clasts) fins a molt abundants (amb bretxes inconsolidades i de color groguenc i vermellós). No s'han trobat fòssils marins a la matriu, ni tampoc perforacions o incrustacions, degudes a organismes, afectant als clasts. Cartogràficament aquesta unitat s'associa a les falles que delimiten la conca (*fig. 2*) i amb origen associat a la seva acció. Se suposa genèticament que constitueix cossos adossats al pla de falla i que s'estenen en tota la profunditat de la conca. L'edat d'aquesta unitat, en mancar els fòssils, es calcula en base a criteris regionals i estenent-se a tot el rang d'acció de les falles, incloent com a mínim el serraval·lià, i no descartant altres edats superiors o inferiors.
- **Unitat conglomeràtica basal (M_1):** no ha estat reconeguda en afloraments, només en sondejos. Està constituïda per conglomerats poc consolidats amb matriu lutítica roja més o menys abundant. No es coneix prou, però, la petrologia dels seus clasts. La deposició o sedimentació d'aquesta unitat es dona en medi continental amb petits ventalls fluvials molt localitzats i relacionats amb els relleus creats per les falles que donaren origen a la conca. La seva geometria és la d'un cos que s'enfalca cap a la vora meridional de la conca (*fig. 4*), no arribant-se a tallar en el sondeig més pròxim a la vora sud-oriental (sondeig 10), mentre que les seva màximes potències (fins a 32 m) s'enregistren en els sondejos més pròxims a la vora nord-oriental de la conca (sondejos 2 i 3). Fins al moment es desconeix la relació geomètrica entre aquesta unitat i la unitat marginal (M_0). No es disposa de cap dada paleontològica que permeti datar aquesta unitat. Els materials litològicament similars que en un context equiparable s'han reconegut tant al Vallès-Penedès com a

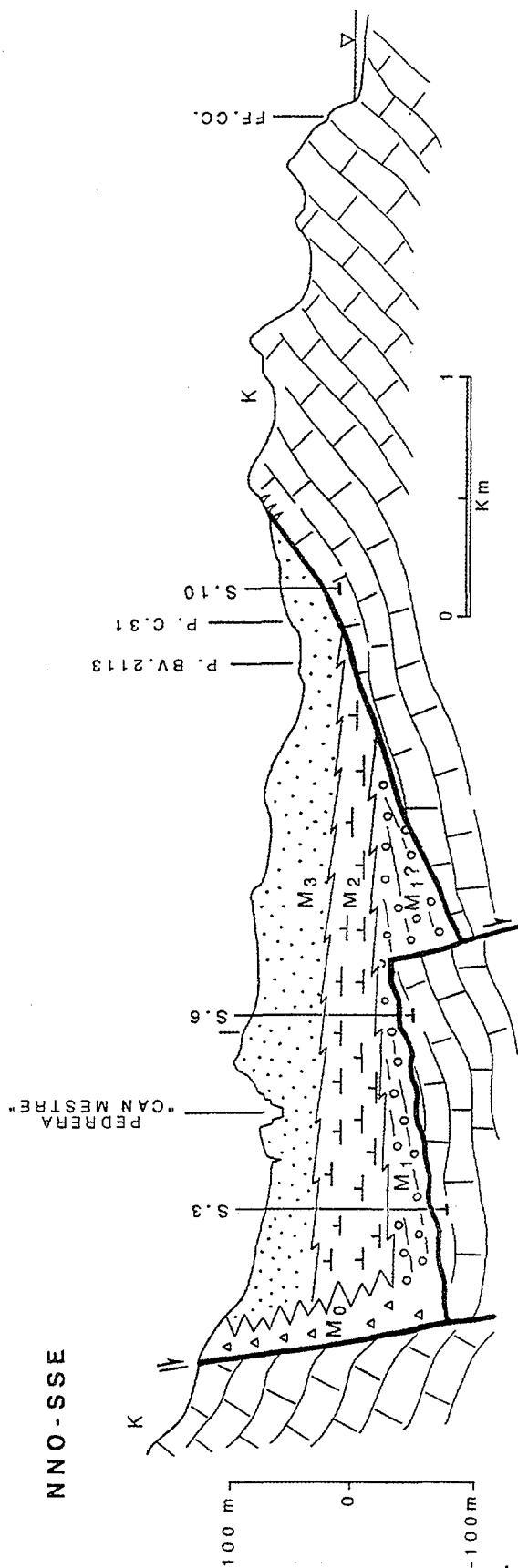

Figura 4. Tall geològic transversal de la Conca de Vilanova.
Vegeu localització a la Fig. 2. Exageració vertical (x5)
Original d'E. Ramos-Guerrero, A. Casas, V. Pinito i J. Agustí (1996), de la publicació
Estructura y relleno sedimentario de la semifosa neógena de Vilanova (Garraf, Barcelona).

les fosses de Barcelona i Tarragona, són atribuïts per Cabrera et al. (1991) a l'aquitanià-burdigalià inferior. Aquests autors associen aquests dipòsits a l'inici de la fase extensiva que donà origen a les principals fosses abans citades.

Davant l'absència de qualsevol argument cronoestratigràfic, són possibles dues possibilitats:

- 1 - Que el desenvolupament de la conca de Vilanova i la Geltrú fos coetani amb el de les grans fosses veïnes, i en aquest cas els sediments detrítics continentals (M_1) haurien d'atribuir-se a l'aquitanià-burdigalià inferior.
- 2 - O bé és possible que el desenvolupament de la conca de Vilanova i la Geltrú fos posterior al de les fosses del Vallès-Penedès, Barcelona i Tarragona, i en aquest darrer cas la unitat (M_1) podria ésser més jove. A favor d'aquesta hipòtesi es troba el fet que a la conca de Vilanova i la Geltrú no ha estat reconeguda en els sondejos cap discontinuïtat estratigràfica entre aquesta unitat i les superiors, així com tampoc ha estat reconeguda l'existència de sediments langhians, tot i que la seva possible existència no es descarta.

Per tot això, i tenint en compte les limitacions exposades, es creu com a més probable (RAMOS-GUERRERO et al. 1996) que la unitat conglomeràtica basal (M_1) registri la sedimentació continental al llarg del serravalià inferior o fins i tot langhià superior, en una fase extensiva prèvia a la instal·lació dels medis marins-transicionals serravaliàns a la conca.

- Unitat detrítico-carbonatada intermèdia (M_2): aquesta unitat ha estat reconeguda principalment mitjançant sondejos, tot i que localment pot observar-se aflorant a les rodalies del Mas d'Alonso (al sud de la pedrera Roca, de Vilanova i la Geltrú) i en un pou manual realitzat en la finca de "Los Viñedos" (al sud-est del casc urbà de Sant Pere de Ribes) (CALZADA, 1984) (AL i VI respectivament en la fig. 2).

Aquesta unitat M_2 està constituïda principalment per margues grises massives, riques en matèria orgànica; ocasionalment intercalen petits nivells carbonosos, a més conté intercalacions poc potents de calcàries i margocalcàries. És rica en abundants restes fòssils tan continentals com marines. Calzada (1984) descriu la successió vertical reconeguda al pou de "Los Viñedos", que subdivideix en tres trams:

- (A) tram inferior lacustre (només s'observen els 4 m superiors)
- (B) tram carbonós intermedi, amb fauna lacustre salabrosa i d'uns 15 m de potència
- (C) tram superior, de calcàries i margues amb fauna marina, d'uns 12 m de potència

La unitat, doncs, registra la sedimentació en un medi lacustre continental que progressivament, cap al sostre, evoluciona a condicions salabroses i marines litorals. Vegem ara, en detall, aquests tres nivells:

- A. El tram inferior està constituït per calcàries lacustres de color blanc a beix, molt poroses i finament estratificades. Contenen abundants restes de gasteròpodes lacustres, entre els quals Calzada (1989-90) cita la presència de *Granulolabium bicinctum catalaunicum* (ALMERA i BOFILL) i *Hydrobia cubillensis* (ALMERA i BOFILL), així com (CALZADA 1984) restes d'*Ammicythere* sp. i fragments ossis inclassificables de mamífers.

- B. El tram carbonós intermedi està constituït per margues que progressivament cap al sostre passen a margocalcàries i finalment a calcàries; totes aquestes litologies es presenten ben estratificades i internament laminades. De forma característica tot el nivell conté abundants petits nivells poc potents de carbó i/o fàcies carbonoses; l'interval de margocalcàries també inclou fines passades de microconglomerats. El tram carbonós intermedi conté abundants gasteròpodes lacustres, entre els quals Calzada (1988-90) cita la presència de *Megalotachea turonensis* (DESHAYES) i *Gyalurus trochiformis applanatus* (THOMAE), així com (CALZADA, 1984) *Hydrobia* sp., *Lymnaea* sp. i *Potamides* sp., entre els gasteròpods, així com restes de peixos teleostis, ofidis, *Prolagus* sp. i *Galeryx socialis* (VON MEYER).
- C. El tram superior està constituït per uns 10 m de margues de color gris clar coronades per uns 2 m de calcàries detrítiques groguenques amb abundants grans de quars i fragments de closques de bivalves. El tram superior es caracteritza per contenir ja una fauna francament marina, entre la qual Calzada (1984 i 1985) reconeix la presència de *Thracia dollfusi viai* (CALZADA), *Milta benardiana catalaunica* (ALMERA i BOFILL) i *Scilla batalleri* (VIA), en els nivells margosos inferiors i de *Crassostrea gryphoides* (SCHOLTHEIM) en el nivell calcari superior.

Geomètricament, la unitat detrítica carbonatada intermèdia també mostra un clar enfalcament cap al sud (fig. 4). La seva potència màxima, que ultrapassa els 86 m s'enregistra en el sondeig 5, localitzat pròxim a la vora nord-occidental de la conca, mentre que en el sondeig 10, proper al límit sud-oriental de la conca, aquesta unitat no apareix enregistrada. A més a més, d'aquest enfalcament en direcció SE, existeixen importants variacions de la seva potència, possiblement relacionades amb un control tectònic exercit mitjançant l'acció sinsedimentària de les falles. En efecte, s'observa un canvi brusc de potència de la unitat M_2 en direcció NE-SO entre el sondeig 3 (uns 60 m) i l'esmentat sondeig 5, distant només uns 250 m (vegeu fig. 2 i 3), on supera els 86 m, sense que s'assoleixi la seva base.

- **Unitat detrítica superior (M_3):** aquesta unitat es pot reconèixer tant pels sondejors com en afloaments, i està constituïda per sediments terrígens i terrígeno-carbonatats mitjans, fins que constitueixen dos conjunts litològics clarament diferenciables:

- a) un de granulometria grollera, predominantment sorres, i
- b) un altre de granulometria fina, predominantment limolites i calcisiltites.

- a) Els materials grollers (sorres) de la unitat M_3 no sempre s'han reconegut en els sondejors, i assoleixen la seva màxima potència al sondeig núm. 4, on s'han tallat fins a 86 m de sorres. Afloren en bones condicions a la pedrera de Can Mestre (a l'oest del casc urbà de Sant Pere de Ribes) i en menor mesura als accessos a Can Coll (al sud del casc urbà de Sant Pere de Ribes) (CM i CC, respectivament a la fig. 2).

Les sorres, que constitueixen la litologia dominant del tram de major granulometria, estan ben seleccionades i els seus principals components són grans de quars i escassos feldespatos. En general són massives, tot i que en ocasions presenten laminacions encreuades de gran escala. S'observen indicis de bioturbació i contenen tant restes fòssils marines com continentals, entre les quals Calzada (1969) cita l'existència de mamífers, quelonis, cocodrils, peixos, gasteròpodes, bivalves i crustacis. Aquest tram sorrenc intercala nivells conglomeràtics poc potents constituïts per còdols de carbonats mesozoics, així com de quars i roques ígnies i

metamòrfiques del paleozoic als nivells bassals. Els còdols paleozoics es van fent més escassos cap al sostre de la sèrie, de tal manera que als nivells conglomeràtics superiors solament estan presents còdols de carbonats juràssics i cretàcics. Cap a la part superior de la sèrie abunden nivells calcarenítics i bancs d'ostres, amb predomini d'*Ostrea gingensis* SCHLT. var. *crassissima* LAMARK.

- b) Els materials més fins (calcsiltites i limolites) tampoc estan sempre presents als sondejos, assolint la seva màxima potència cap a la part central de la conca, on afloren amplament (localitats PI i CR en la fig. 2).

Les limolites i calcsiltites que constitueixen el tram de menor granulometria es troben freqüentment bioturbades i en elles són molt abundants els burrows. Aquests sediments inclouen també fauna marina, tot i que més escassa, constituïda per pectínids i foraminífers bentònics de caràcter restringit (*Ammonia* sp., *Elphydium* sp. i *Florilus* sp.).

Els materials de la unitat M_3 representen la sedimentació, predominantment terrígena, en una plataforma marina que inclou fàcies de platja i de plataforma restringida.

La relació espacial entre els dos grups litològics que componen la unitat M_3 no està clarament definida. Ramos-Guerrero et al. (1996) pensen que deu tractar-se d'un canvi lateral de fàcies, situant-se les fàcies de major granulometria a les vores de la conca i les més fines cap al centre. En alguns sondejos sembla observar-se una certa interdigitació entre ambdós tipus de litologies. Els sondejos que només tallen la successió sorrenca es localitzen en les posicions de major marginalitat dintre de la conca.

Aquesta unitat se superposa sobre la M_2 (sondejos 2 a 9) o directament sobre el basament mesozoic (sondeig 10), des d'on es dedueix el seu caràcter expansiu sobre la unitat detrítica carbonatada (M_2).

RESUM DE LA CONCA DE VILANOVA I LA GELTRÚ

A partir de l'estudi conjunt de dades de superfície i subsòl, podem determinar que la conca de Vilanova i la Geltrú és una conca distensiva neògena que presenta una disposició elongada en direcció NE-SO i controlada per dos sistemes de falles normals: el principal, de direcció NE-SO a ENE-OSO i un altre associat, aproximadament ortogonal, de direcció NO-SE. L'estructura general de la conca és la d'un semigraben on la falla principal, de direcció ENE-OSO, constitueix el seu límit nord-occidental. La presència d'altres estructures en disposició ortogonal a la principal complica aquest dispositiu, resultant una estructuració en blocs del basament, cosa que la configura com formada per un conjunt de subconques que individualment poden ultrapassar els 400 m de profunditat.

El reblert sedimentari de la conca de Vilanova i la Geltrú s'ha subdividit recentment en quatre unitats litoestratigràfiques informals (RAMOS-GUERRERO, E. et al. 1996). Una d'elles (M_0) constitueix un complex marginal genèticament relacionat amb l'activitat de les falles normals que delimiten la conca, mentre que les altres tres (M_1 , M_2 i M_3) constitueixen una seqüència, limitada per discontinuïtats, que de base a sostre mostra una progressiva variació des de medis continentals al·luvials fins a marins litorals i de plataforma restringida, constituint cossos de geometria en falca que s'aprimen i s'expandeixen cap al límit SE de la conca.

A partir del contingut paleomastològic reconegut en els sediments que omplen la conca de Vilanova i la Geltrú, podem assignar una edat serravaliana almenys a les dues unitats superiors (M_2 i M_3). Aquestes dades entren en contradicció amb les aportacions bioestratigràfiques realitzades per autors precedents sobre els jaciments de “Los Viñedos”, que pertanyen a la unitat detrítica-carbonatada intermèdia (M_2), i “Sant Pere de Ribes 1” de la unitat detrítica superior (M_3). Així Almera i Bofill (1895) i Calzada (1984) assignen una edat tortoniana a l'associació de gasteròpodes per aquells descrita en “Los Viñedos”; posteriorment aquest darrer autor (CALZADA 1985) descriu una nova subespècie (*T. dollfusi viai*) entre els bivalves reconeguts en l'esmentat jaciment, atribuint una edat langhiana als nivells marins més alts de “Los Viñedos”. Finalment, Calzada (1989-90) atribueix l'associació de gasteròpodes lacustres dels nivells inferiors i mitjans de “Los Viñedos” al burdigalià. La fauna de mamífers del jaciment de “Los Viñedos” ha estat recentment recol·lectada (RAMOS-GUERRERO et al. 1996) dintre dels nivells lacustres mitjà-inferiors, els quals ocupen una posició estratigràfica inferior a la dels nivells marins amb *T. dollfusi viai* atribuïts per Calzada (1985) al langhià.

Per altra banda, el jaciment de “Sant Pere de Ribes 1” ha estat atribuït per Golpe-Posse (1974) al vindobonià superior (miocè superior), mentre que Magné (1978) assigna al mateix jaciment una edat de miocè mitjà sense majors precisions.

No es posseeix cap dada que permeti assignar una edat determinada a la unitat conglomeràtica basal (M_1). Si com succeeix en d'altres conques geogràficament pròximes (Vallès-Penedès), l'extensió s'inicià en l'aquitanià o el burdigalià inferior (AGUSTÍ et al. 1990; CABRERA et al. 1991 i BARTINA et al. 1992), llavors la unitat conglomeràtica basal (M_1) podria tenir aquesta edat i estar superiorment delimitada mitjançant una discontinuïtat que amb els mitjans i mètodes fins ara aplicats en aquest sector encara no ha estat reconeguda. Per contra, si l'inici de l'extensió en la zona de la conca de Vilanova i la Geltrú hagués estat posterior (serravalià), la unitat conglomeràtica basal (M_1) podria pertànyer a aquesta edat i estar en continuïtat estratigràfica amb les suprajacents (M_2 i M_3). A favor d'aquesta darrera hipòtesi es troba el fet que, no obstant haver-se reconegut restes fòssils marines atribuïbles al langhià, no s'ha pogut evidenciar l'existència d'una successió marina d'aquesta edat.

Tanmateix, no ha estat reconeguda a la conca de Vilanova i la Geltrú la superfície erosiva messiniana ni la seqüència pliocènica. Malgrat que autors precedents (CALZADA, 1984; RAMOS-GUERRERO et al., 1996) no descarten la seva possible existència, no es posseeix pel moment cap dada en tal sentit.

Gran part de la conca de Vilanova i la Geltrú es presenta recoberta per una successió de lutites roges i conglomerats d'edat quaternària que arriben a assolir potències de fins a 40 m. Generalment els sediments quaternaris fossilitzen les falles normals que delimiten la conca, però localment (*vegeu fig. 2*) aquests mateixos materials semblen resultar afectats per aquelles.

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ, J.; CABRERA, L.; CALVET, F.; MACPHERSON, J.; DE PORTA, J.; RAMOS-GUERRERO, E. (1990). "Neogene Sedimentary record and bioevents in the Onshore Catalan Half Grabens (NE Spain)". *Abstracts of the IX Congress R.C.M.N.S.* pp. 17-18.
- AGUSTÍ, J.; CABRERA, L.; CALVET, F.; MACPHERSON, J.; DE PORTA, J.; RAMOS-GUERRERO, E. (1991). "Registro sedimentario mioceno en las zonas emergidas del sector central del margen catalán". *Coms. del I Congreso del GET*, pp. 7-10
- AGUSTÍ, J.; SOLA-MOYA, S. (1991). "Spanish Neogene Mammal succession and its bearing on continental biochronology". *Newsl. Stratigr.*, 25 (2): 91-114.
- ALMERA, J. (1897). *Mapa geológico y topográfico de la provincia de Barcelona. Región segunda o del río Noya al mar, con explicación somera en la misma hoja*. Escala 1:40.000.
- ALMERA, J. (1898). "Compte rendu de l'excursion de vendredi 7 oct, aux environs de Vilanova et de Vilafranca". *Bull. Soc. Géol. France* (3ª s.). XXVI: 812-822.
- ALMERA, J.; BOFILL, A. (1895). *Fauna salobre tortonense de Villanueva y Geltrú (Barcelona)*. Barcelona, Imp. Henrich y Cía., 16 pp. y 2 láms.
- ANADÓN, P.; CABRERA, L.; GUIMERÀ, J.; SANTANACH, P. (1985). "Paleogene strike-slip deformation and sedimentation in the southeastern margin of the Ebro Basin". In: K.T. Biddle & N. Christie-Blick (Eds.) *Strike-slip deformation, basin formation and sedimentation*. Spec. Publ. S.E.P.M., v.37: 303-318.
- ATHY, L.F. (1930). "Density, porosity and compactation of sedimentary rocks". *Bull. Am. Ass. Petr. Geol.*, 14: 1-14.
- BARTRINA, M.T.; CABRERA, L.; JURADO, M. J.; ROCA, E. (1992). "Evolution of the Central Catalan margin of the Valencia trough (western Mediterranean)". *Tectonophysics*, 203: 219-247.
- CABRERA, L.; CALVET, F.; GUIMERÀ, J.; PERMANYER, A. (1991). "El registro sedimentario miocénico en los semigrabens del Vallès-Penedès y de El Camp: organización secuencial y relaciones tectónica-sedimentación". *Libro-Guía excursión nº 4*. I Congreso del Grupo Español del Terciario.
- CALZADA, S. (1969). "Litoestratigrafía y paleontología de unas arenas del mioceno de Sant Pere de Ribes Garraf, Barcelona". *Acta Geol. Hispánica*. 4: 29-34.
- CALZADA, S. (1984). "Sobre las capas con 'fauna salobre tortonense' de Almera". *Trab. Mus. Geol. Semin.* Barcelona. 214: 1-9.
- CALZADA, S. (1985). "Una nueva subespecie de bivalvo en el mioceno marino catalán". *Acta Geol. Hispánica*. 20: 187-190.
- CALZADA, S. (1989-90). "Gasterópodos no marinos burdigalienses de Sant Pere de Ribes (Barcelona). Sucesión faunística". *Paleontol. I Evol.* 23: 181-186.
- CASAS, A.; PERMANYER, A. (1981-82). "Disposición y estructura del zócalo de la depresión terciaria del Penedès". *Rev. del Inst. de Investig. Geológicas*. 35: 23-30.
- CASAS, A.; TORNÉ, M.; BANDA, E. (1986). *Mapa gravimètric de Catalunya*. Servei Geològic de Catalunya. Dep. de Política Territorial i Obres Públiques. 135 pp.
- CLAVELL, E.; BERASTEGUI, X. (1991). "Petroleum Geology of the Gulf of Valencia". In: A. M. Spencer (Ed.) *Generation, Accumulation and Productions of Europe's Hydrocarbons*. Spec. Publ. Eur. Assoc. Pet. Geosci., Vol. 1: 335-368. Oxford University Press.
- CORDELL, L.; HENDERSON, R.G. (1968). "Iterative three dimensional solution of gravity anomaly data using a digital computer". *Geophysics*, 33: 596-601.

- COROMINES, J. (1997). "Perímetre de protecció per a les captacions municipals d'aigua potable de la comarca del Garraf". *Estudis i monografies*, núm. 19. Servei del Medi Ambient. Diputació de Barcelona. 101 p.
- GARCÍA-SINÉIZ, B.; QUEROL, R.; CASTILLO, F.; FERNÁNDEZ, J. R. (1978). "A new hydrocarbon province in the Western Mediterranean". *10th World Petroleum Congress*. Bucarest, v. 4: 1-4.
- GOLPE-POSSE, J. M. (1974). "Faunas de yacimientos cons suiiformes en el terciario español". *Paleontol. I Evol.* 8: 1-87.
- GUIMERÀ, J. (1988). *Estudi estructural de l'enllaç entre la Serralada Ibèrica i la Serralada Costanera Catalana*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona. 600 p.
- JOHNS, D. R.; HERBER, M. A.; SCHWANDER, M. M. (1989). "Depositional sequences in the Castellón area, offshore northeast Spain". In: A.W. Bally (Ed.) *Atlas of Seismic Stratigraphy*. A.A.P.G. *Studies in Geology*, 27: 131-184.
- LLOPIS LLADÓ, N. (1943). "Estudio tectomorfológico de la terminación meridional de la depresión prelitoral catalana". *Estud. Geogr.* 10: 31-111.
- LACOMBA, J. I. (1988). *Estudio de las faunas de micromamíferos del oligoceno superior y mioceno inferior en las cuencas de Loranca, Ebro riojano y Ebro aragonés. Aspectos paleoecológicos*. Tesis doctoral. Universitat de Madrid. 390 p. i 31 làms.
- MAGNÉ, J. (1978). *Etudes microstratigraphiques sur le neogene de la Mediterranee nordoccidentale*. Edit. Du C.N.R.S. 2 vols.
- RAMOS-GUERRERO, E. ; CASAS, A.; PINTO, V.; AGUSTÍ, J. (1996). "Estructura y relleno sedimentario de la semifosa neógena de Vilanova (Garraf, Barcelona)". *Acta Geológica Hispánica*, v. 29 (1994), núms. 2-4, p. 93-106 (Pub. 1996).
- RAO, B. R.; BABU, N. R. (1991). "A FORTRAN-77 computer program for three dimensional analysis of gravity anomalies with variable densitu contrast". *Computers & Geosciences*, 5: 655-667.
- SANTAFÉ, J. V. (1978). *Rinocerontidos fósiles de España*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona. 3 vols.
- SOLER, R.; MARTÍNEZ DEL OLMO, W.; MEGÍAS, A. G.; ABEGER, J. A. (1983). "Rasgos básicos del neógeno del Mediterráneo español". *Mediterránea Ser. Geol.*, 1: 71-82.
- SOLER, X.; TRILLA, J. (inédito): "Litofacies del mioceno y geometría del zócalo en la subdepresión de Vilanova-Sant Pere de Ribes y su interés hidrológico". Treball acceptat per publicar-lo a *Tecniterrae*.
- STOPECKINGER, W. T. (1976). "Valencian gulf offer dead-line nears". *Oil and Gas Journ.* 29: 197-204.

EL SINDICAT AGRÍCOLA DE SANTA OLIVA (1911-1920)

RESUM

A les 10enes Jornades d'Estudis Penedesencs l'autor estudià el "Monte-pío de socorros mútuos de Santa Oliva". Ara, seguint amb l'anàlisi de l'associacionisme agrari d'aquest poble, ens centrarem en una altra institució local, el Sindicat Agrícola. Ambdues, a més de tenir un caire associatiu amb la finalitat de millorar la situació al camp, posseïen una base religiosa pel fet que la parròquia en va ser la promotora.

Del Sindicat Agrícola, a diferència del "Monte-pío", poca cosa es pot dir, no ja per la seva curta durada, sinó per l'escassetat documental que sobre el tema s'ha conservat. Malgrat tot, s'ha intentat treure el màxim profit dels testimonis escrits que hem pogut estudiar.

ABSTRACT

During the 10th Symposium of Penedès Studies the author studied "Monte-pío de socorros mútuos de Santa Oliva". Now, carrying on with the analysis of farmers association life in this village, we shall focus on another local institution, the Farmers Co-operative. Both of them, in addition to their associative character that aimed at improving the agriculture situation, had a religious base because the local parish fostered them.

Unlike "Monte-pío", little can be said about the Farmers Co-operative, not just because of its short life but also due to the scarce number of documents that have been preserved on the subject. However, the goal was to make the most out of the written testimonies that we could study.

INTRODUCCIÓ⁽¹⁾

L'any 1997, amb motiu de la presentació del primer volum sobre la història de la parròquia de Santa Oliva,⁽²⁾ vam oferir unes dades inicials sobre el Sindicat Agrícola. Ara pretenem endinsar-nos amb més profunditat en aquest tema.

Abans de tot hem de destacar que el "Monte-pio de socorros mútuos de Santa Oliva"⁽³⁾ es pot relacionar d'alguna manera amb el Sindicat Agrícola. El fet que aquestes dues institucions diferents puguin tenir quelcom en comú té una explicació molt lògica, més enllà de la qüestió de per si important de l'associacionisme agrari. En primer lloc, ambdues van tenir un origen comú, a redós de la parròquia de Santa Oliva. En segon lloc, també patiren una situació comuna d'atac per part de sectors anti-religiosos, al voltant de l'any 1920, encara que en aquest segon cas les conseqüències van ser distintes: el "Monte-pio" va continuar com una organització plenament laica i el Sindicat Agrícola desaparegué.

Amb referència a tot això transcriurem uns mots que en el seu moment al·ludien al "Monte-pio", però que ara són aplicables al Sindicat Agrícola:⁽³⁾

“A partir de la dècada dels 80 del segle XIX es detecta a Santa Oliva un relaxament en la pràctica i en les manifestacions de tipus religiós, la qual cosa anirà degenerant durant el que restarà de segle i les primeres dècades del següent.”⁽²⁾ Això coincideix amb la creació del ‘Monte-pio’. Podem considerar que aquesta institució es va plantejar com un intent de mantenir uns lligams entre la parròquia i la gent del poble a través d’uns mitjans que ultrapassaven l’àmbit estricte de la fe i s’endinsaven en el camp social. Com es veurà, per a l’Església local aquesta estratègia va resultar positiva fins el 1920, al mateix temps que el poble en conjunt també se’n beneficià fins i tot bastant més enllà d’aquesta data.”

EL PROBLEMA DE LES FONTS DOCUMENTALS

El nostre tema objecte d’estudi presenta greus problemes documentals. Si bé es podria al·legar que la durada del Sindicat Agrícola va ser breu (9 anys, els que van de 1911 a 1920), i que per tant es va generar poca documentació, pensem que la quantitat de papers que hem pogut estudiar sobre el tema és excessivament reduïda amb comparació al període que abasta. Això fa que, a excepció de les etapes de gestació de la institució i de l’inici de la seva activitat (ambdues juntes comprenen els anys 1910 a 1912), ben poca cosa puguem dir. Ens manca, sobretot, haver-ne pogut documentar l’evolució i precisar-ne més l’acabament.

Cal dir que ha estat decebedora la consulta que hem fet al “Fons Govern Civil de Tarragona” (secció “Associacions”) de l’Arxiu Històric de Tarragona, ja que si bé en el seu moment va resultar de gran utilitat per a l’estudi del “Monte-pio”,⁽³⁾ no ha passat el mateix amb el Sindicat Agrícola de Santa Oliva. I és que, senzillament, en aquest arxiu ni tan sols es conserva constància de la seva existència.⁽⁴⁾ Tampoc se’n fa cap esment a l’Arxiu Parroquial de Santa Oliva, malgrat ser una institució promoguda per la parròquia. En canvi, és a l’Arxiu Diocesà de Barcelona, pel fet de ser el Sindicat Agrícola un institució parroquial, on hem trobat totes les referències. L’origen detallat de cada document que procedeix d’aquest arxiu s’anirà indicant oportunament. En aquest treball la nostra intenció és agrupar aquelles informacions que ja vam publicar en el nostre estudi sobre la història de la parròquia⁽⁵⁾ amb les que ara traurem per primer cop a la llum, facilitant-ne així la seva comprensió i dotant-les de més sentit.⁽⁶⁾

EL SINDICAT AGRÍCOLA

Durant el primer quart del segle XX a Catalunya es van fundar nombrosos sindicats agrícoles. Dins d’aquest marc nasqué el Sindicat Agrícola de Santa Oliva, el qual va ser una institució de curta durada que sempre va dependre de la parròquia. El seu artífex va ser mossèn Josep Gallemí i Blanchart, qui ocupà la rectoria santolivenca entre 1905 i 1920.⁽⁷⁾ La vida del sindicat (1911-1920) transcorregué exclusivament dins el seu rectorat. Amb la marxa d’aquest sacerdot cap a un altre lloc, desaparegué, per la raó que abans ja hem apuntat, el Sindicat Agrícola.

Durant l’any 1910 mossèn Gallemí va fer moltes gestions per a la fundació del Sindicat Agrícola de Santa Oliva. Ell mateix ens ho explica el 1911 amb les següents paraules, les quals han estat extretes d’un text que després reproduïrem més extensament:^(8 i 9) “...después de muchas

consultas, conferencias y explicaciones con la Junta parroquial, a últimos del pasado año se llegó a la constitución de este Sindicato Agrícola...". De fet, el document més antic que hem trobat sobre el tema és una carta que el 23 d'octubre de 1910 el rector Gallemí va trametre al director d'Acció Catòlica de Barcelona adjuntant el projecte d'estatuts perquè fos aprovat per l'autoritat eclesiàstica.⁽¹⁰⁾

"Iltre Sor: Tengo el honor de remitir a V. para la correspondiente aprobación superior los siguientes estatutos del Sindicato que se proyecta fundar en esta parroquia.

"Si hace falta algo de ley, hágame el obsequio de anotarlo así como enmendar lo que no está conforme a lo preceptuado.

"De la fina atención de V. espero me hará el obsequio de remitirme dichos estatutos cuando estén visados y aprobados para que cuanto antes los pueda presentar al Gobernador de Tarragona, y si es necesario cuando tenga la aprobación del Gobierno mandará a esa Dirección estatutos.

"[...]"

Els tràmits del bisbat es deurién fer amb celeritat, car un mes després, el 29 de novembre, el text dels estatuts aprovats pels mandataris eclesiàstics (no sabem si amb alguna modificació) ja era novament en mans del rector i la junta parroquial.⁽¹¹⁾ Automàticament, el 2 de desembre, va ser tramès al govern civil de Tarragona per a la seva supervisió i aprovació.⁽¹²⁾ Els estatuts i, per tant, el Sindicat Agrícola de Santa Oliva, van ser aprovats el maig de 1911 i inscrits oficialment aquell dia al "...registro especial de Sindicatos de este Gobierno de Provincia, bajo el número 32 que por orden le corresponde".⁽¹³⁾ La nostra institució s'havia constituït oficialment. El text íntegre dels estatuts i de l'acta d'aprovació són reproduïts al final d'aquest treball.

A grans trets es contemplava una societat que girés entorn del món agrícola (article 2). Les seves finalitats eren de tipus econòmic i social i es troben recollides a l'article tercer del reglament, a la lectura del qual remetem al lector.

Els socis havien de presentar bona conducta (articles 5, 6 i 7) i estaven obligats a pagar una pesseta d'entrada i 25 cèntims de quota mensual (article 9).

La junta directiva era la que governava el sindicat, essent aquesta formada pel president, vicepresident, tesorero, secretari, "contador" i tres vocals (article 11). Les obligacions d'aquests càrrecs es recullen als articles 18 a 23. Cada dos anys s'havia de renovar la meitat d'aquests càrrecs (article 12). A part d'això hi havia la junta general, formada per tots els socis, que es reunia els mesos de gener i juliol (article 14).

Si en algun moment es van arribar a portar llibres de comptabilitat i d'actes ho desconeixem. Aquests, d'haver existit, ens haurien estat de gran utilitat per al nostre estudi.

Hi ha una cosa que sorprèn d'aquests estatuts, ja que, essent el Sindicat Agrícola de Santa Oliva una institució parroquial, no es fa cap esment de caire religiós. Els seus estatuts són plenament laics. L'explicació la trobarem en els papers de 1912 que comentarem més endavant.

Ara, però, val la pena seguir per ordre cronològic la documentació que s'ha conservat. El

1911, el mateix any de la fundació del sindicat, el rector explica en una extensa carta les seves intencions.⁽⁸⁾ Com a detall interessant es diu que els socis del "Monte-pio", entitat també de caire parroquial, també són socis en la seva major part del Sindicat Agrícola. A part d'això, transcriurem aquí dos llargs fragments prou eloqüents, dels quals, per la seva claredat, estalviem fer comentaris:

"[...]

"Una obra catòlica social. Fundación del Sindicato Agrícola de Santa Oliva.

"El párroco que suscribe, puesto en observación acerca la marcha de su parroquia mirando a su aspecto social, con mucha pena se enteró que muchos de sus feligreses eran objeto de una explotación inicua por parte de ciertos prestamistas que sin riesgo alguno facilitaban pequeñas cantidades a pobres labradores para la compra de ciertos animales para cebar pagando por ello un 20-25-30 y hasta 40 % sin que el desgraciado labrador se diera cuenta de ello, de suerte que cuantas más energías gastaba para procurarse mayores ganancias, el tanto por ciento era mayor, por convenir ambas partes que el pago sería un tercio o cuarta parte de la ganancia realizada. Aunque no en tan gran escala, también eran sacrificados en la compra de abonos para cereales, viñedos, sirviéndoles algunas veces gato por liebre, como comunmente se dice, azufres, nitratos de sosa, sulfatos de cobre, etc., etc., por tener que comprar a plazo largo. Estudiado el modo como podrían ser librados de las garras de traficantes de dudosa conciencia; después de muchas consultas, conferencias y explicaciones con la Junta parroquial, a últimos del pasado año se llegó a la constitución de este Sindicato Agrícola, cuya alma ha sido, es y será el actual Cura párroco mientras el Señor le conceda alientos para trabajar. Este Sindicato consta de buen número de socios que en sus (?) y necesidades, acuden, consultan y piden consejo a su Párroco, agrupándose a su alrededor como aconteció en la funesta epidemia de la villa de Vendrell que también alcanzó a esta feligresía. Las transacciones verificadas en el presente año alcanzan la respetable suma de ocho mil pesetas, siendo muy positivas las ganancias realizadas. Este Sindicato posee aparatos para averiguar la riqueza alcohólica de los vinos que antes debían sujetarse a los dictámenes de los comerciantes y a ello debían avenirse estos feligreses corriendo el riesgo de que un vino cual grado alcanzara 14 grados tuviera que cobrar el infeliz labriego por un total de 13 o 13 1/2 por no ser posible de momento comprobar su exactitud.

"[...]

"¿Qué fines puede proponerse un Cura párroco al fundar un Sindicato Agrícola?

"Varios. 1º. Facilitar a sus parroquianos para que puedan obtener a buen precio y calidad, abonos químicos, semillas, remedios para combatir las plagas del campo, máquinas, aperos de labranza y librarlos de las garras de la usura que aniquila a los infelices labriegos.

"2º. Instruir y moralizar a sus parroquianos, con sus tratos, conversaciones familiares, conferencias, y cuando estos estén convencidos del fin noble y desinteresado de su párroco, de los propósitos y fines levantados del mismo, se entregan sin recelos a su pastor, convirtiéndose en segundos apóstoles de la obra social y no pocas veces la experiencia me ha demostrado son acérrimos defensores de un párroco calumniado o de la religión escarnecida por algún malvado.

"3º. Una vez obtenida la confianza de los feligreses sindicados, el Párroco obtiene un ascendiente notable en la parroquia. Aún los díscolos se presentan reverentes y humildes, ya se escucha al Párroco, se le atiende, se acude a la santa misa, la predicación es oída sin prevención, las confesiones son más frecuentes, los pequeñuelos acuden al catecismo, las cos-

tumbres se mongeran [sic] cuanto permite el espíritu liberal del siglo, ya nadie se atreve a hablar mal de su párroco porque se está convencido de los sacrificios que se impone a favor de sus ovejas y pronto será el padre, el amigo y consejero de toda la feligresía.

"Estas son las ventajas que puede obtener cualquier párroco de la fundación de una obra social, siempre que tenga una Junta parroquial que le apoye y trabaje desinteresadamente a su lado."

Passem a 1912. Dels mesos de setembre i octubre d'aquell any tenim quatre testimonis escrits sobre el sindicat, els quals es poden agrupar en dos blocs. El primer bloc és format per sengles textos breus que, seguint la línia de la carta de 1911, ens expliquen els propòsits de la novella institució. El primer text és del 12 d'octubre de 1912:^[12]

"Sindicato Agrícola. Opera con felices resultados para la compra de semillas, abonos químicos, remedios para las enfermedades de la vid y olivo: entre otros objetos posee un aparato para averiguar la riqueza alcohólica de los vinos destinados al comercio. El local social está en la casa rectoral y esto ha estrechado las relaciones entre Párroco y feligreses por tener este que intervenir en casi todas las operaciones del Sindicato."

L'altre text és datat sis dies després, el 18 d'octubre. Amb ocasió de la visita pastoral el bisbe manifesta:^[13]

"Expresamos ante todo Nuestro agrado por las obras económico-sociales que funcionan en el pueblo bajo la dirección del Rdo. Cura-Párroco, como son el Sindicato Agrícola y la Caja de Ahorros para los que asisten al Catecismo." El "Sindicato" és el Sindicat Agrícola i la "Caja de Ahorros" és el "Monte-pio".

El segon bloc de documents de l'any 1912 és prou interessant perquè ens dóna la resposta a la pregunta que ens fèiem anteriorment sobre la manca absoluta d'una vessant religiosa dels estatuts. Un primer text és una carta que el 19 de setembre de 1912 mossèn Gallemí dirigeix a una autoritat eclesiàstica.^[14] Copiem els dos paràgrafs inicials:

"Muy distinguido Sor mío: Como ya expliqué a V. al fundar es esta el Sindicato el 1er reglamento era radicalmente católico; más por las malas noticias que para los mismos corrían y a fin de obtener con más facilidad su aprobación, presenté para su aprobación el que acompaño que como verá es neutro en religión. Claro está que esto no me conviene y por lo tanto ya tengo convenido con la Junta e individuos convertirlo en católico.

"No pudiendo añadir nada al Reglamento, ¿se puede arreglar con una acta? Vea V. como pueda hacerse la cosa y si le es fácil redacte una acta en el sentido que le parezca poniendo el Sindicato bajo la protección de S. Isidro, celebrando la festividad del Patrón con oficio tan solemne como lo permitan los recursos de que podamos disponer.

"[...]"

És evident el que havia passat. Per tant, els estatuts aprovats el maig de 1911, que són els que reproduïm al final d'aquest treball, no eren els que inicialment es volien adoptar. Vet aquí l'explicació a la falta total d'un caire religiós. La resposta a aquesta carta es produí un mes després, el 19 d'octubre.^[15] En aquesta l'autoritat eclesiàstica fa un seguit de prevencions tècniques, acon-

sellant modificar els estatuts en els articles que es cregués convenient mitjançant la convocatòria de la junta general i la redacció de l'acta corresponent, sotmetent-ho després a l'aprovació del govern civil de Tarragona. Per tot això s'aconsella:

“...se acordarán [...] las disposiciones de orden religioso y moral que deben adoptarse para la consecución del fin religioso del Sindicato. En estas disposiciones debe consignarse el carácter católico, la celebración de actos religiosos, singularmente de la fiesta patronal, y las condiciones o requisitos de orden moral o religioso que deben exigirse a los socios.”

Lamentablement no sabem quin va ser el resultat de totes aquestes gestions, ja que el següent paper que tenim sobre el sindicat és del 1919. Malgrat aquesta manca d'informació, creiem que és raonable suposar que la reforma fou aprovada, atès que en un fragment de la carta del 19 de setembre hem vist que el rector gaudia del suport dels associats pel que fa a les seves intencions: “...ya tengo convenido con la Junta e individuos convertirlo en católico.” És ben probable que, fins i tot en el supòsit que l'aprovació de la reforma dels estatuts per part del govern civil no s'hagués produït, a la pràctica els membres del Sindicat Agrícola actuessin seguint unes pautes d'inspiració religiosa.

Com ja hem dit, haurem d'esperar sis anys i mig per saber quelcom més del sindicat. Això és el que es diu a la visita pastoral del 20 de març de 1919:⁽¹⁶⁾

“Obras sociales de espíritu católico. Desde el año 1911 funciona en la parroquia un Sindicato Agrícola siendo el Párroco uno de los principales promovedores de la fundación del mismo y su Secretario constante llevando el peso de la administración. Tiene por objeto la compra de abonos químicos, semillas seleccionadas, remedios para combatir las plagas del campo, particularmente de la vid, principal producción de la comarca y productos para la alimentación del hombre. Consta de ochenta y cinco socios. El Párroco ha hecho imponderables sacrificios para su desarrollo y sostenimiento y defensa de los intereses de los asociados. No pocas veces se había comprobado que los labradores eran objeto de engaño por parte de los intermediarios en la compra de los productos de la vid; el mismo durante este tiempo ha verificado cerca de doce mil graduaciones de muestras de vino pudiendo así los vecinos vender con toda confianza dichos productos. En general se tiene en buena estima el interés que el Párroco toma para el desarrollo y buena marcha del Sindicato.”

Però sabem que des de 1917-1918, i fins al 1922-1923, l'ambient religiós de Santa Oliva es va complicar. Ja ho vam explicar quan vam fer la història de la parròquia⁽¹⁷⁾ i també ho vam comentar en parlar del “Monte-pio”.⁽³⁾ Per tant, estalviem ser repetitius. Hem dit també que les conseqüències van ser diferents: el “Monte-pio” se separà de la parròquia, mentre que el Sindicat Agrícola desaparegué. Quan es produí el finiment del sindicat? Certament no ho sabem, però per les raons adduïdes quan comentàvem la qüestió del “Monte-pio”, vam intuir que això va ser immediatament després de marxar de la parròquia mossèn Josep Gallemí el 22 de juny de 1920.

Només ens cal repetir unes paraules que ja havíem reproduït a l'estudi del “Monte-pio” sobre les visites pastorals del 23 de setembre de 1927⁽¹⁸⁾ i 5 de desembre de 1930:⁽¹⁹⁾ “Antes de la propaganda sindicalista existía un Sindicato católico, que desapareció por completo.” Així és com va desaparèixer una institució de la qual avui Santa Oliva és un dels pocs pobles del Baix Penedès

que n'està mancat. Molts dels municipis que aconseguiren continuar endavant amb un projecte de característiques semblants van arribar a edificar, amb els anys, un celler cooperatiu. Vet aquí el que potser podia haver estat, però no va tenir possibilitat de ser.

NOTES

- (1) Advertim que en els transcurs de les 10enes Jornades d'Estudis Penedesencs vam presentar la comunicació "Dues institucions santolivenques: el "Monte-pío" (1879-1938) i el Sindicat Agrícola (1911-1920)". Amb posterioritat a aquelles 10enes Jornades d'Estudis Penedesencs va aparèixer més documentació sobre els dos temes tractats, la qual cosa ens va obligar a fer un replantejament. Finalment vam optar per separar la informació referent a les dues institucions de què es parlava. El "Monte-pío" restà com a tema de les 10enes Jornades (vegeu la referència de la nota 3), mentre que el Sindicat Agrícola és el tema de les presents 11enes Jornades.
- (2) LATORRE I SOLÉ, Joan: *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, vol. I. Edita: Ajuntament de Santa Oliva, Parròquia de Santa Maria de Santa Oliva i Consell Comarcal del Baix Penedès. Sant Sadurn d'Anoia, 1997.
- (3) LATORRE I SOLÉ, Joan: "El "Monte-pío" de Santa Oliva (1879-1938)", *Miscel·lània Penedesenca*, 1997 (en premsa).
- (4) El motiu, segons ens han informat els responsables de l'arxiu, és que una part remarcable del fons "Govern civil de Tarragona" s'ha anat perdent per diverses raons al llarg del segle.
- (5) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 110 a 117.
- (6) Volem remarcar que ha restat pendent de fer un escorcoll exhaustiu de l'Arxiu Municipal de Santa Oliva (el que hem fet ha estat excessivament superficial), per la qual cosa, davant la possibilitat no descartable que contingui documentació sobre el tema, no podem donar per definitivament tancada la qüestió.
- (7) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 110 a 114.
- (8) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", carta del rector Gallemí al "Il·ltre Sor Presidente de la Junta diocesana de Acció catòlica de Barcelona", sense data però atribuïble a 1911.
- (9) La referència de la nota anterior (número 8) es pot atribuir a l'any 1911, malgrat no dur data, mercès al fragment que aquí reproduïm.
- (10) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", carta del rector Gallemí al "Sor Direcció de la Acció catòlica de Barcelona", 23-10-1910.
- (11) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", "Estatutos del Sindicato Agrícola de Santa Oliva", 29-11-1910 / 2-12-1910 / maig 1911. La lletra és tota del rector Josep Gallemí; es tracta, en conseqüència, d'una còpia de l'original.
- (12) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", document solt consistent en un inventari i memòria de la parròquia datat el 12-10-1912. El text que reproduïm ja va ser transcrit a: *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàg. 111.
- (13) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, vol. 105, 50 v. El text que reproduïm ja va ser transcrit a: *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàg. 112.
- (14) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", carta del rector Gallemí al "Rdo Sr Secretario de la 'Acción Social'".
- (15) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", carta dirigida al rector Gallemí, 19-10-1912.
- (16) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, vol. 108, 367-369. El text, de fet, està redactat per Gallemí un mes més tard, el 15-4-1919. El text que reproduïm ja va ser transcrit a: *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 113-114.
- (17) Sobre la qüestió no entrarem en gaires detalls, ja que és extensament tractada a: *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 113 a 117.
- (18) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, capsa 117, expedient de Santa Oliva / lligall 122 suplement, expedient de Santa Oliva.
- (19) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, capsa 126, expedient de Santa Oliva.

ANNEX

ESTATUTOS DEL SINDICATO AGRÍCOLA DE SANTA OLIVA

Capítulo primero

Constitución y fines del Sindicato

Art. 1º. Con el nombre de Sindicato Agrícola de Santa Oliva se constituye en el pueblo de Santa Oliva, provincia de Tarragona, una Sociedad Mutua con arreglo a las vigentes leyes de 30 de Junio de 1887 y 28 Enero de 1906 sobre Sindicatos Agrícolas.

Art. 2º. Esta Sociedad se compondrá de propietarios labradores, colonos, obreros, del campo e individuos de profesiones anejas a la agricultura, siendo indefinida la duración de la misma y tendrá su domicilio social en casa del Presidente, mientras no posea local propio.

Art. 3º. Este Sindicato prescinde en absoluto de todo fin político, siendo sus fines económicos y sociales. Los primeros serán puestos en práctica con la compra en común de semillas seleccionadas, abonos químicos, remedios para combatir las plagas del campo y así distribuirlos a los asociados en buenas condiciones de precio y calidad. Será objeto del mismo la compra de aquellos aperos y máquinas agrícolas que los adelantos de la industria aconsejar utilizar para la mejor explotación de los intereses agrícolas. Gestionará además la venta, exportación, conservación, elaboración y mejora de los productos de la vid y olivos, así como la mejora de la ganadería, adquiriendo al efecto ejemplares reproductores para alquilarlos a los socios. Este Sindicato establecerá con preferencia un almacén depósito de los productos de la vid y olivo para poder hacer a lo socios préstamos afianzados en los productos depositados en el almacén. Como fin económico se propone igualmente este Sindicato el fomento de institutos de crédito agrícola personal o hipotecario, constituyéndose en intermediario entre sus asociados y las entidades de crédito agrícola.

Como fin social difundirá todos aquellos conocimientos útiles a la agricultura y ganadería por medio de conferencias agrícolas, visitando granjas experimentales, estudiando las nuevas enfermedades de la vid y arbolado que aparecieren aplicando en común sus remedios. Con libros, folletos y revistas agrícolas se formará una biblioteca que estará a disposición de los socios.

Capítulo segundo

De los socios

Art. 4º. Los socios son honorarios, protectores y de número. Son socios honorarios el Alcalde, Juez municipal, Médico y Profesor de instrucción pública. Serán socios protectores los que por sus trabajos en favor del Sindicato e importantes donativos al mismo reciban este título de la Junta Directiva. Socios de número son los que lo soliciten y como tales sean admitidos por la Junta Directiva.

Art. 5º. Para ser admitido como socio de número se requiere: estar inscrito en este término municipal, no estar judicialmente incapacitado y tener buena conducta.

Art. 6º. Se dejará de pertenecer al Sindicato: por muerte natural o civil, por renuncia voluntaria y por insolvencia de seis mensualidades de cuota. El socio que después de ser admitido en el Sindicato fuere acusado o probado en juicio o sin él del delito de estafa o cometiere actos que rechaza la cultura social, será amonestado por la Junta Directiva, y a falta de enmienda, esta pondrá tales hechos en conocimiento de la Junta General la cual acordará la expulsión de dicho individuo.

Art. 7º. *El socio que fuere baja por cualquiera de las causas enumeradas en el artículo anterior, dejará de adquirir los derechos que como tal pudiese tener desde el momento de su salida, ni tampoco adquirirá nuevas responsabilidades por obligaciones contraídas por el Sindicato con posterioridad a su salida.*

Art. 8º. *Los derechos de los socios son: tener voto en las reuniones generales, obtener todas las ventajas de las diversas secciones y fines del Sindicato, tomar parte en la administración social, sin que pueda favorecerse con los productos y ventajas del mismo a nadie que no sea socio.*

Art. 9º. *Los deberes de los socios son: pagar una peseta de entrada como socio de número, asistir a las Juntas Generales y cumplir estrictamente las obligaciones impuestas por los presentes estatutos. Como cuota mensual se señala a cada socio la cantidad de veinticinco céntimos de peseta, pudiendo la Junta Directiva proponer en Junta General el aumento de dicha cuota si los mencionados ingresos no fueren suficientes para los gastos de administración.*

Capítulo tercero

Del patrimonio del Sindicato

Art. 10º. *El patrimonio del Sindicato está formado: de las entradas señaladas a cada socio, de las cuotas mensuales de los mismos y de las multas que se les impongan. Se formará además con los beneficios que se obtengan de las cifras de sus negocios, con las donaciones que se le hagan y subvenciones que se le concedieren.*

Capítulo cuarto

Régimen del Sindicato

Art. 11º. *El gobierno del Sindicato lo ejerce la Junta Directiva, la cual está formada por un Presidente, Vicepresidente, Tesorero, Secretario, Contador y tres Vocales; para poder ejercer dichos cargos es necesario gozar de todos los derechos civiles.*

Art. 12º. *La Junta Directiva será renovada por mitad cada dos años, el segundo domingo del mes de Enero. La Junta Directiva presentará a la Junta General la terna para los cargos que se hayan de renovar y esta escogerá entre los individuos de las ternas a aquellos que juzgue más aptos pudiendo ser reelegidos los individuos que constituyen la Junta Directiva.*

Art. 13º. *La Junta Directiva llenará las vacantes que ocurran en su seno y asignará quienes hayan de suplir a aquellos que por sus ausencias o enfermedades no puedan desempeñar su cargo.*

Art. 14º. *La Junta General se reunirá en los meses de Enero y Julio de cada año para la liquidación de sus cuentas y el segundo mes de Enero para la renovación de la Junta Directiva según lo preceptuado en el art. 12. La asistencia a las Juntas Generales es obligatoria a todos los socios bajo la multa de veinticinco céntimos de peseta por cada infracción si antes no se ha dado excusa legítima al Presidente.*

Art. 15º. *Se celebrará además Junta General cuantas veces lo juzgue conveniente la Junta Directiva y también cuando por escrito lo pidan a la misma la mitad más uno de los socios.*

Art. 16º. *La Junta Directiva se reunirá cuantas veces lo crea necesario el Presidente.*

Art. 17º. *Los acuerdos de la Junta General no serán válidos si no por mayoría de votos en la primera reunión y a falta de número en la de segunda convocatoria por mayoría de asistentes.*

Capítulo quinto

De los cargos

Art. 18°. Son derechos del Presidente tener la representación del Sindicato, llevar su firma social, extender y firmar los libramientos para que por el tesorero se satisfagan los gastos acordados por la Junta Directiva, vigilar los intereses del Sindicato, hacer cumplir a todos en sus cargos y trabajar por la buena marcha administrativa del Sindicato.

Art. 19°. Es obligación del Tesorero: recaudar las cuotas y demás ingresos, custodiar los mismos, pagar los libramientos firmados por el Presidente, Secretario y el tomé razón del Contador.

Art. 20°. Corresponde al Secretario: refrendar con su firma todos los libramientos y comunicaciones oficiales, convocar competentemente autorizado las Juntas, extender las comunicaciones, listas, inventarios, tramitar los expedientes, redactar las memorias, llevar toda la contabilidad y custodiar el sello del Sindicato.

Art. 21°. Son atribuciones del Contador: tomar razón y firmar los libramientos autorizados por el Presidente y Secretario y anotarlos en sus libros de contabilidad.

Art. 22°. El Vicepresidente y Vicesecretario suplirán al Presidente y Secretario en sus ausencias y enfermedades.

Art. 23°. Los vocales asesoran a la Junta Directiva en sus deliberaciones.

Art. 24°. En caso de disolución del Sindicato, que no podrá acordarse más que por la Junta General y con mayoría de las tres cuartas partes de los socios, o cuando el número de ellos no llegue a diez, la Junta Directiva estará encargada de la liquidación de los bienes y capital, cuyo resultado será repartido a los pobres de la localidad por mediación del Alcalde y Párroco por partes iguales.

Art. 25°. Para modificar, suprimir o añadir artículos a los presentes estatutos, será necesario acordarlo en Junta General por tres cuartas partes de lo socios, dando a la superioridad gubernativa de la provincia la comunicación ordenada por la ley.

Santa Oliva, 29 Noviembre de 1910. José Garriga, José Bolet, José Gallemí, Pedro Planas, Jaime Escarré, José Borrell, Juan Caralt, Juan Ventosa, Pedro Papiol Carlos Garriga. Presentado este Reglamento en triplicado ejemplar en este Gobierno Civil hoy día de la fecha. Tarragona, 2 Diciembre 1910. El Gobernador J. Schwartz. Hay un sello.

Gobierno Civil de la provincia de Tarragona. Negociado Asociaciones. Núm. 185.

Habiendo transcurrido con exceso el plazo de tres meses que señala el art. 8° del Reglamento para la ejecución de la vigente Ley de Sindicatos Agrícolas, sin que por el Ministerio de Fomento se haya dictado resolución desde que en Enero último fueron remitidos a dicho Centro los documentos reglamentarios correspondientes a ese Sindicato Agrícola de su Presidencia, con esta fecha he acordado la inscripción del mismo en el registro especial de Sindicatos de este Gobierno de Provincia, bajo el número 32 que por orden le corresponde. Lo que comunico a V. para su conocimiento.

Dios guarde a V. muchos años.

Tarragona de [sic] Mayo 1911.

J. Schwartz

Sr. Presidente del Sindicato Agrícola de Santa Oliva.

COVES D'HABITACIÓ I ALTRES D'US AGRÍCOLA I RAMADER

RESUM

Al llarg de les Jornades d'Estudis Penedesencs dels darrers anys hem anat desenvolupant el tema de l'aprofitament per l'home dels fenòmens càrstics a la regió del Gran Penedès.

La intenció era fer un catàleg al més complet possible i, alhora, conèixer l'estat de la qüestió, ara amb aquest article considerem més o menys enllestida la feina de catalogació.

ABSTRACT

During the Symposiums of Penedès Studies held in the last few years, we have been developing the subject on how mankind has exploited karstic phenomena in the Gran Penedès Area. The idea was to prepare a comprehensive catalogue while appraising its status quo. We now consider that this article would more or less round up the classification task.

INTRODUCCIÓ

El primer apartat que configura aquesta comunicació tracta de les coves d'habitació, aquelles que l'home ha emprat com a habitatge més o menys estable i que són, de bon tros, les més suggerents quan s'estudia el fenomen troglodític.

Ni al Penedès ni a Catalunya l'aprofitament de balms i coves presenta les característiques espectaculars del Cliff Palace dels indis Pueblo de Nou Mèxic, ni les d'altres indrets del món. Les balms i coves penedesenques són minses, escadusseres, de poc desenvolupament i l'assentament humà, a l'entrar en època històrica, les abandonà per inhòspites i poc aptes.

Hi tornà, ocasionalment, quan temps de conflictes li obligaren o quan les activitats econòmiques li acostaren, però mai, llevat casos puntuals, per fer-hi un hàbitat estable.

Arreu de Catalunya trobem habitacles d'aquestes característiques, sobretot a les muntanyes del Montsant, serra de Prades, Sant Llorenç del Munt, el Montsec i diversos punts del Solsonès, entre d'altres, i hom creu que en aquestes, a l'igual que en les penedesenques, és en el moment de la invasió sarraïna quan la població cerca la seguretat de les abruptes serralades, ocupant coves i balms i fins i tot, en segons quins indrets, fundant nous i petits poblats.

La supervivència en aquests assentaments fou amb tota seguretat molt difícil, allunyats de les principals vies de pas, subsistien amb migrats camps de conreu, la caça i amb l'ajuda d'algun petit ramat, per això quan els temps polítics ho permeten, a les darreries del segle XIII, fenomen que es veu reflectit arreu de Catalunya, comença el despoblament de moltes de les cavitats i dels nous poblats habitats a la muntanya.

En èpoques més recents, com les guerres carlines, l'home torna a ocupar les cavitats. Hi ha casos en què les coves ofereixen una bona habitabilitat, llavors, la seva ocupació ha estat força perllongada, arribant fins i tot, en segons quins indrets, fins als nostres dies.

Pel que fa als fenòmens naturals coneixem alguns casos d'hàbitat medieval en balms, "capades de moro" a la Balma de Serramala de Castellet i la Gornal ens ho testimonien, però segurament el conjunt d'Olèrdola -Castellví i Can Ximet- ens aporta el cas d'hàbitat troglodític amb una pervivència molt llarga i amb una adaptació i extensió dignes de manual.

Els fenòmens artificials també són prou minsos, molt llunyans de les cavitats excavades a Navarra, al Sacromonte granadí o a Matmata de Tunísia, però antigues mines i no poques barrancades properes a les poblacions foren objecte d'hàbitat en temps prou recents.

L'apartat de les coves d'ús agrícola i/o ramader no és minsa, gran quantitat de cavitats han estat emprades fins a temps recent -i encara ara- com a barraques de vinya o com a cleda de bestiar.

El seu abandó ha anat parell al de les activitats econòmiques: els camps anaren quedant erms i la ramaderia cedí, per això ara són ben poques les que l'home continua emprant.

Encara cal afegir que no poques vegades el frec entre els usos d'una cavitat no és tan evident com la classificació que hem establert pugui semblar: balms que han estat al llarg de centúries com a habitatge humà, en ser abandonades s'han convertit en cledes per als ramats, refugi de perseguits durant conflictes bèl·lics i qualsevol altre ús divers al llarg de la història, generalment les condicions que les fan òptimes per a una activitat també les converteixen en ideals per a altres, la determinació, sempre, ve donada per la conveniència i la necessitat.

COVES D'HABITACIÓ

1 - Mines de la Timba del Ralet - Sant Pere de Ribes.

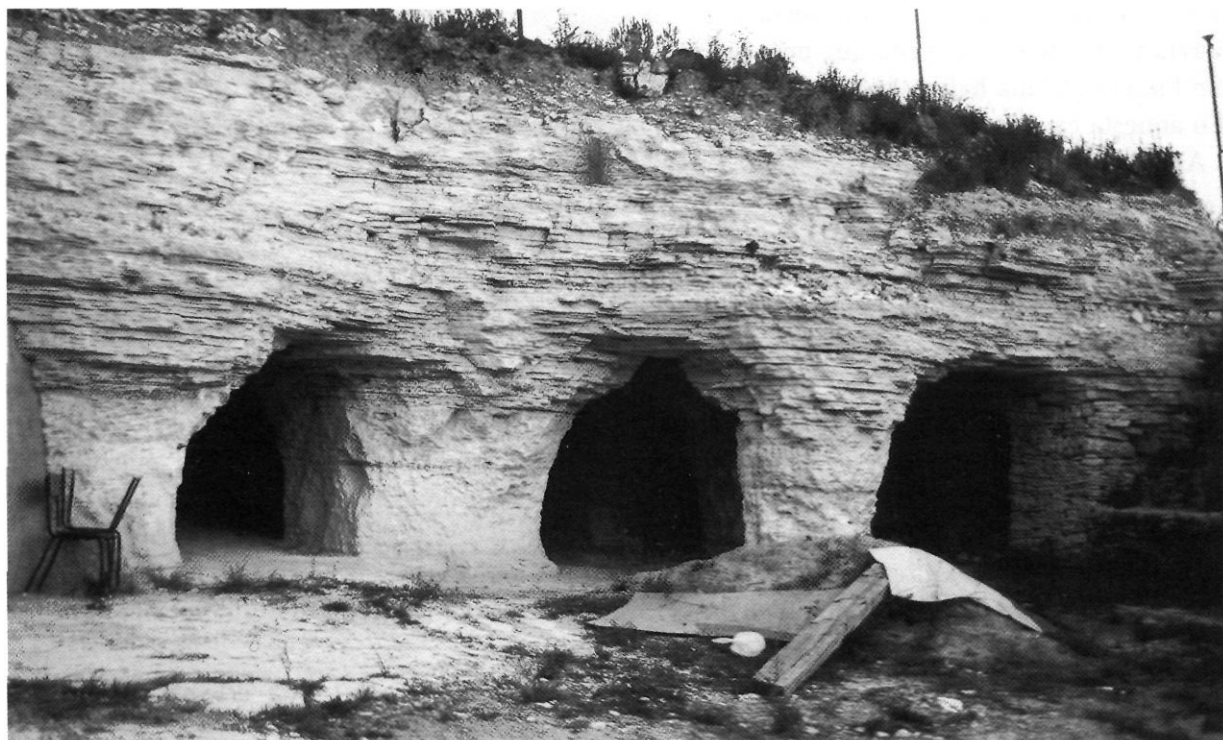
Situades al torrent de l'Esplugu, molt a prop del nucli fundacional.

Es tracta d'una sèrie de mines excavades en unes timbes argiloses, encara que són de tipus artificial, cal fer-ne esment, ja que foren emprades primerament per al sojorn d'algun obrer i posteriorment com a refugi de rodamons.⁽¹⁾

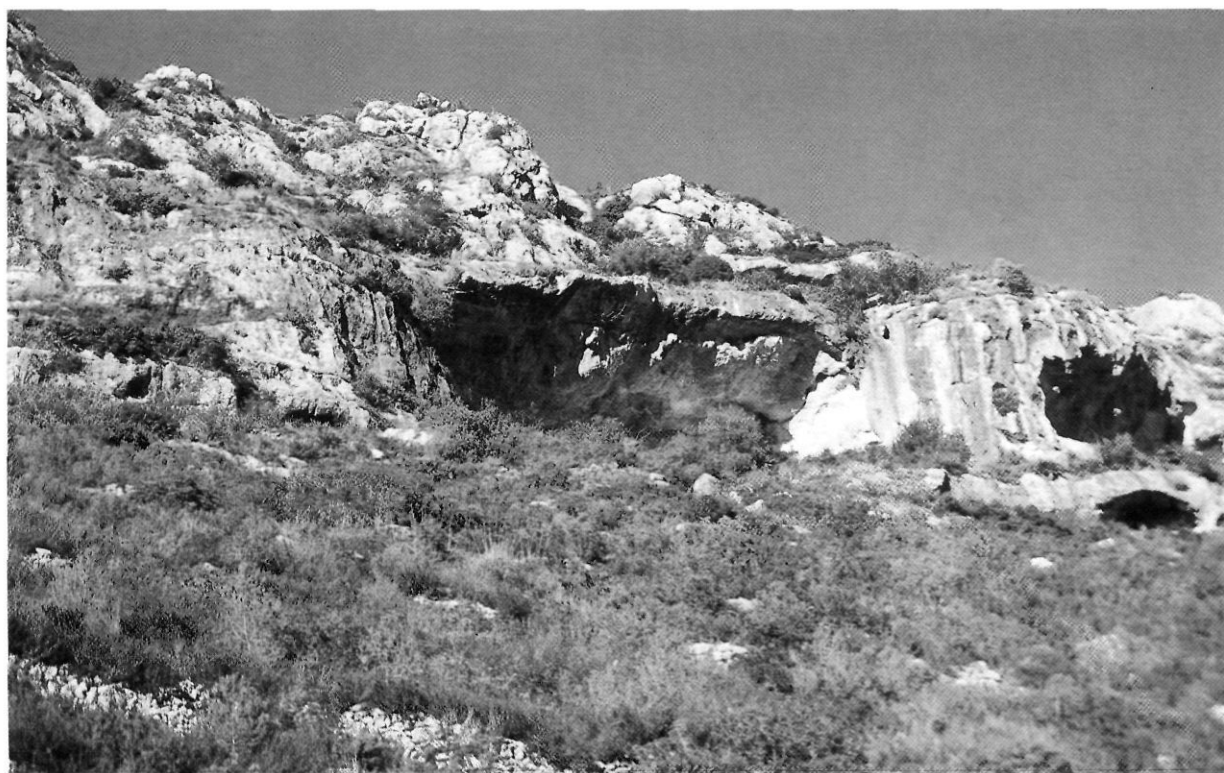
2 - Coves del Terraire - Vilanova i la Geltrú.

Seguint la carretera de Vilanova a Vilafranca, poc abans del km 6, cal seguir la pista que passa pel costat de la masia Samà i després de deixar a l'esquerra el camí del mas Alonso, cal seguir pel fondal de l'esquerra i molt a prop hi trobem les mines que són dins d'una propietat particular, però que podem veure a bastament a través de l'enfilat.

En aquestes antigues mines d'aspecte laberíntic obertes aprofitant uns estrats de creta o «terra d'es-cudelles», vell conegut producte de neteja, s'acondiciaren a prop de l'entrada cambres per poder-hi fer estada i sojorn els treballadors.⁽²⁾

Coves del Terraire. Vilanova i la Geltrú. (Foto: Gener Aymami)

Balmes de la Bobera. Castellet i la Gornal. (Foto: Gener Aymami)

3 - Coves de la Moixeta - Montmell.

Cavitats situades en la pista que mena al mas de la Moixeta.

En l'interior d'una balma hi ha restes de parets d'un antic habitacle.

En aquesta cavitat han aparegut troballes de materials arqueològics datats en el Mesolític, Bronze i Alta Edat Mitjana.

4 - Balma del Solei de les Cabres - Castellet i la Gornal.

Excavada en una cinglera per sobre la riba dreta del fondal de la Pòpia.

J. Virella⁽³⁾ esmenta l'existència d'una espècie de seient treballat a la roca i algun forat de destinació dubtosa.

5 - Balmes de la Bobera - Castellet i la Gornal.

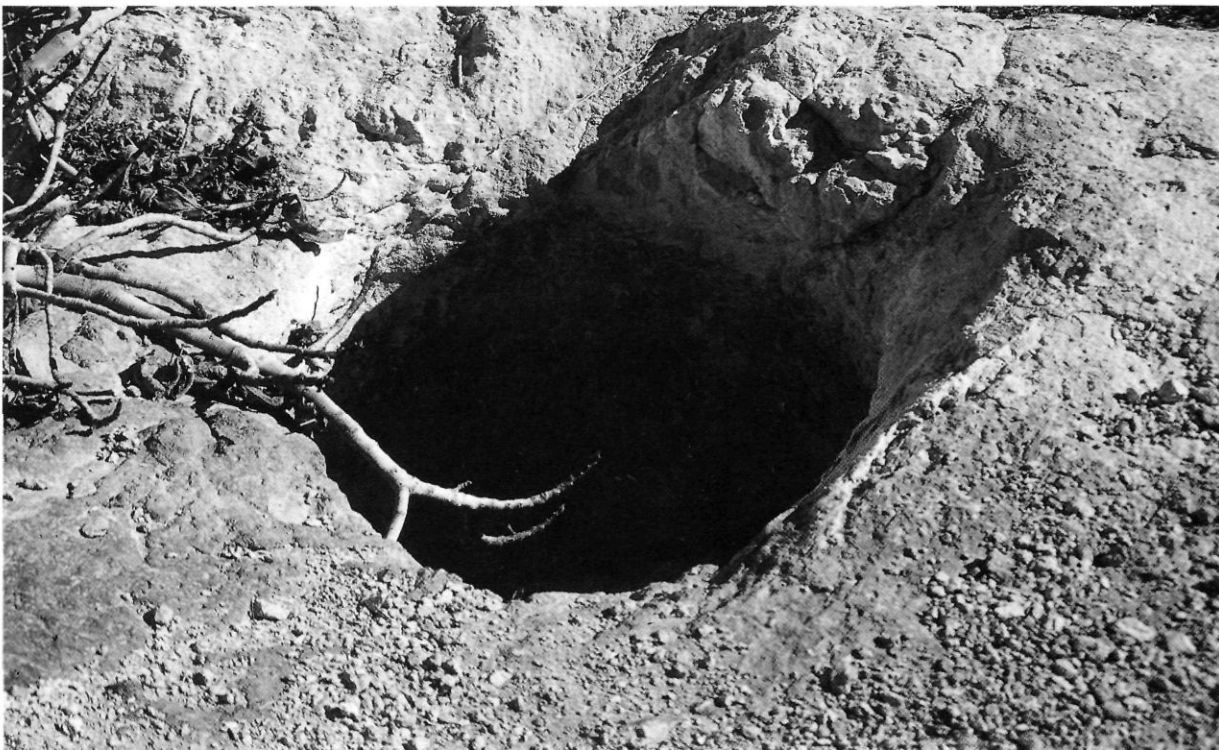
Conjunt de balmes situades en els contraforts de la riba dreta del fondal del mateix nom.

Des de Torrelletes, sobretot des de l'extrem on s'aixequen els dipòsits d'aigua, són visibles aquestes cavitats.

Abans, sembla ser que la grafia antiga les esmentava amb el nom de Bovaria, que, segons fonts enteses en la matèria, vol dir abundància de concavitats, nom que li és més que escaient, ja que n'hi ha una vintena de balmes de diverses dimensions.

Solament una de les balmes conserva vestigis d'habitació, cal destacar dues sitges excavades en el sòl en les quals s'observa un rebaix en la boca destinat a rebre tapadora.

Pels contorns s'han recollit fragments ceràmics datables en l'Alta Edat Mitjana, esclats de sílex i part d'un molí manual.⁽⁴⁾⁽⁵⁾

Sitja de la balma de la Bobera. Castellet i la Gornal. (Foto: Gener Aymami)

6 - Balma de Serramala - Castellet i la Gornal.

En el serrat homònim, el qual és delimitat entre els fondals de la Cluca i del Noguer.

J. Virella⁽⁶⁾ l'esmenta tot dient «En el sostre es poden veure tres capades de moro i en el pis roquer, igualment, un forat circular per a allotjar-hi una pilastra de tronc.»

7 - Cova Gran de Santa Anna - Mediona.

Situada en el vessant sud de la muntanya de Clivelleres, s'hi arriba per una pista des del mas de Pereres.

Cavitat d'uns 12 m de llargada i uns 8 de fondària, on s'observen vestigis d'una ocupació perllongada.

8 - Coves de Can Castellví i de Can Ximet o Coves de la Vall - Olèrdola.

L'accés més fàcil per arribar-hi és seguir la carretera que des de Moja duu a les Cases de la Vall, la qual passa a frec de can Castellví, al costat de la masia es troben aquestes balmes encinglerades.

Es tracta de dues balmes que s'estenen des de can Castellví fins a can Ximet que mesuren uns 183 m de llargada i constitueixen, sens dubte, un dels conjunts troglodítics més remarcables del Penedès.

Al llarg d'aquestes dues cavitats es poden veure en les parets tot un reguitzell de forats, els quals servien per allotjar unes bigues de fusta que sostenien un pis o unes rústegues talaies.

Així mateix, se succeeixen els vestigis que ens parlen d'una antiga i potser perllongada ocupació, tals com dipòsits per a líquids, sitges, graons, etc.

Cal destacar un dipòsit circular excavat en una roca enlairada enmig de la balma de can Ximet.

A la balma de can Castellví hi ha la base d'un molí manual i sota d'un petit ressalt, a nivell elevat, unes pintures rupestres, descobertes l'any 1970, de tipus esquemáticoabstractes, que representen un petit carnívor, dos animals indeterminats i diverses taques de color.

El topònim de les Cases de la Vall ve d'antic, ja que és esmentat en una escriptura del 978, «ipsa valle, subtus Olerdula».

Per sobre de la masia de can Castellví encara es conserva un antic camí empedrat d'origen medieval, així com un dipòsit excavat a la roca del sòl, enmig d'un bosquet.

En aquestes balmes s'han efectuat troballes arqueològiques corresponents a èpoques del bronze, ibèrica i alt medieval.⁽⁷⁾

9 - Cova de Sant Salvador - Pontons.

A cosa d'un quilòmetre al SE de Pontons surt un camí que, després de passar per la casa de colònies de Penyafort, a l'antic Molí de Baix, cal seguir-lo i, a l'alçada del barranc de Sant Salvador, cal dirigir-se cap a la cinglera on hi ha l'ermita del mateix nom sota un balnat, a pocs metres, en una esberla de roca es troba aquesta cavitat.

La cova té una amplada d'uns 2 metres i una llargada de 12, amb el sòl molt pla, a un costat de la cavitat hi ha una ampla fornícula excavada a la roca.

S'ha esmentat que possiblement s'hagués utilitzat com a habitatge complementari a la capella.

Al final de la cavitat hi ha un pou de 16 metres que comunica amb l'exterior, a la part superior del cingle, i aquesta part rep el nom d'avenc del Ral.⁽⁸⁾

10 - Balmes de la Penya de l'Àliga o de la Pòpia - Santa Margarida i els Monjos.

Un bon accés per arribar-hi és des de Torrelletes, seguint el camí que tot passant pel corral de Muntanya duu cap al fondo de la Pòpia, on trobem les encinglerades balmes.

Aquest barranc és al costat del punxegut turó de la Pòpia, de 372 metres d'alçada i que vist des de lluny aparenta la forma d'un pit femení, d'aquí li ve el topònim, ja que pòpia és igual a papiol o sínia. El nom de Peña de l'Àliga ve donat per la forma d'un penyal que recorda el bec d'aquesta au. En aquest reguitzell de balmes de direcció E-O es pot veure en la primera d'elles, la situada més a l'oest, un rebaix fet a la roca d'uns 2 x 2 metres i mig metre de fondària. Cal fer notar que aquesta balma té molt poca volada de sostre i que gairebé no serveix ni d'aixopluc.

Després d'aquesta cavitat tenim la formació, abans esmentada, que recorda el bec d'una àguila, més cap a l'est, hi ha una altra petita coveta, d'uns sis metres de llargada, on veiem diversos rebaixos amb aspecte d'armariets i el que possiblement podrien ser dipòsits i un forat circular i ben marcat al sòl.

A la següent balma, d'uns 10 metres, hi trobem, a un nivell superior, tres clars encaixos per a bigues, uns rebaixos fets a la roca, una sitja de forma oblonga, de 65 x 10 cm amb boca preparada per a tapadora i uns 110 cm de fondària i uns 10 o 12 graons, dels quals n'hi ha una dotzena de molt ben marcats amb una amplada de 40-50 cm que donen accés a la cavitat.

Una altra sitja de boca arrodonida d'un diàmetre d'uns 90 cm i un dipòsit d'1 x 1'20 m, sembla ser destinat a un possible trull, constitueixen les parts més interessants de la cavitat; també s'observen arreu forats a les parets, al sòl, rebaixos per anivellar el terra, etc.

Els estudiosos dedueixen que es tracta de diverses petites construccions per a un fi determinat, així possiblement una balma era destinada a les persones, una altra al bestiar, l'altra era magatzem de gra, una altra al vi, etc.

*Graons excavats al sòl a la balma de la Pòpia. Santa Margarida i els Monjos.
(Foto: Gener Aymamí)*

Sitja de la balma de la Pòpia. Santa Margarida i els Monjos. (Foto: Gener Aymami)

A més a més d'aquestes cavitats emprades com a habitacles hi ha en tot el Penedès un bon reguitzell de petites coves que foren utilitzades com a aixopluc de forma més o menys prolongada.

1 - Cova del Corral d'en Falç o del Molí - Sitges.

A la urbanització Centre-Llevantina.

Emprada com a aixopluc, avui és plena de deixalles.

2 - Pou de Cal Pau de l'Hostal - Vilanova i la Geltrú.

A la partida del Fraig.

Un pou que s'obrí per regar va donar pas a una petita caverna que en la passada guerra fou utilitzada com a amagatall.

3 - Cova sense nom - Vilanova i la Geltrú.

Cavitat al costat de la via del tren aprofitada, tot eixamplant-la pels soldats durant la darrera guerra com a refugi i magatzem.

4 - Cova de la Font de la Teula - Mediona.

En el camí de Cal Jombo a la riera de la Llacuna.

J. Iglésies l'any 1934 diu que la cova és negra de fum, cosa que evidencia la seva utilització encara que sigui de forma ocasional.

5 - Cova P-3 - Olesa de Bonesvalls.

Al fons del molí, a la zona denominada de les Costesses.

En la topografia d'aquesta cova de 12 m s'observa l'existència d'una paret a l'entrada.

COVES D'ÚS AGRÍCOLA I RAMADER

1 - Coves del Frare - Castellet i la Gornal.

Des de Clariana val dirigir-se cap a Cal Perotet, centre de les Urbanitzacions Valldemar i Segur de Dalt, d'aquí cal anar cap al nord i seguir un corriol per entre el bosc que baixa fins al fondal on es troben les cavitats a uns 6 metres per sobre del tàlveg en un punt on descriu un meandre com una gran «S».

Es tracta de dues coves de reduïdes dimensions on s'han recollit alguns materials arqueològics d'època indeterminada com fragments de ceràmica negra a torn, esclats de sílex atípics i uns ossos humans⁽⁹⁾ i alguns fragments de ceràmica ibèrica.

Sembla ser que va ser emprada pels pastors, motiu pel qual l'incloem en aquesta relació.⁽¹⁰⁾

2 - Cova de la Riera - Torrelles de Foix.

Entre el mas de la Pineda i l'aiguabarreig de Dos-rius, per sobre la riba esquerra del riu Foix.

Emprada com a cleda pel bestiar i amb un possible acondicionament hi podien romandre temporalment unes 6 persones. Resten alguns panys de parets.

3 - Cova de Santa Bàrbara - Sant Pere de Ribes.

Situada no gaire lluny de la creu de terme que hi ha al costat de la carretera de Sitges a Ribes.

Havia estat utilitzada com a corral i refugi de pastors i posteriorment ha esdevingut cau d'immundícies.

4 - Cova Rodona - Sant Martí Sarroca.

Al davant de l'església de Sant Martí. En la cavitat hi ha unes sitges excavades en la roca del sòl.

5 - Balma de Can Vallès - Sant Martí Sarroca.

A la drete de la riera de Pontons, a prop de la casa.

Hi ha un petit edifici bastit a l'interior de la balma, com que està a frec de riu creiem que era massa arriscat per viure. En els darrers anys sembla ser s'utilitzava com a corral o galliner.

NOTES

(1) VIRELLA I BLODA, Joan. «Habitacles troglodítics» a *Miscel·lània Penedesenca*. 1980.

(2) *Id.*

(3) *Id.*

(4) *Id.*

(5) VIRELLA I TORRAS, Xavier. *Catàleg arqueològic de Castellet i la Gornal*. Inst. Estudis Penedesencs, núm. 21. 1983.

(6) VIRELLA I BLODA, J. *Ob. cit.*

(7) AYMAMÍ, Gener. *Excursionisme de la UEC* núm. 213. juliol-agost 1993, pàg. 188.

(8) AYMAMÍ, G. *Id.* núm. 184, desembre 1990, pàg. 362.

(9) VIRELLA I TORRAS, X. *Ob. cit.*

(10) VIRELLA I BLODA, J. *Ob. cit.*

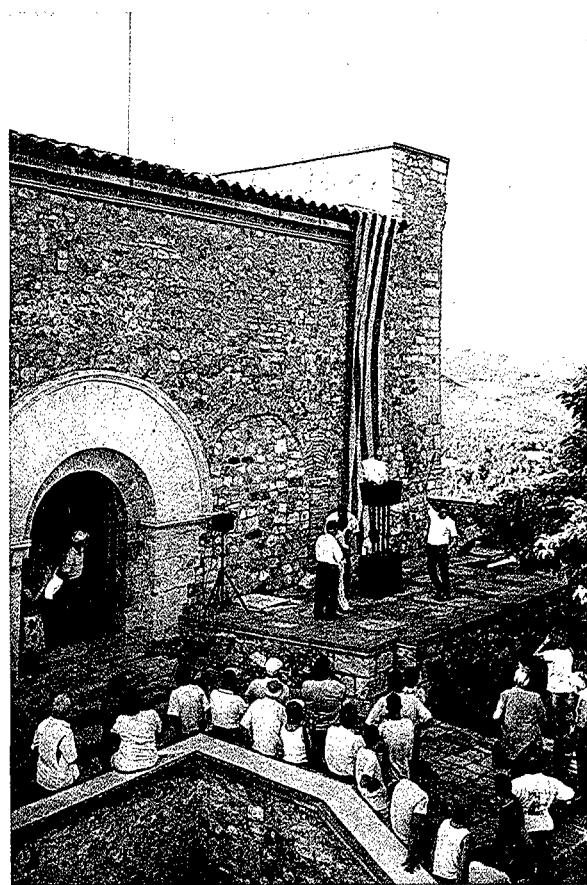
CRÒNICA

23 DE JUNY

Torrelles de Foix. Arribada de la Flama del Canigó.

Conferència sobre Jacint Verdaguer.

L'IEP va ser convidat en l'arribada de la Flama del Canigó a l'ermita de la Mare de Déu de Foix, patrona del Penedès, en un acte popular que va comptar amb l'organització de l'Associació Cívica del Santuari de Santa Maria de Foix i el suport del Consell Comarcal de l'Alt Penedès, amb la presència de la seva presidenta, Angèlica Rodríguez. Els diversos relleus van pujar la flama fins a l'enlairat santuari, on es va encendre un peveter. (Foto 1)

(Foto 1)

Amb motiu de l'any Verdaguer, Joan Solé i Bordes va pronunciar tot seguit en aquest bell indret una conferència sobre l'obra verdagueriana i especialment el seu extens poema èpic *Canigó*, on va definir el mite del bressol de la llengua i la nació catalana, un símbol relacionat amb el solstici d'estiu de la nit de sant Joan. Per al conferenciant el millor homenatge al poeta de Folgueroles és parlar-ne, llegir-lo i treballar-lo a l'escola, tot i que no sigui fàcil, però la llengua no sempre ha de ser fàcil, en especial si vol ser rica i potent.

28 DE JUNY

Castellví de la Marca. Inauguració de l'exposició itinerant: «Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani».

A la sala polivalent de les Cases Noves de Cal Marca, amb la col·laboració de l'Ajuntament, es va inaugurar una nova estada d'aquesta mostra.

12 DE JULIOL

La Granada. Inauguració de l'exposició itinerant: «Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani».

A la sala d'actes del Celler Cooperatiu, amb la col·laboració de l'Ajuntament de la població, va continuar el periple itinerant aquesta mostra sobre el patrimoni industrial penedèsenc.

20 DE JULIOL

Reunió del Grup d'Estudis Toponímics, a Vilafranca del Penedès.

Hi van concórrer erudits d'Albinyana, Calafell, Gavà, Oleseta, Olivella, Sitges, Torredembarra, Vilafranca i Vilanova, donats siguin per ordre alfabètic. Amb l'animació i bonhomia habituals es van tocar diverses qüestions, d'entre les quals podem subratllar: notícies de l'antiga quadra de Puiglloret (d'on era una capitana de carlins a la Guerra dels Matiners); identificació de sant Oïme, indret d'una baronia de la comarca de la Noguera, que resultà correspondre al castellà «Onésimo»; existència d'una exhaustiva llista de miquelets, de finals del segle XVIII, a l'Arxiu Històric de Tarragona; divagació sobre les roderes de carro deixades a les roques de molts camins, amb opinions divergents sobre el seu origen; descobriment dels autors del crim de l'avenc d'Arlà, a les Peces d'Albinyana, comès el 1858.

Es va enllestint la confecció del recull de topònims d'alguns termes; són en fase terminal —diguem-ho així— els d'Olivella, Canyelles, Oleseta, Calafell i la Bisbal, i es treballa amb poca o molta intensitat —més aviat poca— en el d'altres municipis. També s'anuncià la propera reedició per l'editorial Cossetània, de Valls, del llibre *Origen dels noms geogràfics de Catalunya*, de l'amic Bofarull que era exhaurit —no l'amic, sinó el llibre— de feia anys.

25 DE JULIOL

Bonastre. Inauguració de l'exposició itinerant: «Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani».

Al local social del carrer Major es va presentar aquesta mostra itinerant sobre el patrimo-

ni industrial penedesenc. L'exposició va comptar amb el suport de l'Ajuntament de la població.

15 D'AGOST

Torrelles de Foix. Inauguració de l'exposició itinerant: «Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani».

Al Casal Torrellenc en una tarda festiva, que va resultar de llamps i trons, es va presentar una nova estada d'aquesta mostra en un acte que va comptar amb el suport del mateix Casal Torrellenc.

5 DE SETEMBRE

Sant Sadurní d'Anoia. Inauguració de l'exposició itinerant: «Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès Contemporani».

A la Biblioteca Municipal Ramon Bosch de Noia, i en l'entorn dels actes de les Fires, es va presentar aquesta mostra itinerant en un acte que va comptar amb la col·laboració del Centre d'Estudis Sadurninencs de l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia.

7 DE SETEMBRE

Vilafranca del Penedès. Obertura d'activitats de la Secció Filatèlica i Numismàtica.

Amb la represa de les trobades d'intercanvi al local de la Secció, els dissabtes a la tarda, es va reprendre l'activitat després del parèntesi estival. L'objectiu preferent és ara la preparació d'una exposició filatèlica commemorativa dels vint-i-cinc anys de l'Institut, prevista per al mes de febrer i en la qual s'espera poder comptar amb un matasegells especial.

11 DE SETEMBRE

L'Ordal. Inauguració de l'exposició itinerant: «Cent referents gràfics històrics del segle XX al Penedès».

Amb motiu dels actes de la Diada Nacional de Catalunya, l'Ateneu Ordalenc va

acollir aquesta exposició itinerant que es resisteix a aconseguir la jubilació després de pràcticament dos anys d'anar amunt i avall. L'acte va comptar amb el suport de l'Ajuntament del municipi, és a dir, el de Subirats i es va completar amb una cantada d'havaneres al mateix local.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 107-1202

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1ª NOTÍCIA	DATA
XIC, torrent	El Pla del Penedès	Torrent Xic	1952
XIC DE L'AGUSTÍ, cal	Subirats	(?)	(?)
XIC BORREGO, can	Castellet i la Gornal	(?)	1978
XIC FERRET, cal	Sant Pere Molanta (Olèrdola)	(?)	1985
XIC DEL PONT, vinya del	Mediona	(?)	1991
XICALLO, casalot d'en	Sant Pere de Ribes	(?)	1993
XICUS, can	Castellet i la Gornal	(?)	1966
XIM, font de can	Gelida	(?)	1999
XIM, puig del	Viladellops (Olèrdola)	"den Gim"	1537
XIM, plana del	El Vendrell/Albinyana	(?)	1994
XIMA, camp de la	Santa Margarida i els Monjos (?)	"de la Gima"	1537
XIMET, cal	La Plana Rodona (Olèrdola)	"Can Gimet"	1890
XINXOLA, cal	Castellet i la Gornal	"Cal Xinxola"	1783
XINXOLA, mas	Cubelles	"den Cinxola"	1704
XIQUET, cal	Espiells (Sant Sadurní)	(?)	(?)
XIU, plana del	Bonastre	(?)	(?)
XIXO, cal	Cubelles	"den Xixo"	1602
XIXO, fondo del	Sant Pere de Ribes	(?)	1972
XOCOLATA, pallissa del	El Vendrell	"Chocolate"	1989
XOLA, la	Torrelles de Foix	"La Xola"	S. XVIII

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26

Jaume Mercader-Miret

DE “DIETARI DIVERS. 1996”

22 D'AGOST. Visió d'un dia al Penedès

Una vegada més, gràcies a la bona voluntat d'uns nebots que s'han ofert a acompanyar-nos a contemplar de prop les vinyes del Penedès, en aquests moments en el seu punt àlgid d'ufanosa maduresa, avui hem recorregut un bon tros de la meva comarca de naixença amb l'automòbil d'ells, perquè jo no em fatigués massa menant el nostre, després de la malaltia que ha fet que no vegés la meva terra durant un any, o gairebé.

Hem resseguit els camins a les vores dels quals abunden més els immensos arrenclaments de ceps, com és a l'entorn de Gelida, de Sant Sadurní d'Anoia, pels volts de Sant Pau d'Ordal, de Lavern i de la Granada, fins a Vilafranca, on hem estat el temps just de posar els peus damunt les lloses de la plaça de Jaume I.

La mar formada per l'extensió ubèrrima de les vinyes, enceses d'un verd resplendent a la llum clara de mig matí, sota la diafanitat de safir de la volta infinita del cel, constitueix un dels espectacles naturals de més força i bellesa, sobretot si tenim en compte que en bona part, possiblement la més decisiva, es deu a la tenacitat del treball de l'home sobre la terra i, naturalment, a la bondat del clima.

Més enllà de Vilafranca, dirigint-nos al Santuari de Santa Maria de Foix —que es féu tràgicament famós a les darreries del segle XIX— passant per Sant Martí Sarroca i per

Torrelles de Foix, hem vist que les vinyes comencen a escassejar i a ser-hi no tant espineroses, almenys les visibles de la carretera estant, ja que el terreny es va tornant més muntanyenc i més aspre, més boscós com més ens anem enfilant a la serra de la Llacuna.

Com que el nostre propòsit, però, no era el de recrear-nos amb els boscos de pins —en aquella hora de sol esplèndid, fortament olorosos— i tampoc el d'anar a la Llacuna, depassat el poble de Font-rubí, d'una molt agradable vistositat rústega, retrocedint hem començat a descendir. En ésser de nou al pla, sempre relatiu, ja que més aviat es tracta d'una terra graciosament ondulada, hem vist l'aparició de les vinyes de Guardiola de Font-rubí, de Vilobí i de les Cabanyes, fins que ens hem trobat amb els xiprers del cementiri de Vilafranca davant dels ulls, constatant una vegada més la seva magnificència, comparable solament amb la dels de Villa d'Este, de Tívoli, segons Eugeni d'Ors i el meu modest parer basat en una breu estada en aquells jardins cardenalís.

La nostra intenció era d'anar a dinar al poblet de Sant Miquel d'Olèrdola, i per això hem hagut de travessar Vilafranca de nord a sud, sense deturar-nos-hi, però. Fora vila, novament la presència de les vinyes, en disminució a mesura que la carretera, deixant enre-re el Molí d'en Rovira, ascendeix a l'altura del discret massís olèrdolà. El dinar, al restaurant Celler del Penedès d'antiga denominació, ara canviada per Masia Catalana, ha resultat notòriament agradable.

Després ens hem arribat fins a les muralles ibèriques i romanes d'Olèrdola, prosseguint el camí cap a Canyelles, amb una ràpi-

da passada pel port de Vilanova, entrellucant el Far de Sant Cristòfol, i per Sitges, des de la gràcia marinera del Santuari del Vinyet fins al peu mateix de l'estàtua de El Greco i del Baluard, la popular Punta sitgetana. Així hem satisfet el desig d'una visió molt satisfactòria del mar, com a complement de les excel·lències de tot el dia.

A continuació, pas per Sant Pere de Ribes i per la vora d'Olivella; una altra vegada els boscos del Penedès contrapesant la grandiositat de les vinyes, la principal característica del nostre paisatge comarcal. Després Sant Pere Molanta, i ja de nou al pla —repeteix, relatiu— amb Avinyonet, Cantallops, la proximitat immediata de Sant Pau d'Ordal, amb les vinyes fins més enllà de Subirats i de Sant Sadurní, en vistes a la blavor esblaimada, tirant a grisenc en aquella hora de mitja tarda, del Montserrat al fons de tot. El Port d'Ordal, i adéu al senyoriu agrícola del Penedès.

24 D'AGOST. Pensant en la imminent Festa Major de Vilafranca

Quan per una o altra raó no he pogut ser a Vilafranca el dia de sant Fèlix, el 30 d'agost, aquest dia de la Festa Major viscut de lluny ha estat per mi el més trist de tot l'any, proporcionalment a l'alegria amb la qual l'esperava. Només una vegada no el vaig enyorar molt, el de l'any 1973, per ésser aquell dia a Atenes, en el curs del primer viatge realitzat a Grècia. Les altres vegades que he estat absent de la meua vila el dia de la festa del nostre inclit patró —com era adjectivat sant Fèlix, en els programes dels anys vint— o bé va ser amb motiu de la mort recent d'algú de la família, quan observàvem amb més rigor el dol ritual per un ésser estimat desaparegut, o com en el cas de l'any passat que la causa fou un trastorn sofert pel meu cor quatre dies abans.

Aquest proper 30 d'agost tampoc no hi seré, ja que tot i que, gràcies a Déu, he recuperat la salut, jo diria que gairebé totalment, la prudència m'aconsella d'abstenir-me del cansament que comporta el fet d'assistir als actes públics.

De tota manera, encara que tan sols sigui espiritualment, ja en començo a saborejar la proximitat, pensant en l'ambient propici que "in crescendo" s'hi deu anar creant, ja d'uns dies ençà amb el rés de la novena i els cants setcentistes i fins operístics dels "goigs", en la basílica de Santa Maria plena a sobreixir de vilafranquins, amb l'esperit festiu posat de manifest en l'expressió de la cara. Qui més qui menys, cadascú a la seva manera i d'una forma o altra, tothom contribueix als preparatius de la famosa festa, tinguda pel poble, i fins oficialment, per "la més típica de Catalunya".

Sé que ja s'ha publicat i repartit el programa dels diversos aspectes de l'esdeveniment; un programa cada vegada més extens i més dens, sense, però, que per això es desvirtui gens el caràcter bàsic tradicional que li és propi. Es tracta, a més, d'una publicació generalment del màxim interès tipogràfic i documental, constituint cadascun un autèntic capítol de la història, més que bicentenària, de la nostra Festa Major. Qui en té la col·lecció completa, amb raó està convençut de posseir un vertader tresor bibliogràfic d'arrel històrico-popular. Jo, pobre de mi, tinc tan sols els dels darrers cinquanta-set anys i encara amb unes petites llacunes, en certa manera emplenades per uns pocs d'abans de l'any 1936.

El programa va acompanyat de sempre d'una estampa d'uns dos o tres pams d'alçària per un i mig o dos d'amplària, una versió personal de diferent esperit creatiu de la imatge de sant Fèlix, idealitzada, estilitzada, interpretada cada any per un artista diferent. A alguns, com a mi mateix, se'ns ha encarregat l'obra

més d'una vegada. És de tradició, probablement secular, que les famílies vilafranquines clavin l'estampa darrera la porta de la casa on viuen, substituint cada any la vella per la nova de la festa hodierna.

30 D'AGOST. Nostàlgia de sant Fèlix i de Vilafranca

Amb tot i ser avui el dia de sant Fèlix, màrtir, aquest any és un dels poquíssims que no he viscut a Vilafranca el gran esdeveniment de la Festa Major. Com ja he escrit moltes vegades, el motiu per no ser-hi sempre ha estat molt poderós i, per tant, no cal insistir-hi. Justificada i tot, més o menys, l'absència és per mi dolorosa i d'una tristesa especial, molt diferent de les altres. És el dolor de sentir-se privat del que uneix a la terra pròpia, a les arrels, encara que sigui passatgerament, però els qui com jo, per l'edat i la salut una mica prima, n'esperem poques més, de festes majors, és comprensible que la tristesa s'incrementi pensant que potser no en veurem cap altra, i que la darrera a la qual vàrem assistir fou l'última.

La imatge de sant Fèlix duu una palma martirial, de plata, en una mà. Quan conduïda en processó branda lleument a dreta i a esquerra, les llargues fulles afuades que formen la palma es colpegen entre si, unides com són de l'extrem més ample al nervi que les sustenta, fent una remor subtil molt característica de les làmines fines de plata entretopant-se; és allò de la remor argentina, un dring de sonaritat delicadament musical.

5 DE NOVEMBRE. Estada d'un dia de mercat a Vilafranca

Fa uns quants dies, exactament el passat dia 2, vaig anar a Vilafranca. Tenia una gran il·lusió per estar-hi, encara que fos unes

poques hores, on no havia posat més els peus des del dia que m'hi feren un homenatge en l'avinentsa de la presentació del meu llibre *Vilafranca ben a prop*. Això ocorria el 26 d'agost de l'any passat, 1995, i llevat d'uns moments que ocasionalment vaig estar a la plaça de Jaume I —diríem d'incògnit— el dia 22 d'agost proppassat, o sigui al cap d'un any, no havia respirat més l'aire de la meva vila, ni havia vist la seva llum. Fora d'una llarguíssima temporada durant la Guerra Civil, mai no n'havia estat absent tant de temps com ara, i per això esperava poder passar pels seus carrers i la Rambla i reveure les velles pedres i les recents reformes urbanes, a més en dia de mercat, en dissabte.

De molt temps ençà no viatgem amb el nostre automòbil si hi ha la probabilitat ineludible d'haver de retornar a casa en una hora fosca. Com que sospitàvem que aquell dia hauríem de sortir de Vilafranca ja de fosc, vàrem optar per anar-hi en tren i així estalviar-nos l'enutjós inconvenient de transcórrer de vespre amb els llums del vehicle propi encesos. A més, donat el cas que feia anys que no havia pujat a un tren, em delia per anar-hi, el que en altres temps tan bones hores m'havia proporcionat recorrent el país i una part considerable d'Europa, reiteradament. Esperava també reveure el paisatge del Penedès, ara ja amb les vinyes daurades per la tardor, des d'un punt de vista diferent del contemplat els darrers trenta anys, els que fa que transitem només que per les carreteres.

L'atmosfera era d'una claredat d'or brunyit, però sense duresa, amb aquell punt de flonjor dolça que només té la tardor. El cel, d'una blava nitidesa, com per fer de fons d'una pintura italiana quatrecentista. Les masses dels arbres, d'un verd sumptuós de vellut dens i suau. Els ceps de les vinyes amb l'or pàl·lid o encès, segons l'indret, dels pàmpols agonitzants. A mesura que avançàvem cap a

Vilafranca, s'anava allunyant darrere nostre el massís del Montserrat, d'una blavor esvaïda, amb lleus tocs lilosos. Més intens el blau-verdós, amb un vel lleu opalí, de la serra de la Llacuna, en la relativa proximitat, i d'un matis indefinible el de Subirats i el d'Olèrdola, a contrallum del sol rutilant.

La vila em va semblar més ponderada, més senyora encara, d'una bellesa més espone-rosa que mai. Sobretot ho vaig veure així, quan venint de l'estació ferroviària, del capdamunt de la Rambla de Nostra Senyora estant, enfocant la Parellada, aparegué el campanar major de Santa Maria sobresortint per damunt de les cases, en el punt que el carrer descriu una gairebé imperceptible corba de natural elegància.

Una llarga passada pel mercat completà la visió òptima que d'aquell dia m'ha restat de Vilafranca. Tant com la plàstica vigorosa i acolorida lluminosament i la precisió dels detalls, vaig saborejar les sensacions olfactives a mesura que transitàvem entre la gentada, en aquella hora de passat migdia ja en disminució: la rude flaire rural de l'aviram, la de la fruita i la verdura fresques, la de les herbes remeieres i culinàries i la del planter amb el seu rerefons de terra fèrtil humida.

Tal com havíem cregut des d'un principi, deixàrem Vilafranca amb el cel ben enfosquit i la vila tota il·luminada. Del camí de retorn, no en vegérem a penes res, només les estacions on el tren s'aturà. La de Gelida, per exemple, em féu pensar en les de la Rússia del temps i de l'estil de Tolstoi.

27 DE NOVEMBRE. El pintor vilafranquí Colomer Pagès

En algun altre indret dels meus escrits —sobretot en el capítol "El Pont del Carril", de

l'aplec que du per títol "De la família", encara inèdit— hi relato alguna cosa de les meves estades periòdiques, amb la família, a la casa que havia estat dels meus avis Miret-Soler, quan restà deshabitada després de la mort de l'àvia, l'any 1943.

Aquelles estades vilafranquines de durant la Setmana Santa i la Festa Major es produïren en la segona meitat dels anys quaranta i tota la dècada dels cinquanta, fins al 1965.

Als baixos de la casa hi havia en aquell temps el despatx de la indústria de Ciments Miret, llavors ja en poder de l'oncle Joan, un cop mort l'avi, el creador de l'empresa, l'any 1900. A l'entresòl, hi vivia el senyor Ramon Colomer, el comptable i home de confiança del meu oncle, amb la seva muller, un fill i una filla, que els vaig conèixer essent uns nens petits. El pla principal de la casa era el que havia estat habitat pels avis en el seu temps, cedit temporalment per a nosaltres per a passar els dies esmentats en l'anterior paràgraf, a Vilafranca. A sobre només hi havia unes molt espaioses golfes, sota d'un teulat a quatre vessants. A nivell del menjador, s'hi obria un extens terrat, o terrassa, des del qual es dominava un tram bastant llarg de la carretera de Barcelona a Tarragona que travessa la vila, passant en aquell indret per un pont, conegut popularment com "del Carril", per sota del qual transiten els trens. S'hi atalaiava, a més, el moviment ferroviari de l'estació, els clàssics grans magatzems de vins de l'altra banda, i més lluny les vinyes veïnes de Santa Maria dels Horts, estenent-se fins al peu de la Serreta, amb la muntanya del Papiol, Montaspre i el massís d'Olèrdola al fons. En aquell terrat, hi passava molt llargues estones, sobretot les tardes.

Com que en el pis llavors habitat per la família Colomer, anteriorment hi havia viscut una germana de l'àvia, en ordenar l'avi Miret

una part de l'estructura de la seva casa, féu que del jardí familiar comú de la planta baixa n'eixís una escala que conduís a la terrassa. Allí, doncs, en el temps que rememoro, la senyora Colomer hi pujava a estendre la roba acabada de rentar, hi jugaven els seus fills i hi tenia instal·lat un galliner amb quatre gallines ponedores i un gall d'aquells que planten cara arrogantment a qui se'ls mira. Els dies de la Festa Major de 1953, per afegidura, s'hi engreixava un gall dindi, probablement en vistes al proper Nadal.

El temps que passava al terrat, molt sovint l'esmerçava dibuixant o pintant aquarel·les del que tenia al davant, o simplement llegint. De vegades hi venia el fill Colomer, Raimon, encara un infant els primers temps, ja que li agradava veure'm dibuixar i pintar, i que li parlés del que en aquells moments tenia entre mans.

Un dia de l'any darrerament esmentat, feia una aquarel·la del que en podríem dir el bust de l'alterós gall dindi, quan aparegué el nen Raimon Colomer, llavors ja de tretze anys d'edat. Recordo que quedà sorprès i admirat del toc de pinzell que donava sobre el paper per reproduir-hi la flonjor de les plomes del coll, negres i amb un lleu tornassolat verdós gairebé imperceptible, la vivesa de l'ull —ja que la figura s'hi veu de perfil—, la contundència del bec i la rojor purpúria dels detalls de tot el cap. No cal dir el que m'agradaria haver contribuït, per poc que hagués estat, amb aquella aquarel·la i amb les meves paraules, al desvetllament de la vocació artística de Raimon Colomer i Pagès, ara en la plenitud de la seva tasca com a pintor, als cinquanta-sis anys d'edat.

Han passat moltíssims anys d'aquell temps ençà, d'aquelles estones plàcides viscudes en aquell terrat, mentre vèiem passar per la carretera els darrers carros de la pagesia; sentint el xiulet dels trens que arribaven a la vila

o en sortien, entelant-se uns moments el verd de les vinyes i el blau del cel a causa del fum gris expel·lit per la potència de la màquina i contemplant la gradació decreixent de la llum sobre bona part de la terra penedesenca.

Algunes de les vegades que ens hem trobat —amb motiu d'una exposició de les seves obres, o de les meves, a Barcelona o a Vilafranca— m'ha dit que encara es recordava d'aquell cap de gall dindi que un dia vaig pintar en la seva presència. Una de les darreres vegades que me'n va parlar va ser quan em visità per demanar-me que li fes un escrit de presentació per al catàleg d'una exposició antològica de les seves pintures, a la Caixa Penedès, a Vilafranca, fa tres o quatre anys.

Mesos enrere, ordenant un dia unes carpetes plenes d'aquarel·les i de dibuixos, impensadament em va venir a les mans la pintura amb el gall dindi. Vaig pensar que quan es presentés l'avinentsa la hi donaria, com un record meu i en memòria d'aquelles converses, ja tan llunyanes.

Fa unes poques setmanes que l'avinentsa es presentà. Vaig assistir a l'acte de la inauguració d'una exposició d'obres seves, a Galeries Grifé i Escoda, d'aquí Barcelona, però no n'hi vaig parlar, ja que prou feina tenia atenant la concurrència. Vaig determinar de tornar-hi un altre dia més propici. Quan en faltaven dos per cloure's la mostra, hi vaig anar amb l'aquarel·la en un sobre i unes paraules escrites referents a l'obsequi. Aquell dia, però, s'havia quedat a Vilafranca. Vaig donar el sobre, amb el que contenia, a l'encarregat de la sala, perquè li fos donat així que es presentés. Avui en Colomer ha vingut a Barcelona per recollir els quadres sobrants de l'exposició i a passar comptes amb l'administratiu de la sala, dels venuts, trobant-se amb la sorpresa del meu regal. M'ha telefonat de seguida per agrair-me'l i per dir-me literalment que estava

esborronat d'emoció. Sensible i emotiu com és, no m'estranya gens el seu estat d'ànim i la seva expressió.

29 DE DESEMBRE. Evocació de la I Exposició d'Art del Penedès, 70 anys després

En la morositat d'aquesta tarda de diumenge, resguardats amb escreix, gràcies a Déu, del temperi, he repassat un llibre que feia alguns anys que no el tenia a les mans. Es tracta de la crònica de la I Exposició d'Art del Penedès, celebrada a Vilafranca a l'agost-setembre de 1926, d'una gran transcendència cultural a tota la comarca. És un volum de regular format, de 178 pàgines, en el qual s'apleguen el catàleg de les obres que foren exhibides en l'exposició; la relació dels distints actes que s'hi varen efectuar; unes sessions musicals, la principal de les quals fou un concert de Pau Casals, i els textos complets de les conferències pronunciades: del Dr. Josep Estalella, qui al cap de pocs anys fundà i dirigí, a Barcelona, l'Institut Escola, se serví del

tema "Avant-projecte d'uns estudis penedescs"; la seva tesi sobre "Els límits del Penedès", la posà a la consideració de l'auditori el Dr. Jaume Valero; Mn. Manuel Trens parlà eruditament i amb summa agudesia dels "Factors de la producció artística", i Francesc Pujols, el cèlebre filòsof de Martorell, demostrà, amb la seva originalitat de conceptes, la "Influència de Vilafranca del Penedès en la Catalunya moderna".

A més, en el llibre hi ha fotografies de les sales en les quals s'exposà l'art antic i el modern del Penedès, essent la instal·lació en diverses aules del Col·legi de Sant Ramon de Penyafort, establert fa més d'un segle en el palau setcentista del Marquès d'Alfarràs. Cobreix la tapa del volum un gravat al linòleum de Jaume Busquets, de qui he escrit alguna cosa fa ben pocs dies.

Evocant, doncs, una exposició que als meus dotze anys d'edat va ser per a mi la revelació d'un món nou, al que sempre més hi he estat fidel, he passat plàcidament les hores d'aquesta tarda extremament hivernal.

Josep M. T. Grau i Pujol

VILANOVA I LA GELTRÚ EN FONS DOCUMENTALS TARRAGONINS

Com bé saben els historiadors de Vilanova i la Geltrú, aquesta vila a l'època moderna fou adscrita a la vegueria de Tarragona i més endavant al corregiment del mateix nom. Això fa pensar amb l'existència en aquest lloc de documents vilanovins en els fons originats per les administracions públiques. Dins el fons històric de l'Ajuntament de Tarragona trobem els llibres de Miquelets del 1795 que contenen dades sobre lleves i reclutaments de soldats per la Guerra Gran que enfrontà el Regne d'Espanya amb la República Francesa, a més de la imposició de contribucions per sufragar les despeses. De Vilanova hi ha la relació detallada dels homes majors de setze anys, amb anotació dels seus noms i cognoms, ofici, edat, estat civil i algunes observacions interessants com la residència quan eren absents (en el moment de la realització del recompte, el 14 de febrer de 1795, hi ha més d'una vintena de comerciants a Amèrica, la majoria solters, i tres a Galícia). En total hi ha 1.500 individus, dels quals un centenar (6,6%) eren mariners matriculats. Hi figuren els motius de les exempcions: ser fill de mare vídua, patir una malaltia (s'indica) o per raó de la professió (inhabilitats), com eren el metge, cirurgià, apotecari, manescal, mestre de minyons, notari de la cúria i de marina, administradors de la duana, de la sal, del correu, o altres càrrecs públics.

Dins el fons de la notaria de Tarragona sobresurten els llibres de marina de diversos notaris. Un d'aquests, Josep M. Cortadelles, actuà a Vilanova el 1812-1813, en concret fins al 4 d'octubre, quan fou substituït per Joan Aldivert Miró. Els volums de l'escribania de marina contenen escriptures útils per al coneixement del comerç marítim. Redactat per l'escrivà Antoni Eloi Alterachs hi ha un capbreu dels beneficis de Sant Miquel i Sant Esteve, fundats a l'església

parroquial de la Geltrú i que afectaven immobles de la ciutat de Tarragona. Dins la mateixa fe pública trobem el fons de la comptaduria d'Hipoteques de Tarragona (princiada el 1768) que registra moltes escriptures de Vilanova.

A la Junta de Comerç de Tarragona, que arrenca el 1835, i que posteriorment prendrà la denominació de Junta Provincial d'Agricultura i Comerç, s'hi localitza un expedient d'aigües de Vilanova de finals del segle XIX, un d'inspecció de bótes del 1856 i un altre sobre el repartiment del subsidi de comerç dels anys 1825-1860 de Vilanova.

És, però, en els fons comercials privats on es poden estudiar millor les relacions econòmiques i socials entre Vilanova i Tarragona, un exemple el presenta el voluminós i poc treballat encara fons de la casa Moragues, de Valls-Tarragona, on s'esmenten els comerciants Pau Alba, Jordi Guasch, Julià Merino i Joan Riudor que negociaven amb vi, aiguardent i fruits secs. Sobresurten les llistes impreses de preus corrents de productes a l'engròs segons la cotització del port de Vilanova a inicis del mil vuitcents. Tanmateix abunden els documents d'embarcament de vaixells (coneixements, guies, tornaguies), correspondència (entrades i sortides), comptabilitat, plets judicials com el de l'exempció de delmes del Mas Quadrell, a Jafra, propietat del vilanoví Francesc Papiol, hereu de Felip Bertran, baró de dit lloc (1817-1819), o el relacionat amb el pagament de les contribucions especials a l'Ajuntament i parròquia de Vilanova el 1812, sense oblidar nombroses causes contra patrons d'embarcacions de Vilanova davant la comandància militar de marina (1802/1823).

Tots els fons referenciats estan dipositats a l'Arxiu Històric de Tarragona, de la Generalitat de Catalunya. Per a més informació també podeu dirigir-vos a l'Arxiu Comarcal de Vilanova, de la mateixa administració autonòmica. Sota dependència directa de l'Estat recordem que a Tarragona hi ha l'Arxiu Central del Port.

UN RECORD NOSTÀLGIC

Un bon amic que va gaudir d'unes jornades d'encontre cultural al monestir San Pedro de Cardena, a Burgos, ens ha fet arribar la imatge que acompanya aquestes línies. Un punt de referència sempre entranyable, record nostàlgic de referència vilafranquina al cementiri del monestir, allí on amb la senzillesa d'una vida dedicada a Déu reposen les despulles del mestre, de qui va ser arqueòleg eminent i notable promotor cultural, sempre recordada referència patriarcal de qui fou el fundador i primer president del Museu de Vilafranca.

LLIBRES

Sònia Hernández - Angel Luis Acín

JUAN RAMÓN MASOLIVER. DIES LLEGITS

Ed. Ajuntament de Montcada i Reixac.
Fundació Juan Ramon Masoliver.

Juan Ramón Masoliver

PERFIL DE SOMBRAS

Ed. Destino. Barcelona 1994

La fundació municipal que a Montcada i Reixac porta el nom de l'escriptor, crític i erudit Juan Ramón Masoliver, fill adoptiu de la població, ha encetat la seva labor amb la publicació de l'aproximació de Sònia Hernández i Ángel Luis Acín a la biografia de qui, a partir de les coneixences al pati de lletres de la Universitat de Barcelona als anys trenta, esdevindria un dels impulsors d'aspectes culturals vilafranquins, amb especial referència a la revista *helix* (en minúscula i sense accent a la capçalera).

Com s'esmenta amb constància i des de veus diverses en els testimoniatges que acullen les pàgines de *Joan Ramón Masoliver. Dies llegits*, va ser a la universitat que aquell gallaret de joventut es va emmetzinar amb la cultura literària dels grans mestres, alguns dels quals encara havien conegut Milà i Fontanals; entre els aprenents Masoliver, Anton Amador, Pere Grases i Rodolf Llorens. Vet ací que, tot i viure a Barcelona, en aquells anys Masoliver anava sovint a Vilafranca els caps de setmana per tal de participar en els assaigs d'obres de teatre de Molière, Ghéon, Cocteau, Ghelderode o Max Aub. De tot plegat, en neix el 1929, posant-hi un duro cada un, aquella revisteta

helix que tan de soroll havia de fer; allí hi sucaven també Lluís Maria Güell i Pau Boada, tots acomboiats per Masoliver, que era l'encarregat de demanar els articles i els dibuixos. Tots ells senyorets de casa bona –potser amb l'excepció d'en Llorens, fill del cafeter del Casal– però disposats a etzibar espetecs en una vila de capellans. Masoliver recordava (*Perfil de sombras*, pàgs. 91 a 94), el suport i la col·laboració de noms com Anna Maria de Saavedra o Pere Bohigas, el vistriplau de Manuel Trens i la complaença de Pere Mas i Perera qui en revisava l'ortografia –*helix* es va imprimir a cal Claret. No s'oblida tampoc la històrica estrena al Casal vilafranquí d'aquell *Un chien andalou*, la filmació avantguardista de Buñuel i Dalí.

A les pàgines de *Joan Ramón Masoliver. Dies llegits* s'esmenta també com va ser la publicació a *helix* de la traducció d'uns fragments de l'*Ulisses* de James Joyce al català, per obra i gràcia de mossèn Trens; va ser aquest el detall que va obrir a Masoliver la porta de la residència de l'escriptor irlandès a París, qui justament aquell mateix 1929 aconseguia que es publicués la traducció francesa de la seva obra narrativa, publicada en anglès el 1922. La sorpresa de Joyce per la versió en una llengua que desconeixia va obrir a Masoliver unes altres portes: les de la casa d'Erza Pound, qui vivia a Gènova, on Masoliver exercí de lector a la universitat, i de qui va fer de secretari alguns anys. Les darreres referències vilafranquines del treball d'Hernández i Acín ens dibuixen el Masoliver col·laborador de Pere Grases, secretari de l'alcalde de Barcelona, en la labor de fer papers a l'inici de la Guerra Civil per tal que determinades persones, com el vilafranquí Albert Bonet, poguessin abandonar el país.

La base de *Joan Ramón Masoliver. Dies llegits* són, però, els testimoniatges directes d'aquells que han parlat de Juan Ramón Masoliver en un material que sovint resulta dispers, hi és també l'aplec *Perfil de sombras*, recull dels treballs esparsos de Masoliver realitzat encara en vida de l'autor però coordinat per Joaquim Molas en consideració al desinterès o incapacitat de Masoliver per tirar-lo endavant. Sònia Hernández i Ángel Luis Acín han intentat aproximar-se a una biografia certament tan polièdrica com poc accessible, amb la voluntat frustrada de reconstruir les memòries que Masoliver no va voler escriure mai. Partir del material de *Perfil...* esdevé, però, difícil en la mesura que l'edició es va realitzar en castellà sense respectar la llengua original dels treballs escrits en català, de manera que no pot ser sempre un volum de referència estricta. Posats a remarcar mancances, a banda de les nombroses errades tipogràfiques que acompanyen l'edició, per altra banda d'impecable realització formal, els penedesencs hi ressenyem la manca d'una mínima referència a la seva llarga etapa com a director formal de *Dionysos*, la revista del Museu del Vi.

Joan Ramón Masoliver. Dies llegits és, però, una excel·lent base per a un treball biogràfic més ampli sobre un dels grans mestres de la literatura catalana del segle XX; escriptor sense obra en llibres però amb una producció amplíssima que cal esperar que la fundació que porta el seu nom aplegui de mica en mica en una edició crítica que, a banda de reivindicar la seva personalitat per a exemple i aprenentatge de les noves generacions, ens acosti definitivament al coneixement d'una de les plomes de prosa —més en la materna llengua castellana que li era també pròpia— de més riquesa i abarrocat refinament.

J. S. i B.

AADD

MARATÓ DE MIRADES. SANT SADURNÍ EN EL PAS DE MIL·LENNI

Edita: Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia i Ramon Nadal Editor.

Tal com s'explica a l'entrada del volum, a l'abril del 2000 des de la Regidoria de Cultura de la vila del cava es va convocar tot-hom a l'experiència d'una anomenada "Marató de mirades" que centrés l'atenció fotogràfica dels participants en la vila durant un any, amb la presentació trimestral de les seves creacions. La mateixa crònica inicial remarca com el resultat va sorprendre la mateixa organització en aconseguir que una trentena de participants dels prop de quaranta que van emprendre el camí perseveressin fins a la cloenda.

De tot plegat, en resulta ara aquest volum d'impecable realització, acurat en els detalls i precís en la reproducció gràfica, que aplega un centenar d'imatges de trenta-dos fotògrafs, amb el complement d'una dotzena de textos breus que no volen pas intentar explicar les imatges de la iniciativa, sinó que pretenen des de la perspectiva de les paraules complementar la visió de Sant Sadurní al tombant del segle. Una visió que tampoc no és una crònica en el sentit estricte, algunes perspectives de creadors gràfics o literaris s'hi poden acostar, però altres cerquen la mirada estètica o els plecs de la intranscendència.

El resultat de tot plegat és certament sorprenent. No som pas davant un llibre de fotografia en el sentit estricte, ni en resulta tampoc un volum gràfic d'autor. El conjunt final en el llibre és d'una heterogeneïtat veritablement enriquidora, el resultat d'una àmplia diversitat de mirades sobre un objecte

únic que, en la mesura que és comunitat humana, esdevé de lectura múltiple. Com es remarca en un dels textos que acompanyen les imatges, ara tenim la certesa que hi ha un altre Sant Sadurní que no és a peu de carrer: el del subsòl (del qual es demana un plànol), l'altra realitat o la vila submergida. Anem encara més enllà, comptat i debatut hi ha moltes perspectives d'una realitat nostra, una diversitat d'imatges i punts de vista que, en definitiva, argumenta com en som de diversos tots nosal-

tres i com les coses —les de cada dia en els fets de les persones i les de sempre en el paisatge— poden tenir una lectura nova, directa, viva o sorprenent; una lectura en imatges i en textos que, com el mateix llibre en l'alenada d'aire fresc que el farceix en la seva totalitat, ens sap encomanar la senzilla vitalitat de viure a Sant Sadurní d'Anoia, justament al tombant de segle.

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Donatiu Federació Española de Sociedades Filatélicas

- ABREU PÉREZ, José Ignacio. *Catálogo Histórico Postal de Cuba (1855-1898)*. Federació Española de Sociedades Filatélicas. Madrid. 1996. 256 pàg.

Donatiu Associació Consell de Cent

- MAS I SOLENCH, Josep M. *Ramon de Penyafort i el Consell de Cent*. Associació Consell de Cent. Barcelona. 2002. 32 pàg.

Intercanvi Unió Excursionista de Catalunya

- DD.AA. "VII Jornades de Literatura Excursionista. Pere Sanjaume i Giral". Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 2000. 164 pàg.
- MAÑÉ I SABAT, Antoni. *Els pobladors prehistòrics de Montserrat i les seves rodalies*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1989. 105 pàg.
- MÓRA I PRESAS, Francesc. *Les Valls d'Àneu a l'abast*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1992. 180 pàg.
- DD.AA. *L'excursionisme i la cançó*. Caixa de Barcelona. Barcelona. 1989. 104 pàg.

Aportació Ajuntament del Vendrell

- LÓPEZ SERRA, M. Pilar (text) i BAYÉS, Pilarín (il·lustració). *Petita història de les sardanes al Vendrell, Ciutat Pubilla*. Editorial Meditèrrània. Barcelona. 2002. 20 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilafranca del Penedès

- DD.AA. *Història de Vilafranca. Segles XVI-XVIII*. Video. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès.

Donatiu Fundació "la Caixa"

- PÉRES-DÍAZ, Víctor; ÁLVAREZ-MIRANDA, Berta i GONZÁLEZ-ENRÍQUES, Carmen. *Espanya davant*

la immigració. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2002. 240 pàg.

- ALBERDI, Inés, i MATAS, Natàlia. *La violència domèstica. Informe sobre els maltractaments a dones a Espanya*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2002. 308 pàg.

Intercanvi Òmnium Cultural

- INSENSER I ARNET, Maria Teresa. *El castell de Penyafort, mil anys d'història*. Òmnium Cultural. Vilafranca del Penedès. 2002. 16 pàg.

Donatiu Societat Coral El Raïm

- SOLÉ I BORDES, Joan, i MIRET I VIA, Antoni. *Sant Cugat Sesgarriques al segle XX*. Societat Coral El Raïm. Sant Cugat Sesgarriques. 2002. 62 pàg.

Donatiu Institut d'Estudis Catalans

- DD.AA. *Les esglésies de Sant Pere de Terrassa: de seu episcopal a conjunt monumental. II taula rodona*. Amics de l'Art Romànic. Barcelona. 2001. 94 pàg.

Donatiu Grupo de Historia José Berruezo

- DD.AA. *Ágora. Historia de Santa Coloma de Gramenet*. Grupo de Historia José Berruezo. Santa Coloma de Gramenet. 2002. 192 pàg.

Donatiu Diputació de Castelló

- DD.AA. "Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos Morella". Diputació de Castelló. Castelló. 2001. 504 pàg.

Intercanvi Fundació Bosch y Cardellach

- OLIU I CREUS, Josep. *Present i futur del Banc Sabadell: incidència a la ciutat i el seu entorn*. Fundació Bosch y Cardellach. Sabadell. 2002. 26 pàg.
- DD.AA. *Infraestructures, paisatge urbà i model territorial*. Fundació Bosch y Cardellach. Sabadell. 2002. 56 pàg.

Donatiu de l'autor

- GIL CÁNOVAS, José. *La salvació de Fausto*. Edició de l'autor. Cunit. 2000. 46 pàg.
- GIL CÁNOVAS, José. *Verseando por la vida*. Edició de l'autor. Cunit. 2001. 95 pàg.
- SANSALVADOR, Josep i PEIDRÓ, Eliseu. *El romànic poc conegut de l'Alt Urgell*. Edició dels autors. Barcelona. 118 pàg.
- SOLÉ I BORDES, Joan, i MIRET I VIA, Antoni. *Massalliga*. Societat Coral El Raïm. Sant Cugat Sesgarrigues. 2000. 34 pàg.
- IBÁÑEZ, Marta. *Guia de lectura. Harry Potter*. Edició de l'autor. Sabadell. 2002. 192 pàg.

Donatiu Unió Excursionista de Catalunya

- DD.AA. "III Jornades de literatura excursionista. Memorial Salvador Miralda i Oliva". Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. s/d. 118 pàg.
- DD.AA. "V Jornades de literatura excursionista. Memorial Josep Buch i Parera". Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1997. 184 pàg.
- DD.AA. "VI Jornades de literatura excursionista. Memoiral Jaume Peris i Xancó". Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1999. 158 pàg.
- DD.AA. "VIII Jornades de literatura excursionista. Josep Barberà i Suqué". Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 2001. 154 pàg.
- TONS I CASALS, Joan, i COLOMINAS I MUNS, Bartomeu. *Toponímia del mapa de Catalunya*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1981. 80 pàg.
- RAMON I MORROS, Jaume. *Els primers excursionistes barcelonins per terres andorranes*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 2000. 20 pàg.
- DRET, Lleó. *Vocabulari excursionista*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1990. 28 pàg.
- DE TERA I CAMINS, Josep. *La Vall de Tavascan*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1985. 148 pàg.

- DD.AA. *Miscel·lània. Salvador Miralda i Oliva*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1995. 102 pàg.
- IGLÉSIES I FORT, Josep. *Artur Osona*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1983. 136 pàg.
- ALBESA, Carles. *Ramon Arabia (1850-1902)*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1995. 80 pàg.
- DE RAMON I VIDAL, Jaume. *L'excursionisme, un fet social*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1982. 104 pàg.
- ALOY, David, i LLEONART, Maria Mercè. *Itineraris pel Vallès Occidental i Baix Llobregat*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1962. 64 pàg.
- PLADEVALL, Antoni; COLOMER, Ignasi M., i TONS I CASALS, Joan. *Columbaris, colomers i palomeres*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1976. 72 pàg.
- TORT I DONADA, Joan. *Aproximació a la Segarra*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1986. 133 pàg.
- MARCET I REVERTÉ, Alexandre. *Homes de gesta*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1972. 112 pàg.
- BATET I MARTÍ, Miquel. *Descoberta de la natura a través de les plantes medicinals*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1989. 238 pàg.

Aportació Ajuntament del Vendrell

- GONZÁLEZ REVERTÉ, Francesc. *El Vendrell, de poble a ciutat*. Ajuntament del Vendrell. Valls. 2002. 176 pàg.
- ESTÉBAN I NIN, Remei, i LÓPEZ I SERRA, Pilar. *El Vendrell i la sardana*. Ajuntament del Vendrell. Valls. 2002. 144 pàg.
- LÓPEZ SERRA, Enric, i VILAR IVERN, Maria. *Pel canal de Tomoví*. Ajuntament del Vendrell. Valls. 2002. 230 pàg.

Aportació Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia

- DD.AA. *Marató de mirades*. Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia. Sant Sadurní d'Anoia. 2002. 144 pàg.

Intercanvi Fundació Àngels Garriga de Mata

- CAÑAS, Josep. *Oriol. Les Ventoses*. Fundació Àngels Garriga de Mata. Banyeres del Penedès. 2002. 180 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Vallencs

- GASCON ALTÈS, Vicenç, i RIBÉ LLENAS, Ernest. *La Cooperativa Elèctrica de Valls (1924-1948)*. 2002. 344 pàg.

Intercanvi Fundació Salvador Vives i Casajuana

- BISBAL I SENDRA, M. Antònia; MIRET I SOLÉ, M. Teresa, i MONCUNILL I VIDAL, Conxa. *Els goigs a la comarca de l'Anoia*. Rafael Dalmau Editor. Barcelona. 2001. 446 pàg.
- CARDÚS I FLORENSA, Salvador. *Josep Cardona, estel de santedat*. Rafael Dalmau Editor. Barcelona. 2002. 184 pàg.

Donatiu Diputació de Barcelona

- MATA ÁLVAREZ, Joan. *Digestió anaeròbica de residus sòlids urbans*. Diputació de Barcelona. Àrea de Medi Ambient. Barcelona. 2002. 134 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià

- *La Resclosa*. Núm. 5. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2001. 132 pàg.
- *La Resclosa*. Núm. 6. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2002. 152 pàg.

Donatiu Generalitat de Catalunya-Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana

- *El ball de bastons*. Vol. 2. CD. Generalitat de Catalunya. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Barcelona. 2001.

Intercanvi Col·legi de Notaris de Catalunya

- DD.AA. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*. Vol. XIX. Col·legi de Notaris de Catalunya. Barcelona. 2001. 352 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- ANGLÈS, Francesc, i FUGUET (eds.), Joan. *Vallès-pinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2002. 270 pàg.

Intercanvi Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- *Tàrraco en la fotografia del segle XX: 1939-1979*. Generalitat de Catalunya-Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2002. 144 pàg.

Donatiu Centre d'Estudis Falsetans

- *Estudis Prioratins*. Vol. 2. Centre d'Estudis Falsetans. Falset. 2000. 282 pàg.
- PAU ROIGÉ, Jordi. *Estudis Prioratins. Dades i esdeveniments mèdics a la comarca del Priorat en els segles XVI i XVIII*. Vol. 3. Centre d'Estudis Falsetans. Falset. 2001. 208 pàg.

Intercanvi Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

- CASANOVA, Emili, i ESTEVE, Antoni. *L'aportació de les comarques al patrimoni valencià*. Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià. Paiporta (València). 2002. 198 pàg.

Aportació Ajuntament de Sant Llorenç d'Hortons

- *Terrazel*. Vídeo. Ajuntament de Sant Llorenç d'Hortons. Sant Llorenç d'Hortons. s/d.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Ulldecona

- DD.AA. *Rails* núm. 18. Centre d'Estudis d'Ulldecona. Ulldecona (Montsià). 2002. 226 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- TUBAU I GARCIA, Albert. *Cristòfol Juandó i Rafecas*. Col·lecció Retrat núm. 20. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2002. 28 pàg.

Intercanvi Ajuntament de Torrent

- **Torrens.** *Estudis i investigacions de Torrent i comarca* núm. 12. Ajuntament de Torrent. Torrent. 2000. 294 pàg.

Intercanvi Institució Milà i Fontanals

- MORELLÓ I BAGET, Jordi. *Fiscalitat i deute públic en dues viles del camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV.* Institució Milà i Fontanals. Barcelona. 2001. 1.008 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- **Avancem junts en els nous temps.** *Memòria 2001.* Diputació de Tarragona. Tarragona. 2002. 346 pàg.

Intercanvi Fundació Bosch y Cardellach

- RIPOLL, Josep Maria. *Les novel·les de Joan Vilacasas.* Quaderns d'Arxiu núm. 93. Fundació Bosch y Cardellach. Sabadell. 2002. 50 pàg.

Donatiu Museu Nacional del Pueblo Español

- MORA POSTIGO, Concepción. Coordinadora. *Anales del Museo Nacional de Antropología. Nosotros.* Núm. VII. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría General Técnica. Madrid. 2000. 238 pàg.
- BATISTA MEDINA, José Antonio. *El agua es de la tierra. La gestión comunal de un sistema de riego del nordeste de La Palma (Los Sauces).* Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría General Técnica. Madrid. 2001. 500 pàg.

Intercanvi Fundació Àngels Garriga de Mata

- CAÑAS, Josep. *Oriol. Les Ventoses.* Fundació Àngels Garriga de Mata. Banyeres del Penedès. 2002. 180 pàg.

Intercanvi Associació Cultural del Matarranya

- CARRÉGALO SANCHO, Josep A. *Espurnes* col·lecció Lo Trull (11). Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2002. 112 pàg.
- *Una roella al cor. Homenatge a Desideri Lom-*

barte. CD. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit.

- **Angel Villalba.** *30 anys de cançons.* CD. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2002.

Donatiu Proa

- PI DE CABANYES, Oriol. *Gaudí, una cosmogonia.* Proa. Barcelona. 2002. 168 pàg.

Donatiu Fundació Castellet del Foix

- POMÉS, Jordi, i BARRIENDOS, Mariano. *El Pantà de Foix. Història i evolució de l'entorn immediat.* Fundació Castellet del Foix. Barcelona. 2002. 176 pàg.

Donatiu de l'autor

- DE SALES FERRI CHULIO, Andrés. Rvdo. *San Abdón y San Senén, mártires. Patronos Secundarios de la ciudad de Sueca.* Edició de l'autor. Sueca. 2002. 147 pàg.

Intercanvi Museu de Gavà

- **Rubricatum.** *El territori d'Eramprunyà, entre els segles X-XVI* núm. 3. Museu de Gavà. Gavà. 2002. 204 pàg.

Donatiu Museu d'Història de Tarragona

- DD.AA. *L'ivori i l'os, en museus de les comarques de Tarragona.* Museu d'Història de Tarragona. Tarragona. 2002. 232 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- **Guia útil per a persones nouvingudes a Vilanova i la Geltrú.** Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2002. 118 pàg.

Intercanvi Ajuntament de Viladecans

- **El Baix Llobregat.** *Guia d'arxius municipals i comarcals.* Consell Comarcal del Baix Llobregat. 2002. 80 pàg.
- SANAHUJA TORRES, Dolors. *Viladecans, terra de pagesos i senyors. Els temps medievals.* Ajuntament de Viladecans. Viladecans. 2002. 258 pàg.

Intercanvi Universitat Internacional de Catalunya

- LLOP ANELO, E. *Régimen jurídico de la seguridad privada* tomo I. Instituto de Estudios de la Gobernabilidad y la Seguridad (ISEGS) - Asociación Directivos de Seguridad Integral (ADSI). 2002. 928 pàg.
- LLOP ANELO, E. *Régimen jurídico de la seguridad privada* tomo II. Instituto de Estudios de la Gobernabilidad y la Seguridad (ISEGS) - Asociación Directivos de Seguridad Integral (ADSI). 2002. 488 pàg.

Donatiu Reial Societat Arqueològica Tarraconense

- *Butlletí Arqueològic*. Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Tarragona. 2001. 596 pàg.

Donatiu Diputació de Barcelona

- *I Biennal de la Restauració Munumental. L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona), del 23 al 26 de novembre del 2000* (Q13). Diputació de Barcelona - Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Barcelona. 2002. 408 pàg.

Donatiu de l'autor

- ALTADILL I GINER, Miquel. *Anecdolari humorístics de Vilanova i la Geltrú-2*. K.D.A. Agency. Sant Pere de Ribes. 2002. 150 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura-Reus

- VERNET BORRÀS, Joan. *Anar a escola i a soldat a Reus i al Baix Camp durant el Sexenni Democràtic. (1868-1874)*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2002. 226 pàg.

12 de novembre del 2002